

Schachnovelle - Ŝaknovelo

Stefan Zweig 1942

Auf dem großen Passagierdampfer, der um Mitternacht von New York nach Buenos Aires abgehen sollte, herrschte die übliche Geschäftigkeit und Bewegung der letzten Stunden. Gäste vom Land drängen durcheinander, um ihren Freunden das Geleit zu geben, Telegraphenboys mit schiefen Mützen schossen Namen ausrufend durch die Gesellschaftsräume, Koffer und Blumen wurden geschleppt, Kinder liefen neugierig treppauf und treppab, während das Orchester unerschütterlich zur Deck-show spielte. Ich stand im Gespräch mit einem Bekannten etwas abseits von diesem Getümmel auf dem Promenadendeck, als neben uns zwei- oder dreimal Blitzlicht scharf aufsprühte – anscheinend war irgendein Prominenter knapp vor der Abfahrt noch rasch von Reportern interviewt und photographiert worden. Mein Freund blickte hin und lächelte. «Sie haben da einen raren Vogel an Bord, den Czentovic.» Und da ich offenbar ein ziemlich verständnisloses Gesicht zu dieser Mitteilung machte, fügte er erklärend bei: «Mirko Czentovic, der Weltschachmeister. Er hat ganz Amerika von Ost nach West mit Turnierspielen abgeklappert und fährt jetzt zu neuen Triumphen nach Argentinien.»

In der Tat erinnerte ich mich nun dieses jungen Weltmeisters und sogar einiger Einzelheiten im Zusammenhang mit seiner raketenhaften Karriere; mein Freund, ein aufmerksamer Zeitungsleser als ich, konnte sie mit einer ganzen Reihe von Anekdoten ergänzen. Czentovic hatte sich vor etwa einem Jahr mit einem Schlage neben die bewährtesten Altmeister der Schachkunst, wie Aljechin, Capablanca, Tartakower, Lasker, Bogoljubow, gestellt. Seit dem Auftreten des siebenjährigen Wunderkindes Rzecewski bei dem Schachturnier 1922 in New York hatte noch nie der Einbruch eines völlig Unbekannten in die ruhmreiche Gilde derart allgemeines Aufsehen erregt. Denn Czentovics intellektuelle Eigenschaften schienen ihm keineswegs solch eine blendende Karriere von vornherein zu weissagen. Bald sickerte das Geheimnis durch, daß dieser Schachmeister in seinem Privatleben außerstande war, in irgendeiner Sprache eine Satz ohne orthographischen Fehler zu schreiben, und wie einer seiner verärgerten Kollegen ingrimmig spottete, «seine Unbildung war auf allen Gebieten gleich universell». Sohn eines blutarmen südslawischen Donauschiffers, dessen winzige Barke eines Nachts von einem Getreidedampfer überrannt wurde, war der damals Zwölfjährige nach dem Tode seines Vaters vom Pfarrer des abgelegenen Ortes aus Mitleid aufgenommen worden, und der gute Pater bemühte sich redlich, durch häusliche Nachhilfe wettzumachen, was das maulfaule, dumpfe, breitstirnige Kind in der Dorfschule nicht zu erlernen vermochte.

Sur la granda pasaĝervaporŝipo, kiu estis ekveturonta je noktomezo el Novjorko al Bonaero, regis la kutima lasthora okupiteco kaj moviĝado. Gastoj el la lando senorde interpuŝiĝis, por adiaŭi siajn amikojn, telegrafistoj kun rektaj kaskedoj kriis nomojn vokante tra la salonego, kofroj kaj floroj estis tiritaj, infanoj kuris scivolemaj soren kaj soben, dum la orkestro seninterrompe ludis sur la supra ferdeko. Mi babilis kun konatulo iom flanke de tiu tumulto sur la promenoferdeko, kiam apud ni du- aŭ tri-foje forte fulmis lumo, montrante ke iu eminentulo estis rapide intervjuata kaj fotata de ĵurnalistoj tuj antaŭ forveturo. Mia amiko rigardis kaj ridetis: «Vi havas raran birdon surŝipe, sinjoron Ĉentovic.» Kaj ĉar mi evidente montris iom senkomprenan vizaĝon al tiu sciigo, li aldonis klarige: «Mirko Ĉentovic, la monda ŝakmajstro. Li trakis tutan Usonon de oriento ĝis okcidento ludante turnirojn kaj forveturas nun al novaj triumfoj en Argentino.»

Fakte mi nun memoris tiun junan mondĉampionon kaj kune iajn apartaĵojn rilatajn al lia fulmrapida kariero; mia amiko, atentema gazetleganto kiel mi, povis kompletigi tion per tuta aro da anekdotoj. Ĉentovic subite ekstaris de ĉirkaŭ unu jaro inter la plej elstaraj ŝakmajstroj kiaj Aljeĥin', Capablanka, Tartakover, Lasker, Bogoljubov. Depost la apero de la deksep-jara mirindulo Rzecewski en la 1922-a ŝakturniro en Novjorko, neniam la subita apero de tute nekonata ulo en la faman gildon kaŭzis tian sensacion. Ĉar la intelektaj kapabloj de Ĉentovic neniel ebligis antaŭdiri tian brilegan karieron. Baldaŭ eksciigis la sekreto, ke tiu ŝakmajstro tute ne kapablas en sia privata vivo skribi eĉ unu frazon en kiu ajn lingvo sen ortografiaj eraroj, kaj kiel moke kaj kolere eldiris unu el liaj incititaj kolegoj: «Lia malklereco estas same universala en ĉiuj kampoj.» Filo de mizerega jugoslava danuba barĝisto, kies etega barĝo estis sinkigita iun nokton de grenobarĝego, li kiam dekdulara, post la forpaso de sia patro, estis eligita el mizero de la kompatema pastro de forgesita vilaĝo, kiu honeste penis kompensi per hejmaj taskoj tion, kion ne sukcesis lerni la kvieta apatia larĝfronta knabo en la vilaĝa lernejo.

Aber alle Ansterengungen blieben vergeblich. Mirko starrte die ihm schon hundertmal erklärten Schriftzeichen immer wieder fremd an; auch für die simpelsten Unterrichtsgegenstände fehlte seinem schwerfällig arbeitenden Gehirn jede festhaltende Kraft. Wenn er rechnen sollte, mußte er noch mit vierzehn Jahren die Finger zu Hilfe nehmen, und ein Buch oder eine Zeitung zu lesen, bedeutete für den schon halbwüchsigen Jungen noch besondere Ansterngung. Dabei konnte man Mirko keineswegs unwillig oder widerspenstig nennen. Er tat gehorsam, was man ihm gebot, hote Wasser, spaltete Holz, arbeitete mit auf dem Felde, räumte die Küche auf und erledigte veläblich, wenn auch mit verärgernder Langsamkeit, jeden geforderten Dienst. Was den guten Pfarrer aber an querköpfigen Knaben am meisten verdroß, war seine totale Teilnahmslosigkeit. Et tat nichts ohne besondere Afforderung, stellte nie eine Frage, spielte nicht mit anderen Burschen und suchte von selbst keine Beschäftigung, sofern man sie nicht ausdrücklich anordnete; sobald Mirko die Verrichtungen des Haushalts erledigt hatte, saß er stur im Zimmer herum mit jenem leeren Blick, wie ihn Schafe auf der Weide haben, ohne an den Geshehnissen rings um ihn den geringsten Anteil zu nehmen. Während der Pfarrer abends, die lange Bauernpfeife schmauchend, mit dem Gendarmeriewachtmeister seine üblichen drei Schachpartien spielte, hockte der blondsträhnige Bursche stumm daneben und starrte unter seinen schweren Lidern anscheinend schläfrig und gleichgültig auf das karierte Brett.

Eines Winterabend klingelten, während die beiden Partner in ihre tägliche Partie vertieft waren, von der Dorfstraße her die Glöckchen eines Schlittens rasch und immer rascher heran. Ein Bauer, die Mütze mit Schnee überstäubt, stapfte hastig herein, seine alte Mutter läge im Sterben, und der Pfarrer möge eilen, ihr noch rechtzeitig die letzte Ölung zu erteilen. Ohne zu zögern folgte ihm der Priester. Der Gendarmeriewachtmeister, der sein Glas Bier noch nicht ausgetrunken hatte, zündete sich zum Abschied eine neue Pfeife an und bereitete sich eben vor, die schweren Schachtstiefel anzuziehen, als ihm auffiel, wie unentwegt der Blick Mirkos auf dem Schachbrett mit der angefangenen Partie haftete.

«Na, willst du sie zu Ende spielen?» spaßte er, vollkommen überzeugt, daß der schläfrige Junge nicht einen einzigen Stein auf dem Brett richtig zu rücken verstünde. Der Knabe starrte scheu auf, nickte dann und setzte sich auf den Platz des Pfarrers. Nach vierzehn Zügen war der Gendarmeriewachtmeister geschlagen und mußte zudem eingestehen, daß keineswegs ein versehentlicher, nachlässiger Zug seine Niederlage verschuldet habe. Die zweite Partie fiel nicht anders aus.

«Bileams Esel!» rief erstaunt bei seiner Rückkehr der Pfarrer aus, dem weniger bibelfesten Gendarmeriewachtmeister erklärend, schon vor zweitausend Jahren hätte sich ein ähnliches Wunder ereignet, daß ein stummes Wesen plötzlich die Sprache der Weisheit gefunden habe. Trotz der

Sed ĉiuj penoj restis vanaj. Mirko daŭre fremde gapis al la jam centfoje klarigitaj literoj: ankaŭ por la plej simplaj lecionoj mankis al lia malrapide laboranta cerbo ĉiu firma forto. Kiam li devis kalkuli, kiam dekkvar-jara li ankoraŭ bezonis helpi sin de siaj fingroj, kaj legi libron aŭ gazeton signifis por la duone kreskinta knabo ankoraŭ kroman klopodon. Tamen oni neniel povis konsideri Mirkon malbonvola aŭ malobeema. Li diligente faris tion kion oni petis de li, portis akvon, dishakis brullignon, kunlaboris en la kampoj, ordigis la kuirejon kaj zorge plenumis kun incita malrapideco ĉiujn petitajn servojn. Kio plej incitis la bonkoran pastron ĉe la malmolkapa knabo estis lia plena malpartoprenemo. Li nenion faris sen aparta peto, faris neniun demandon, neniam kunludis kun aliaj buboj kaj neniam trovis per si mem iun okupon, tiom longe kiam oni ne klare ordonis al li; ekkiam Mirko estis finplenuminta la dommastrumajn taskojn, li eksidis senmova en la ĉambro kun tia malplena rigardo kia tiu de ŝafoj en paŝtejo, tute ne interesiĝante pri tio kio okazas ĉirkaŭ li. Kiam vespere la pastro, fumante longan kamparan pipon, ludis siajn kutimajn tri ŝakpartiojn kun la ĝendarma suboficiro, la blondfaska knabo silente sidis apude kaj gapis sub siaj pezaj brovoj, ŝajne duondorma kaj indiferenta al la kvadratigita tabulo.

En iu vintra vespero, dum ambaŭ kunludantoj enprofundiĝis en sia taga partio, sonoris el la vilaĝstrato, la sonoriloj de alproksimiĝanta sledo pli kaj pli rapide. Kamparano kun neĝokovrita kaskedo ensaltis haste: lia patrino estis mortonta, la pastro urĝiĝu por akurate fari al ŝi lastajn benojn. Senhezite la pastro sekvis lin. La ĝendarma suboficiro, ne fintrinkinte sian glason da biero, ekbruligis novan pipon por foriro kaj pretiĝis eniĝi en siajn pezajn stangbotojn, kiam li rimarkis, kiel seninterrompe la rigardo de Mirko restis fiksita al la ŝaktabulo kun la komencita partio.

— Nu, ĉu vi volas finludi ĝin ? li serĉe diris kvazaŭ certa ke la duondormanta knabo ne komprenas kiel ĝuste movi eĉ unu el la pecoj sur la tabulo. La knabo gapis timigite, kapjesis kaj eksidis en la loko de la pastro. Post dekkvar movoj la ĝendarma suboficiro estis venkita kaj devis konfesi ke neniel lian malvenkon kaŭzis erara aŭ malĝusta movo. La dua partio finiĝis same.

«Je la azeno de Bileamo!» ekkriis mirigite la pastro je sia reveno, klarigante al la ĝendarma oficiro kiu ne tre bone konas la biblion, ke de dumil jaroj ne okazis tia miraklo ke mutulo subite estis eltrovinta la lingvon de la

vorgerückten Stunde konnte der Pfarrer sich nicht enthalten, seinen halb analphabetischen Famulus zu einem Zweikampf herauszufordern. Mirko schlug auch ihn mit Leichtigkeit. Er spielte zäh, langsam, unerschütterlich, ohne ein einziges Mal die gesenkte breite Stirn vom Brette aufzuheben. Aber er spielte mit unwiderlegbarer Sicherheit; weder der Gendarmeriewachtmeister noch der Pfarrer waren in den nächsten Tagen imstande, eine Partie gegen ihn zu gewinnen. Der Pfarrer, besser als irgend jemand befähigt, die sonstige Rückständigkeit seines Zöglings zu beurteilen, wurde nun ernstlich neugierig, wie weit diese einseitige sonderbare Begabung einer strengeren Prüfung standhalten würde. Nachdem er Mirko bei dem Dorfbarbier die struppigen strohblonden Haare hatte schneiden lassen, um ihn einigermaßen präsentabel zu machen, nahm er ihn in seinem Schlitten mit in die kleine Nachbarstadt, wo er im Café des Hauptplatzes eine Ecke mit enragierten Schachspielern wußte, denen er selbst erfahrungsgemäß nicht gewachsen war. Es erregte bei der ansässigen Runde nicht geringes Staunen, als der Pfarrer den fünfzehnjährigen strohblonden und rotbackigen Burschen in seinem nach innen getragenen Schafpelz und schweren, hohen Schaftstiefeln in das Kaffeehaus schob, wo der Junge befremdet mit scheu niedergeschlagenen Augen in einer Ecke stehenblieb, bis man ihn zu einem der Schachtische hinrief. In der ersten Partie wurde Mirko geschlagen, da er die sogenannte sizilianische Eröffnung bei dem guten Pfarrer nie gesehen hatte. In der zweiten Partie kam er schon gegen den besten Spieler auf Remis. Von der dritten und vierten an schlug er sie alle, einen nach dem andern.

Nun ereignen sich in einer kleinen südslawischen Provinzstadt höchst selten aufregende Dinge; so wurde das erste Auftreten dieses bäuerlichen Champion für die versammelten Honoratioren unverzüglich zur Sensation. Einstimmig wurde beschlossen, der Wunderknabe müßte unbedingt noch bis zum nächsten Tage in der Stadt bleiben, damit man die anderen Mitglieder des Schachklubs zusammenerufen und vor allem den alten Grafen Simczic, einen Fanatiker des Schachspiels, auf seinem Schlosse verständigen könne. Der Pfarrer, der mit einem ganz neuen Stolz auf seinen Pflegling blickte, aber über seiner Entdeckerfreude doch seinen pflichtgemäßen Sonntagsgottesdienst nicht versäumen wollte, erklärte sich bereit, Mirko für eine weitere Probe zurückzulassen. Der junge Czentovic wurde auf Kosten der Schachecke im Hotel einquartiert und sah an diesem Abend zum erstenmal ein Wasserklosett. Am folgenden Sonntagnachmittag war der Schachraum überfüllt. Mirko, unbeweglich vier Stunden vor dem Brett sitzend, besiegte, ohne ein Wort zu sprechen oder auch nur aufzuschauen, einen Spieler nach dem andern; schließlich wurde eine Simultanpartie vorgeschlagen. Es dauerte eine Weile, ehe man dem Unbelehrten begreiflich machen konnte, daß bei einer Simultanpartie er allein gegen die verschiedenen Spieler zu kämpfen hätte. Aber sobald Mirko diesen Usus begriffen, fand er sich rasch in die Aufgabe,

prudento. Malgraŭ la malfrua horo la pastro ne povis deteni sin defii sian duonalfabetan helpanton por ŝakbatalo. Mirko facile venkis ankaŭ lin. Li ludis diligente, malrapide, seninterrompe, neniam levante sian larĝan klinitan frunton de la ludtabulo. Sed li ludis kun nediskutebla certeco; nek la ĝendarma suboficiro nek la pastro kapablis venki lin eĉ unu fojon en la sekvantaj tagoj. La pastro, pli sperta tiukampe ol iu ajn, taksis la malkapablojn de sia lernanto, estis vere scivola kiel tiu unuflanka aparta talento eltenus pli severan provadon. Post kiam li tondigis de la vilaĝa frizisto la malordajn pajloblondajn harojn de Mirko, por igi lin iom prezentebla, li kunvenigis la knabon sur sia sledo al la najbara urbeto kie li konis en kafejo de la ĉefplaco angulon kun fanatikaj ŝakludantoj, kiujn li mem kiel sciate ne povis supervenki. Ekestis en la sidantaj rondoj ne malgranda miro, kiam la pastro antaŭenŝovis la dekkvinjaran pajloblondan kaj ruĝvangan knabon kun ties interne turnita ŝafpelto kaj pezaj altaj stangobotoj en la kafejan salonegon, en kiu la knabo plu staris kun okuloj honte mallevitaj al angulo, ĝis oni lin invitis al iu ŝaktablo. En la unua partio Mirko estis venkita, ĉar la pastro neniam montris al li la tiel nomatan sicilian ludmalfermon. En la dua partio li atingis paton kun la plej bona ludanto. Ek de la tria kaj kvara li venkis ĉiujn unu post la alia.

Nun okazas en iu malgranda jugoslava provinca urbo tre malofta evento; tiel la unua apero de tiu kampara ĉampiono estis tuj rimarkita de la kolektiĝintaj eminentuloj de la urbo. Unuanime estis decidite, ke la mirinda knabo nepre restu en la urbo en la venontaj tagoj por ke oni kunvenigu la aliajn anojn de la ŝakklubo kaj precipe informu en lia kastelo la maljunan grafon Simĉic, ŝakfanatikulon. La pastro kiu rigardis al sia flegato kun tute nova fiero, sed kiu preter sia malkovrantogĝo ne volis neglekti sian devon plenumi sian dimanĉan diservon, sciigis ke li estas preta lasi Mirkon reveni por pluaj provoj. La juna Ĉentovic estis gastigata je kostoj de la ŝakklubo en hotelo kaj en tiu vespero unuafoje vidis necesejan ĉambron. La sekvantan dimanĉan posttagmezon la ŝaksalono plenplenis. Senmove sidante dum kvar horoj antaŭ la ŝaktabulo, Mirko venkis dirante eĉ ne unu vorton nek levante la okulojn, unu ludanton post la alia; fine oni proponis samtempan partion. Daŭris iom ĝis oni povis komprenigi al la sensciulo, ke li devos sola ludi samtempe kontraŭ malsamaj ludantoj. Sed ekde kiam Mirko komprenis la regulon, li rapide plenumis la taskon, irante per siaj pezaj knarantaj ŝuoj malrapide de tablo al

ging mit seinen schweren, knarrenden Schuhen langsam von Tisch zu Tisch und gewann schließlich sieben von den acht Partien.

Nun begannen große Beratungen. Obwohl dieser neue Champion im strengen Sinne nicht zu Stadt gehörte, war doch der heimische Nationalstolz lebhaft entzündet. Vielleicht konnte endlich die kleine Stadt, deren Vorhandensein auf der Landkarte kaum jemand bisher wahrgenommen, zum erstenmal sich die Ehre erwerben, einen berühmten Mann in die Welt zu schicken. Ein Agent namens Koller, sonst nur Chansonetten und Sängerinnen für das Kabarett der Garnison vermittelnd, erklärte sich bereit, sofern man den Zuschuß für ein Jahr leiste, den jungen Menschen in Wien von einem ihm bekannten ausgezeichneten kleinen Meister fachmäßig in der Schachkunst ausbilden zu lassen. Graf Simczic, dem in sechzig Jahren täglichen Schachspieles nie ein so merkwürdiger Gegner entgegengetreten war, zeichnete sofort den Betrag. Mit diesem Tage begann die erstaunliche Karriere des Schiffersohnes.

Nach einem halben Jahre beherrschte Mirko sämtliche Geheimnisse der Schachtechnik, allerdings mit einer seltsamen Einschränkung, die später in den Fachkreisen viel beachtet und bespöttelt wurde. Denn Czentovic brachte es nie dazu, auch nur eine einzige Schachpartie auswendig – oder wie man fachgemäß sagt: blind – zu spielen. Ihm fehlte vollkommen die Fähigkeit, das Schachfeld in den unbegrenzten Raum der Phantasie zu stellen. Er mußte immer das schwarzweiße Karree mit den vierundsechzig Feldern und zweiunddreißig Figuren handgreiflich vor sich haben; noch zur Zeit seines Weltruhmes führte er ständig ein zusammenlegbares Taschenschach mit sich, um, wenn er eine Meisterpartie rekonstruieren oder ein Problem für sich lösen wollte, sich die Stellung optisch vor Augen zu führen. Dieser an sich unbeträchtliche Defekt verriet einen Mangel an imaginativer Kraft und wurde in dem engen Kreise ebenso lebhaft diskutiert, wie wenn unter Musikern ein hervorragender Virtuose oder Dirigent sich unfähig gezeigt hätte, ohne aufgeschlagene Partitur zu spielen oder zu dirigieren. Aber diese merkwürdige Eigenheit verzögerte keineswegs Mirkos stupenden Aufstieg. Mit siebzehn Jahren hatte er schon ein Dutzend Schachpreise gewonnen, mit achtzehn sich die ungarische Meisterschaft, mit zwanzig endlich die Weltmeisterschaft erobert. Die verwegenen Champions, jeder einzelne an intellektueller Begabung, an Phantasie und Kühnheit ihm unermeßlich überlegen, erlagen ebenso seiner zähen und kalten Logik wie Napoleon dem schwerfälligen Kutusow, wie Hannibal dem Fabius Cunctator, von dem Livius berichtet, daß er gleichfalls in seiner Kindheit derart auffällige Züge von Phlegma und Imbezillität gezeigt habe. So geschah es, daß in die illustre Gallerie der Schachmeister, die in ihren Reihen die verschiedensten Typen intellektueller Überlegenheit vereinigt – Philosophen, Mathematiker, kalkulierende, imaginierende und oft schöpferische Naturen –, zum erstenmal ein völliger

tablo kaj fine venkis en sep partioj el ok.

Nun komenciĝis grandaj interparoloj. Kvankam tiu nova ĉampiono striktasence ne apartenis al la urbo, la loka ŝovinismo tamen estis vive flamanta. Eble tiu urbeto kies ekziston ĝis nun preskaŭ neniu kapablis rimarki sur mapo, povas finfine famiĝi unuafoje, sendante en la mondon elstaran homon. Iu arta agento nomita Koller, ĝis nun zorginte nur pri kanzonistinoj kaj kantistinoj por la garnizona kabaredo, anoncis ke li pretas, kondiĉe ke oni provizu unujaran stipendion, instruigi la junulon en Vieno de iu eta bonega ŝakmajstro konata de li por ke li kleriĝu en la ŝaka fako. Grafo Simĉic, kiu neniam en sesdek jaroj da ĉiutaga ŝakludo estis ludinta kontraŭ tia rimarkinda kontraŭulo, tuj provizis la stipendion. En tiu tago komenciĝis la miriga kariero de la bargiŝtisto.

Post duonjaro Mirko plene regis ĉiujn sekretojn de la ŝaktekniko, ĉiukaze ĝis strangaj limoj, kiujn oni poste multe studis kaj primokis en la fakaj rondoj. Ĉar Ĉentovic neniam sukcesis ludi eĉ nur unu elpensan – aŭ kiel fake dirite: blindan – ludon. Al li tute mankis la kapablo, bildigi al si la ŝaktabulon per simpla imago. Li ĉiam bezonis havi antaŭ si konkrete la nigroblankan kvadraton kun sesdekkvar fakoj kaj tridekdu figuroj; ankaŭ en la tempo de lia mondfamiĝo li konstante kunportis porteblan poŝŝaktabulon por vidi antaŭ siaj okuloj la poziciojn, kiam li volis reludi majstran partion aŭ solvi ŝakproblemon por si. Tiu nemalgrava manko evidentigis lian imago-malkapablon kaj estis vive pridiskutata en la mallarĝaj fakaj rondoj same kiel inter muzikistoj iu bonega virtuoza aŭ dirigento montriĝus nekapabla ludi aŭ gvidi orkestron sen malfermita partituro. Sed tiu rimarkinda apartaĵo neniel malhelpis Mirkon en lia mirinda supreniĝo. Kiam deksepjara li jam estis gajninta dekduon da ŝakpremioj, kiam dekokjara la hungaran ĉampionecon, kaj kiam dudekjara fine la mondan ĉampionecon. La plej aŭdacaj ĉampionoj, ĉiuj unuope nekompareble superaj al li laŭ intelektaj kapabloj, imagokapablo kaj aŭdaco, estis venkitaj de lia obstina kaj malvarma logiko same kiel Napoleono de la malrapide movema Kutusovo, kiel Hanibalo de Fabio Kunktatoro, kiel rakontis Livio, dum li samtempe estis montrinta en sia infanaĝo tiajn rimarkindajn trajtojn de flegmo kaj de stulteco. Tiel okazis ke en la famgalerion de la ŝakmajstroj, kiu kunigas en siajn vicojn la malsamajn tipojn de intelekta supereco – filozofoj, matematikistoj, kalkulaĵoj, imagaj kaj ofte kreivaj naturoj –, envenis unuafoje tute neatendite en la spritan mondon, peza malrapida kampara bubo, el kiu eĉ la plej lertaj ĵurnalistoj sukcesis eltiri

Outsider der geistigen Welt einbrach, ein schwerer, maulfauler Bauernbursche, aus dem auch nur ein einziges publizistisch brauchbares Wort herauszulocken selbst den gerissensten Journalisten nie gelang. Freilich, was Czentovic den Zeitungen an geschliffenen Sentenzen vorenthielt, ersetzte er bald reichlich durch Anekdoten über seine Person. Denn rettungslos wurde mit der Sekunde, da er vom Schachbrette aufstand, wo er Meister ohnegleichen war, Czentovic zu einer grotesken und beinahe komischen Figur; trotz seines feierlichen schwarzen Anzuges, seiner pompösen Krawatte mit der etwas aufdringlichen Perlennadel und seiner mühsam manikürten Finger blieb er in seinem Gehaben und seinen Manieren derselbe beschränkte Bauernjunge, der im Dorf die Stube des Pfarrers gefegt. Ungeschickt und geradezu schamlos plump suchte er zum Gaudium und zum Ärger seiner Fachkollegen aus seiner Begabung und seinem Ruhm mit einer kleinlichen und sogar oft ordinären Habgier herauszuholen, was an Geld herauszuholen war. Er reiste von Stadt zu Stadt, immer in den billigsten Hotels wohnend, er spielte in den kläglichsten Vereinen, sofern man ihm sein Honorar bewilligte, er ließ sich abbilden auf Seifenreklamen und verkaufte sogar, ohne den Spott seiner Konkurrenten zu achten, die genau wußten, daß er nicht imstande war, drei Sätze richtig zu schreiben, seinen Namen für eine «Philosophie des Schaches», die in Wirklichkeit ein kleiner galizischer Student für den geschäftstüchtigen Verleger geschrieben. Wie allen zähen Naturen fehlte ihm jeder Sinn für das Lächerliche; seit seinem Siege im Weltturnier hielt er sich für den wichtigsten Mann der Welt, und das Bewußtsein, all diese gescheiterten, intellektuellen, blendenden Sprecher und Schreiber auf ihrem eigenen Feld geschlagen zu haben, und vor allem die handgreifliche Tatsache, mehr als sie zu verdienen, verwandelte die unsprünghliche Unsicherheit in einen kalten und meist plump zur Schau getragenen Stolz.

«Aber wie sollte ein so rascher Ruhm nicht einen so leeren Kopf beduseln?» schloß mein Freund, der mir gerade einige klassische Proben von Czentovics kindischer Präpotenz anvertraut hatte. «Wie sollte ein einundzwanzigjähriger Bauernbursche aus dem Banat nicht den Eitelkeitskoller kriegen, wenn er plötzlich mit ein bißchen Figurenherumschieben auf einem Holzbrett in einer Woche mehr verdient als sein ganzes Dorf daheim mit Holzfällen und den bittersten Abrackereien in einem ganzen Jahr? Und dann, ist es nicht eigentlich verflucht leicht, sich für einen großen Menschen zu halten, wenn man nicht der leisesten Ahnung belastet ist, daß ein Rembrandt, ein Beethoven, ein Dante, ein Napoleon je gelebt haben? Dieser Bursche weiß in seinem vermauerten Gehirn nur das eine, daß er seit Monaten nicht eine einzige Schachpartie verloren hat, und da er eben nicht ahnt, daß es außer Schach und Geld noch andere Werte auf unserer Erde gibt, hat er allen Grund, von sich begeistert zu sein.»

Diese Mitteilungen meines Freundes verfehlten nicht, meine besondere

eê nur unu solan publikeblan utilan vorton. Fakte, tion kion Ĉentovic malhavigis al gazetoj per spritaj frazoj, li baldaŭ anstataŭigis riĉe per anekdotoj pri si. Ĉar en la sekundo kiam li stariĝis de el la ŝaktabulo kie li estis senegala majstro, Ĉentovic neeviteble iĝis groteska plene komika figuro; malgraŭ sia nigra festokostumo, sia pompa kravato kun iom tro okulfrapa perlopinglo kaj siaj zorge manikuritaĵoj fingroj li restis en sia sinteno kaj konduto la sama limigita kampara bubo kiu purigadis la loĝejon de la pastro. Mallerte kaj pro tio senhonte plumpe por ĝojo kaj incito de liaj fak kolegoj li penis eltiri el siaj dotoj kaj sia famo etmensan kaj ofte ankaŭ malaltan mongajnon ĉie kie mono estis gajnebla. Li vojaĝis de urbo al urbo, ĉiam loĝante en la plej malmulte kostaj hoteloj, li ludis en la plej etaj kluboj, nur kondiĉe ke oni pagu al li honorariojn, li lasis sian bildon aperi sur reklamo por sapo, kaj ankaŭ, preteratentante la primokojn de siaj konkurantoj kiuj bone sciis ke li ne kapablas taŭge verki tri frazojn, li vendis sian nomon por iu «Filozofio de ŝako» kiun fakte verkis eta galicia studento por vendosukcesa eldonisto. Kiel al ĉiu obstinulo mankis al li ĉia sento pri ridindeco; de post sia venko en la monda turniro li konsideris sin kiel la plej grava homo en la mondo, kaj lia scio ke li venkis ĉiujn tiujn spritajn inteligentajn brilajn parolantojn kaj skribantojn sur ties propra tereno, kaj antaŭ ĉio la konkreta fakto, ke li gajnas pli da mono ol ili, ŝanĝis lian originan malfidemon en malvarman fierecon elmontritan plej plumpe.

«Sed kiel tia rapida famiĝo povus ne ebriigi tiun malplenan kapon?» eldiris mia amiko, ĵus informinte min pri evidentaj pruvoj de la aparta supereco de Ĉentovic. «Kiel dudekunujara kampara knabo el Banato ne ŝvelus pro orgojlo, kiam li subite gajnas en unu semajno per ioma puŝo de figuroj sur ligna tabulo pli multe ol lia tuta devenvilaĝo en tuta jaro per arbohakado kaj aliaj penigaj laboroj? Kaj sekve estas ne vere tre facile, konsideri sin granda homo kiam oni ne havas eĉ la plej etan ideon, ke iam vivis iuj Rembranto, Betoveno, Danto aŭ Napoleono. Tiu knabo en sia enmurigita cerbo scias nur tion, ke li perdis neniun ŝakpartion de monatoj, kaj ĉar li eĉ ne imagas, ke ekzistas krom ŝako kaj mono aliaj valorajĵoj sur nia tero, li havas ĉiujn kialojn por ĝoji.»

Tiuj sciigoj de mia amiko senmanke incitis mian scivolemon. Ĉiuj specoj

Neugierde zu erregen. Alle arten von monomanischen, in eine einzige Idee verschossenen Menschen haben mich zeitlebens angereizt, denn je mehr sich einer begrenzt, um so mehr ist er anderseits dem Undenlichen nahe; gerade solche scheinbar Weltabseitigen bauen in ihrer besonderen Materie sich termitenhaft eine merkwürdige und durchaus einmalige Abbrüviatur der Welt. So machte ich aus meiner Absicht, dieses sonderbare Spezimen intellektueller Eingleitsigkeit auf der zwölftägigen Fahrt bis Rio näher unter die Lupe zu nehmen, kein Hehl.

Jedoch: «Da werden Sie wenig Glück haben.» warnte mein Freund. «Soviel ich weiß, ist es noch keinem gelungen, aus Czentovic das geringste an psychologischem Material herauszuholen. Hinter all seiner abgründigen Beschränktheit verbirgt dieser gerissene Bauer die große Klugheit, sich keine Blößen zu geben, und zwar dank der simplen Technik, daß er außer mit Landsleuten seiner eigenen Sphäre, die er sich in kleinen Gasthäusern zusammensucht, jedes Gespräch vermeidet. Wo er einen gebildeten Menschen spürt, kriecht er in sein Schneckenhaus; so kann niemand sich rühmen, je ein dummes Wort von ihm gehört oder die angeblich unbegrenzte Tiefe seiner Unbildung ausgemessen zu haben.»

Mein Freund sollte in der Tat recht behalten. Während der ersten Tage der Reise erwies es sich als vollkommen unmöglich, an Czentovic ohne grobe Zudringlichkeit, die schließlich nicht meine Sache ist, heranzukommen. Manchmal schritt er zwar über das Promenadendeck, aber dann immer die Hände auf dem Rücken verschränkt mit jener stolz in sich versenkten Haltung, wie Napoleon auf dem bekannten Bilde; außerdem erledigte er immer so eilig und stoßhaft seine peripatetische Deckrunde, daß man ihm hätte im Trab nachlaufen müssen, um ihn ansprechen zu können. In den Gesellschaftsräumen wiederum, in der Bar, im Rauchzimmer zeigte er sich niemals; wie mir der Steward auf vertrauliche Erkundigung hin mitteilte, verbrachte er den Großteil des Tages in seiner Kabine, um auf einem mächtigen Brett Schachpartien einzuüben oder zu rekapitulieren.

Nach drei Tagen begann ich mich tatsächlich zu ärgern, daß seine geschickte Abwehrtechnik geschickter war als mein Wille, an ihn heranzukommen. Ich hatte in meinem Leben noch nie Gelegenheit gehabt, die persönliche Bekanntschaft eines Schachmeisters zu machen, und je mehr ich mich jetzt bemühte, mir einen solchen Typus zu personifizieren, um so unvorstellbarer schien mir eine Gehirntätigkeit, die ein ganzes Leben lang ausschließlich um einen Raum von vierundsechzig schwarzen und weißen Feldern rotiert. Ich wußte wohl aus eigener Erfahrung um die geheimnisvolle Attraktion des «königlichen Spiels», dieses einzigen unter allen Spielen, die der Mensch ersonnen, das sich souverän jeder Tyrannis des Zufalls entzieht und seine Siegespalmen einzig dem Geist oder vielmehr einer bestimmten Form geistiger Begabung zuteilt. Aber macht man sich nicht bereits einer

da monomaniulaj homoj enamiĝintitaj en unu nura ideo allogis min dum mia tuta vivo ĉar ju pli iu limigas sin, des pli tiu aliflanke proksimiĝas al la senfineco; ĝuste tiaj ŝajne marĝenuloj termite konstruas al si el aparta materialo rimarkindan kaj tial unikan resumon de la mondo. Tiel mi ne malkaŝis mian intencon, atente observi tiun apartan specimenon de intelekta monomanio dum tiu dekdutaga vojaĝo al Rio.

Tamen mia amiko admonis min: «Vi havas malmultan ŝancon. Tiom kiom mi scias neniu iam sukcesis elĉerpi la plej etan psikologian materialon el tiu Ĉentovic. Malantaŭ sia tuta funda stulteco tiu ruza kamparano kaŝas la grandan inteligentecon, ne montri malfortan flankon, kaj tion dank al la simpla tekniko, ke li fuĝas ĉies konversacion krom kun kamparanoj el sia propra sfero kun kiu li renkontiĝas en etaj gastejoj. Tie kie li antaŭsentas kleran homon, li enrampas en sian helikokonkon; sekve neniu povas aserti ke li iam aŭdis de li iun stultan vorton aŭ ke li povis mezuri la supozatan senliman profundecon de lia malklereco.»

Mia amiko fakte certe pravis. Dum la unuaj tagoj de la vojaĝo montriĝis kvazaŭ tute neeble alproksimiĝi al Ĉentovic sen kruda malĝentileco, kion mi definitive malhavas. Foje li paŝis sur la promenoferdeko, sed ĉiam kun la manoj kunpremitaj en sia dorso, kun tia sinteno fiere enprofundiĝinta en si, kiel Napoleono sur la konata bildo; cetere li ĉiam tiel urĝe kaj bruske faris sian ferdek-rondpromenadon ke oni devus kure postsekvi lin, por povi lin alparoli. Li neniam montris sin nek en la salonego, nek en la trinkejo, nek en la fumosalono; kiel stevardo sciigis al mi konfidence, li pasigis la plej grandan parton de siaj tagoj en sia kajuto por ekzerci aŭ reludi partiojn sur granda ŝaktabulo.

Post tri tagoj mi fakte ekincitiĝis ke lia bonega defendostrategio estis pli forta ol mia volo alproksimiĝi al li. Mi ne jam havis en mia tuta vivo la okazon konatiĝi kun ŝakmajstro, kaj ju pli mi penis personigi por mi tian tipon, des pli neimagebla ŝajnis al mi tia cerba aktiveco, kiu dum tuta vivo ekskluzive turniĝas en spaco de sesdekkvar nigraj kaj blankaj fakoj. Mi bone konis el propra sperto la misteran allogecon de la «reĝa ludo» de la unika ludo inter ĉiuj kiujn la homo inventis kiu suverene sendependiĝas de la tiraneco de la hazardo kaj donas venkopalmojn nur al la menso aŭ pli ĝuste al iu aparta formo de la mensaj dotoj. Sed ĉu oni ne jam kulpas pro bedaŭrinda limigo, kiam oni nomas ŝakon ludo? Ĉu ĝi ne estas scienco, arto, ŝvebanta inter tiuj kategorioj, kiel la mortotuko de

beleidigenden Einschränkung schuldig, indem man Schach ein Spiel nennt? Ist es nicht auch eine Wissenschaft, eine Kunst, schwebend zwischen diesen Kategorien wie der Sarg Mohammeds zwischen Himmel und Erde, eine einmalige Bindung aller Gegensatzpaare; uralte und doch ewig neu, mechanisch in der Anlage und doch nur wirksam durch Phantasie, begrenzt in geometrisch starrem Raum und dabei unbegrenzt in seinen Kombinationen, ständig sich entwickelnd und doch steril, ein Denken, das zu nichts führt, eine Mathematik, die nichts errechnet, eine Kunst ohne Werke, eine Architektur ohne Substanz und nichtsdestominder erwiesenermaßen dauerhafter in seinem Sein und Dasein als alle Bücher und Werke, das einzige Spiel, das alle Völkern und allen Zeiten zugehört und von dem niemand weiß, welcher Gott es auf die Erde gebracht, um die Langweile zu töten, die Sinne zu schärfen, die Seele zu spannen. Wie ist bei ihm Anfang und wo das Ende? Jedes Kind kann seine ersten Regeln erlernen, jeder Stümper sich in ihm versuchen, und doch vermag es innerhalb dieses unveränderbar engen Quadrats eine besondere Spezies von Meistern zu erzeugen, unvergleichbare allen anderen, Menschen mit einer einzig dem Schach zubeschriebenen Begabung, spezifische Genies, in denen Vision, Geduld und Technik in einer ebenso genau bestimmten Verteilung wirksam sind wie im Mathematiker, im Dichter, im Musiker, und nur in anderer Schichtung und Bindung. In früheren Zeiten physiognomischer Leidenschaft hätte ein Gall vielleicht die Gehirne solcher Schachmeister seziiert, um festzustellen, ob bei solchen Schachgenies eine besondere Windung in der grauen Masse des Gehirns, eine Art Schachmuskel oder Schachhöcker sich intensiver eingezeichnet fände als in anderen Schädeln. Und wie hätte einen solchen Physiognomiker erst der Fall eines Czentovic angereizt, wie dies spezifische Genie eingesprengt erscheint in eine absolute intellektuelle Trägheit wie ein einzelner Faden Gold in einem Zentner tauben Gesteins! Im Prinzip war mir die Tatsache von jeher verständlich, daß ein derart einmaliges, ein solches geniales Spiel sich spezifische Matadore schaffen mußte, aber wie schwer, wie unmöglich doch, sich das Leben eines geistig regsamen Menschen vorzustellen, dem sich die Welt einzig auf die enge Einbahn zwischen Schwarz und Weiß reduziert, der in einem bloßen Hin und Her, Vor und Zurück von zweiunddreißig Figuren seine Lebenstriumphe sucht, einen Menschen, dem bei einer neuen Eröffnung, den Springer vorzuziehen statt des Bauern, schon Großtat und sein ärmliches Eckchen Unsterblichkeit im Winkel eines Schachbuches bedeutet – einen Menschen, einen geistigen Menschen, der, ohne wahnsinnig zu werden, zehn, zwanzig, dreißig, vierzig Jahre lang die ganze Spannkraft seines Denkens immer und immer wieder an den lächerlichen Einsatz wendet, einen hölzernen König auf einem hölzernen Brett in den Winkel zu drängen!

Und nun war ein solches Phänomen, ein solches sonderbares Genie oder ein solcher rätselhafter Narr mir räumlich zum erstenmal ganz nahe,

Mohamedo inter ĉielo kaj tero, iu unika ligilo inter ĉiuj kontraŭaj paroj; antikva kaj tamen eterne nova, meĥanika en ties principoj kaj tamen tre efika dank al fantazio, limigita en fiksa geometria spaco kaj samtempe senlima en ties kombineblecoj, konstante evoluanta kaj tamen sterila, pensado kiu kondukas al nenio, matematiko kiu nenion kalkulas, arto sen verkoj, arkitekturo sen materio kaj pro tio ne malpli longdaŭra kiel atestite en ties esto kaj ekzisto kiel ĉiuj libroj kaj verkoj, la sola ludo kiu apartenas al ĉiuj popoloj al ĉiuj tempoj kaj pri kiu neniu scias kiu dio alportis ĝin sur la Teron por mortigi la enuon, akriigi la spiriton, streĉi la animon. Kie ĝi komenciĝas kaj kie ĝi finiĝas? Ĉiu infano povas lerni ties bazajn regulojn, ĉiu laiko povas ekzerciĝi, kaj tamen ĝi povas produkti ene de tiu neŝanĝebla mallarĝa kvadrato apartan specon de majstroj, nekompareblaj al ĉiuj aliaj, homoj kun unika doto aparte taŭga por ŝako, specifaj genioj en kiuj klarvido, persisto kaj teĥniko efikas en sama difinita disdivido kiel ĉe matematikistoj, verkistoj, muzikistoj sed nur en alia aranĝo. En pli fruaj tempoj kiam furoris fiziognomio iu Gall estus distranĉinta la cerbon de tia ŝakmajstro, por certiĝi ĉu troviĝas ĉe tiaj ŝakgenioj aparta faldo en la griza maso de la cerbo, iaspeca ŝakmuskolo aŭ ŝakĝibo kiu pli forte disvolviĝus ol en aliaj kapoj. Kaj kiom tia fiziognomisto estus interesiĝinta pri la kazo de Ĉentovic, ĉe kiu tiu specifa genio aspektas diserigita en absoluta intelekta stulteco, kiel orpajlero en cent kilogramoj da kruda senerca ŝtono! Principe estus al mi de tiam komprenebla la fakto, ke tiaspeca unika, tia genia ludo devas krei por si specifajn matadorojn, sed kiel malfacile, kiel tamen neeble imagi la vivon de sprita lerta homo kiu reduktas por si la mondon nur al mallarĝa vojeto inter nigro kaj blanko, kiu serĉas sian vivtriumfon en simpla ir- kaj revena antaŭen kaj malantaŭen movo de tridekdu figuroj, homo por kiu nova malfermo - la kavaliron anstataŭ la peonon - jam estas glorfaro kaj signifas ties senmortecon en mizera angulo de libro pri ŝako, homo, sprita homo, kiu nefreneziĝinte dum dek dudek tridek kvardek jaroj dediĉas la tutajn fortojn de sia cerbumado ĉiam kaj ĉiam denove al la ridinda celo, puŝi en angulon lignan reĝon sur ligna tabulo!

Kaj nun tia fenomeno, tia escepta genio aŭ mistera strangulo unufoje troviĝis en mia proksimeco, je ses kajutoj sur la sama ŝipo, kaj mi

sechs Kabine weit auf demselben Schiff, und ich Unseliger, für den Neugier in geistigen Dingen immer zu einer Art Passion ausartet, sollte nicht imstande sein, mich um ihm zu nähern. Ich begann, mir die absurdesten Listen auszudenken: etwa, ihn in seiner Eitelkeit zu kitzeln, indem ich ihm ein angebliches Interview für eine wichtige Zeitung vortäuschte; oder bei seiner Habgier zu packen, dadurch, daß ich ihm ein einträgliches Turnier in Schottland proponierte. Aber schließlich erinnerte ich mich, daß die bewährteste Technik der Jäger, den Auerhahn an sich heranzulocken, darin besteht, daß sie seinen Balzschrei nachahmen; was konnte eigentlich wirksamer sein, um die Aufmerksamkeit eines Schachmeisters auf sich zu ziehen, als indem man selber Schach spielte?

Nun bin ich zeitlebens nie ein ernstlicher Schachkünstler gewesen, und zwar aus dem einfachen Grunde, weil ich mich mit Schach immer bloß leichtfertig und ausschließlicly zu meinem Vergnügen befaßte; wenn ich mich für eine Stunde vor das Brett setze, geschieht dies keinesweges, um mich anzustrengen, sondern im Gegenteil, um mich von geistiger Anspannung zu entlasten. Ich «spiele» Schach im wahrsten Sinne des Wortes, während die anderen, die wirklichen Schachspieler, Schach «ernsten», um ein verwegenes neues Wort in die deutsche Sprache einzuführen. Für Schach ist nun, wie für die Liebe, ein Partner untentbehrlich, und ich wußte zur Stunde noch nicht, ob sich außer uns andere Schachliebhaber an Bord befanden. Um sie aus ihren Höhlen herauszulocken, stellte ich im Smoking Room eine primitive Falle auf, indem ich mich mit meiner Frau, obwohl sie noch schwächer spielt als ich, vogelstellerisch vor ein Schachbrett setzte. Und tatsächlich, wir hatten noch nicht sechs Züge getan, so blieb schon jemand im Vorübergehen stehen, ein zweiter erbat die Erlaubnis, zusehen zu dürfen; schließlich fand sich auch der erwünschte Partner, der mich zu einer Partie herausforderte. Er hieß McConnor und war ein schottischer Tiefbauingenieur, der, wie ich hörte, bei Ölbohrungen in Kalifornien sich ein großes Vermögen gemacht hatte, von äußerem Ansehen ein stämmiger Mensch mit starken, fast quadratisch harten Kinnbacken, kräftigen Zähnen und einer satten Gesichtsfarbe, deren prononcierte Rötlichkeit wahrscheinlich, zumindest teilweise, reichlichem Genuß von Whisky zu verdanken war. Die auffällig breiten, fast athletischen vehementen Schultern machten sich leider auch im Spiel charactermäßig bemerkbar, denn dieser Mister McConnor gehörte zu jener Sorte selbstbesessener Erfolgsmenschen, die auch im belanglosesten Spiel eine Niederlage schon als Herabsetzung ihres Persönlichkeitsbewußtseins empfinden. Gewöhnt, sich im Leben rücksichtslos durchzusetzen, und verwöhnt vom faktischen Erfolg, war dieser massive Selfmademan derart unerschütterlich von seiner Überlegenheit durchdrungen, daß jeder Widerstand ihn als ungebührliche Auflehnung und beinahe Beleidigung erregte. Als er die erste Partie verlor, wurde er mürrisch und begann umständlich und diktatorisch zu erklären, dies könne nur durch eine

malbonŝanculo, por kiu scivolo por spritaĵoj fariĝas iaspeca pasio, ne kapablis alproksimiĝi al li. Mi ekimagis la plej absurdajn ruzojn; iel tikli lin en lia orgojlo, ŝajnigante ke mi intervjuus lin por grava gazeto; aŭ kapti lin per lia monavido, proponante al li monhavigan turniron en Skotlando. Sed fine mi memoris ke la plej taŭga teĥniko de ĉasisto por logi sovaĝan kokon konsistas el imitado de lia nuptokrio; kio fakte povus pli efiki por tiri al si la atenton de ŝakmajstro, ol se oni mem ludas ŝakon?

En mia tuta vivo mi neniam estis serioza ŝakspertulo kaj tio pro la simpla kaŭzo, ke mi ĉiam ludis ŝakon nur surface kaj precipe por mia plezuro; kiam mi eksidas por horo antaŭ ŝaktabulo, tio neniel okazas por streĉi min sed male por delasi mensan streĉitecon. Mi «ludas» ŝakon en la vera signifo de la vorto, dum la aliaj «seriozas» ŝakon se kuraĝi enkonduki tian esprimon en la lingvon. Por ŝako, kiel por amo, partnero estas nepre havenda, kaj mi momente ne jam sciis ĉu troviĝis aliaj ŝakamantoj surŝipe krom ni. Por logi ilin el siaj truoj, mi starigis primitivan kaptilon, en kiu mi kun mia edzino, kvankam ŝi ankoraŭ pli malbone ludas ol mi, sidis antaŭ ŝaktabulo en la fumosalono. Kaj fakte, antaŭ ni ludis la sesan movon, jam ekstaris iu en la pasejo, dua ricevis permeson rigardi; fine troviĝis ankaŭ la dezirata kunludanto, kiu proponis al mi kunludi. Li nomiĝis McConnor kaj li estis konstruingeniero kiu, laŭ tio kion mi aŭdis, gajnis multe da mono borinte naftoputojn en Kalifornio, laŭ ekstera aspekto fortika homo kun fortaj kvazaŭ kvadrataj makzeloj, potencaj dentoj kaj intensa vizaĝkoloro, kies evidenta ruĝeco verŝajne almenaŭ parte estis ŝuldita al abunda uzo de viskio. La okulfrape larĝaj preskaŭ atletaj potencegaj ŝultroj bedaŭrinde ankaŭ rolis en la korpa evidentigo de la karaktero, ĉar tiu s-ro McConnor apartenis al tiu speco de altemestimaj sukcesantoj, kiuj konsideras malvenkon en la plej bagatela ludo jam kiel malaltigon de sia reputacio. Kutimante rekte iri al celo en la vivo, kaj atingante ĉion kun efektiva sukceso, tiu masiva memkreita homo estis iaforme suprenpelita de sia supereco, tiel ke ĉiu obstaklo ŝanĝiĝis al maldeca kontraŭaĵo kaj kvazaŭ ofendo. Kiam li estis perdinta la unuan partion, li fariĝis malamikema kaj klarigis multvorte kaj diktatorece, ke tion povis kaŭzi nur momenta malatento, je la tria ke kulpas pri lia malvenko la bruo en la ĉirkaŭaĵo; li neniam pretis perdi partion sen tuj postuli revenĝan partion. Komence min amuzis tiu ambicia obstino; fine mi konsideris ĝin pli kiel neeviteblan kaptilon por mia vera celo, logi la mondmajstron al nia tablo.

momentane Unaufmerksamkeit geschehen sein, bei der dritten machte den Lärm im Nachbarraum für sein Versagen verantwortlich; nie war er gewillt, eine Partie zu verlieren ohne sofort Revanche zu fordern. Anfangs amüsierte mich dies ehrgeizige Verbissenheit; schließlich nahm ich sie nur mehr als unvermeidliche Begleiterscheinung für meine eigentliche Absicht hin, den Weltmeister an unseren Tisch zu locken.

Am dritten Tag gelang es und gelang doch nur halb. Sei es, daß Czentovic uns vom Promenadendeck aus durch das Bordfenster vor dem Schachbrett beobachtet oder daß er nur zufälligerweise den Smoking Room mit seiner Anwesenheit beehrte – jedenfalls trat er, sobald er uns Unberufene seine Kunst ausüben sah, unwillkürlich seinen Schritt näher und warf aus dieser gemessenen Distanz einen prüfenden Blick auf unser Brett. McConnor war gerade am Zuge. Und schon dieser eine Zug schien ausreichend, um Czentovic zu belehren, wie wenig ein weiteres Verfolgen unserer dilettantischen Bemühungen seines meisterlichen Interesses würdig sei. Mit derselben selbstverständlichen Geste, mit der unsereiner in einer Buchhandlung einen angebotenen schlechten Detektivroman weglegt, ohne ihn auch nur anzublättern, trat er von unserem Tische fort und verließ den Smoking Room. «Gewogen und zu leicht gefunden», dachte ich mir, ein bißchen verärgert durch diesen kühlen, verächtlichen Blick, und um meinem Unmut irgendwie Luft zu machen, äußerte ich zu McConnor:

«Ihr Zug scheint den Meister nicht sehr begeistert zu haben.»
«Welchen Meister?»

Ich erklärte ihm, jener Herr, der eben an uns vorübergegangen und mit mißbilligendem Blick auf unser Spiel gesehen, sei der Schachmeister Czentovic bewesen. Nun, fügte ich hinzu, wir beide würden es überstehen und ohne Herzeleid uns mit seiner illustren Verachtung abfinden; arme Leute müßten eben mit Wasser kochen. Aber zu meiner Überraschung übte auf McConor meine lässige Mitteilung eine völlig unerwartete Wirkung. Er wurde sofort erregt, vergaß unsere Partie, und sein Ehrgeiz begann geradezu hörbar zu pochen. Er habe keine Ahnung gehabt, daß Czentovic an Bord sei, und Czentovic müsse unbedingt gegen ihn spielen. Er habe noch nie im Leben gegen einen Weltmeister gespielt außer einmal bei einer Simultanpartie mit vierzig anderen; schon das sei furchtbar spannend gewesen, und er habe damals beinahe gewonnen. Ob ich den Schachmeister persönlich kenne? Ich verneinte. Ob ich ihn nicht ansprechen wolle und zu uns bitten? Ich lehnte ab mit der Begründung, Czentovic sei meines Wissens für neue Bekanntschaften nicht sehr zugänglich? Außerdem, was für einen Reiz sollte es einem Weltmeister bieten, mit uns drittklassigen Spielern sich abzugeben?

Nun, das mit den drittklassigen Spielern hätte ich zu einem derart ehrgeizigen Manne wie McConnor lieber nicht äußern sollen. Er lehnte sich verärgert zurück und erklärte schroff, er für seinen Teil könne nicht glauben,

La trian tagon ja sukcesis, sed nur duone sukcesis. Ĉu Ĉentovic observis nin el la promenoferdeko tra la fenestro antaŭ la ŝaktabulo, ĉu li honoris nin per sia hazardŝajna ĉeesto en la fumosalono, li enpaŝis ekde kiam li vidis nin neprofesiuojn praktiki lian arton, nevole ĉiufoje unu paŝon pli proksimen kaj ĵetis el tiu mezurita distanco ekzamenan rigardon sur la tabulon. McConnor estis ĵus ludinta. Kaj tiu sola movo ŝajne sufiĉis al Ĉentovic por ekscii, kiom malmulte interesa estus plua observado de niaj diletantaj klopodoj por lia majstreca atento. Kun la sama memkompreneblogesto, kiel ĉiu el ni forlasus en librovendejo reklamitan malbonan krimromanon, sen eĉ foliumi ĝin, li forpaŝis de nia tablo kaj forlasis la ĉambron. «Pesita kaj taksita tro malpeza.» mi pensis iom incitita de tiu malvarma rigardo kaj por iel liberiĝi de mia incitiĝo, mi diris al McConnor:

«Via movo ŝajne ne tre kontentigis la majstron.»
«Kiun majstron?»

Mi klarigis al li, ke tiu sinjoro, kiu ĵus preterpasis kaj rigardis nian ludon malaprobe, estas la ŝakmajstro Ĉentovic. Nun, mi aldonis, ni ambaŭ transvivos tion kaj kontentiĝos sen kordoloro de lia famula malestimo; malriĉuloj ja devas kuiri per akvo. Sed surprizige mia sciigo neatendite efikis al McConnor. Li estis tuj incitita, forgesis nian ludon, kaj lia fieremo evidente ekfrapis. Li diris, ke li tute ne sciis ke Ĉentovic estas en la ŝipo, kaj Ĉentovic nepre ludu kontraŭ li. Li neniam antaŭe ludis kontraŭ iu mondĉampiono krom unufoje dum iu samtempa partio kun kvardek aliaj; tio jam estis terure streĉa, kaj li estis tiam preskaŭ venkinta. Li demandis ĉu mi persone konas la majstron. Mi nee respondis. Ĉu mi konsentus alparoli lin kaj inviti lin? Mi rifuzis pretekstante ke Ĉentovic estis laŭ mia scio tute ne malferma por novaj interkonatiĝoj. Cetere, kiel povus ĉarmi mondĉampionon, kunludi kun ni triaklasaj ludantoj?

Nun mi ne devintus alparoli al tiuspeca fierema viro kia McConnor pri triaklasaj ludantoj. Li kliniĝis malantaŭen, kaj krude klarigis ke siaflanke li ne

daß Czentovic die höfliche Aufforderung eines Gentlemans ablehnen werde, dafür werde er schon sorgen. Auf seinen Wunsch gab ich eine kurze Personbeschreibung des Weltmeisters, und schon stürmte er, unser Schachbrett gleichgültig im Stich lassend, in unberrschter Ungeduld Czentovic auf das Promenadendeck nach. Wieder spürte ich, daß der Besitzer dermaßen breiter Schultern nicht zu halten war, sobald er einmal seinen Willen in eine Sache geworfen.

Ich wartete ziemlich gespannt. Nach zehn Minuten kehrte McConnor zurück, nicht sehr aufgeräumt, wie mir schien.

«Nun?» fragte ich.

«Sie haben recht gehabt», antwortete er etwas verärgert. «Kein sehr angenehmer Herr. Ich stellte mich vor, erklärte ihm, wer ich sei. Er reichte mir nicht einmal die Hand. Ich versuchte, ihm auseinanderzusetzen, wie stolz und geehrt wir alle an Bord sein würden, wenn er eine Simultanpartie gegen uns spielen wollte. Aber er hielt seinen Rücken verflucht steif; es täte ihm leid, aber er habe kontraktliche Verpflichtungen gegen seinen Agenten, die ihm ausdrücklich untersagten, während seiner ganzen Tournee ohne Honorar zu spielen. Sein Minimum sei zweihundertfünfzig Dollar pro Partie.»

Ich lachte. «Auf diesen Gedanken wäre ich eigentlich nie geraten, daß Figuren von Schwarz auf Weiß zu schieben ein derart einträgliches Geschäft sein kann. Nun, ich hoffe, Sie haben sich ebenso höflich empfohlen.»

Aber McConnor blieb vollkommen ernst. «Die Partie ist für morgen nachmittag drei Uhr angesetzt. Hier im Rauchsalon. Ich hoffe, wir werden uns nicht so leicht zu Brei schlagen lassen.»

«Wie? Sie haben ihm die zweihundertfünfzig Dollar bewilligt?» rief ich ganz betroffen aus.

«Warum nicht? *C'est son métier*. Wenn ich Zahnschmerzen hätte und es wäre zufällig ein Zahnarzt an Bord, würde ich auch nicht verlangen, daß er mir den Zahn umsonst ziehen soll. Der Mann hat ganz recht, dicke Preise zu machen; in jedem Fach sind die wirklichen Könner auch die besten Geschäftsleute. Und was mich betrifft: je klarer ein Geschäft, um so besser. Ich zahle lieber in Cash, als mir von einem Herrn Czentovic Gnaden erweisen zu lassen und mich am Ende noch bei ihm bedanken zu müssen. Schließlich habe ich in unserem Klub schon mehr an einem Abend verloren als zweihundertfünfzig Dollar und dabei mit keinem Welmeister gespielt. Für «drittklassige» Spieler ist keine Schande, von einem Czentovic umgelegt zu werden.»

Es amüsierte mich, zu bemerken, wie tief ich McConnors Selbstgefühl mit dem einen unschuldligen Wort «drittklassiger Spieler» gekränkt hatte. Aber da er den teuren Spaß zu bezahlen gesonnen war, hatte ich nichts einzuwenden gegen seinen deplacierten Ehrgeiz, der mir endlich die

povis kredi, ke Ĉentovic povus rifuzi ĝentilan inviton de ĝentlemano, kaj ke li tuj zorgos pri tio. Laŭ lia deziro mi faris por li priskribon de la mondĉampiono, kaj li haste, tuj forlasante nian ŝaktabulon, pro neregebla senpacienco postkuris Ĉentovic-on sur la promenoferdeko. Denove mi konstatis ke oni ne haltigu la posedanton de tiaj larĝaj ŝultroj, ekkiam li ĵetis sian volon sur iu celo.

Mi atendis iom streĉite. Dek minutojn poste McConnor revenis ne tre kontenta, laŭ mia sento.

«Kio nun?» mi demandis.

«Vi pravis» li respondis iom incitita. «Ne tre agrabla sinjoro. Mi prezentis min, diris kiu mi estas. Li en neniu momento premis al mi la manon. Mi provis komprenigi al li kiel fieraj kaj honoritaj ni ĉiuj estus sur la ŝipo, se li konsentus ludi samtempan partion kontraŭ ni. Sed li restis kun diable rekta dorso; li bedaŭris sed li laŭ kontrakto kun siaj agentoj havas devojn, kiuj absolute malpermesas al li ludi sen honorarioj dum la tuta turneo. Lia minimumo estas po ducent kvindek dolaroj por unu partio.»

Mi ridis. «Mi vere neniam sukcesus pensi, ke forŝovo de nigraj kaj blankaj figuroj povus fariĝi tiaspeca enspeziga komerco. Nun mi esperas ke vi same ĝentile disiĝis.»

Sed McConnor restis tute serioza: «La partio estas planita por morgaŭ je la tria posttagmeze. Ĉi tie en la fumosalono. Mi esperas ke ni ne lasos nin tiel facile venkigi.»

«Kiel? Ĉu vi pagis al li la ducent kvindek dolarojn?» mi diris ŝokita.

«Kial ne? Estas lia profesio. Se mi havus dentodoloron kaj bonŝance troviĝus dentkuracisto en la ŝipo, mi ne postulus ke li eligu mian denton senpage. La viro tute pravas postuli altan prezon; en ĉiu fako la efektivaj konantoj ankaŭ estas la plej bonaj komercistoj. Kaj jen mia opinio: ju pli klara estas la negocado, des pli bone. Mi preferas pagi kontante, ol lasi min favorigi de iu sinjoro Ĉentovic kaj fine ŝuldi al li dankojn. Fine mi jam perdis en unu vespero en nia klubo pli ol ducent kvindek dolarojn kaj tamen ne ludis kontraŭ monda majstro. Por «triaklasa» ludanto ne estas honto esti venkota de iu Ĉentovic.»

Min amuzis rimarki kiel profunde mi ofendis la memestimon de McConnor per la nura senkulpa vorto «triaklasa ludanto». Sed ĉar li decidis pagi la kostan ŝercon, mi havis neniun argumenton kontraŭ lia malkonvena fieremo,

Bekannschaft meines Kuriosums vermitteln sollte. Wir verständigten eiligst die vier oder fünf Herren, die sich bisher als Schachspieler deklariert hatten, von dem bevorstehenden Ereignis und ließen, um von durchgehenden Passaanten möglichst wenig gestört zu werden, nicht nur unseren Tisch, sondern auch die Nachbartische für da bevorstehende Match im voraus reservieren.

An nächsten Tage war unsere kleine Gruppe zur vereinbarten Stunde vollzählig erschienen. Der Mittelplatz gegenüber dem Meister blieb selbstverständlich McConnor zugeteilt, der seine Nervosität entlud, indem er eine schwere Zigarre nach der andern anzündete und immer wieder unruhig auf die Uhr blickte. Aber der Welmeister ließ – ich hatte nach den Erzählungen meines Freundes derlei schon geahnt – gute zehn Minuten auf sich warten, wodurch allerdings sein Erscheinen dann erhöhten Aplomb erhielt. Er trat ruhig und gelassen auf den Tisch zu. Ohne sich zu besagen – «Ihr wißt wer ich bin, und wer ihr seid, interessiert mich nicht», schien dies Unhöflichkeit zu besagen –, begann er mit fachmännischer Trockenheit die sachlichen Anordnungen. Da eine Simultanpartie hier an Bord mangels verfügbarer Schachbretter unmöglich sei, schlage er vor, daß wir alle gemeinsam gegen ihn spielen sollten. Nach jedem Zug werde er, um unsere Beratungen nicht zu stören, sich zu einem anderen Tisch am Ende des Raumes verfügen. Sobald wir unseren Gegenzug getan, sollten wir, bedauerlicherweise keine Tischglocke zur Hand sei, mit dem Löffel gegen ein Glas klopfen. Als maximale Zugzeit schlage er zehn Minuten vor, falls wir keine andere Einteilung wünschten. Wir pflichteten selbstverständlich wie schüchterne Schüler jedem Vorschlage bei. Die Farbenwahl teilte Czentovic Schwarz zu; noch im Stehen tat er den ersten Gegenzug und wandte sich dann gleich dem von ihm vorgeschlagenen Warteplatz zu, wo er lässig hingelehnt eine illustrierte Zeitschrift durchblätterte.

Es hat wenig Sinn, über die Partie zu berichten. Sie endete selbstverständlich, wie sie enden mußte: mit unserer totalen Niederlage, und war bereits beim vierundzwanzigsten Zuge. Daß nun ein Weltschachmeister ein halbes Dutzend mittlerer oder untermittlerer Spieler mit der linken Hand niederfegt, war an sich wenig erstaunlich; verdrießlich wirkte eigentlich auf uns alle nur die präpotente Art, mit der Czentovic es uns mit der linken Hand erledigte. Er warf jedesmal nur einen scheinbar flüchtigen Blick auf das Brett, sah an uns so lässig vorbei, als ob wir selbst tote Holzfiguren wären, und diese impertinente Geste erinnerte unwillkürlich an die, mit der man einem rühdigen Hund abgewendeten Blicks einen Brocken zuwirft. Bei einiger Feinfühligkeit hätte er meiner Meinung nach uns auf Fehler aufmerksam machen können oder durch ein freundliches Wort aufmuntern. Aber auch nach Beendigung der Partie äußerte dieser unmenschliche Schachautomat keine Silbe, sondern wartete, nachdem er «Matt» gesagt, regungslos vor dem Tische, ob man noch eine zweite Partie von ihm wünsche. Schon war ich aufgestanden, um hilflos,

kiu fine ebligos al mi konatiĝi kun mia strangulo. Ni kiel eble plej rapide informis pri la planita evento la kvar aŭ kvin sinjorojn, kiuj ĝis nun prezentis sin kiel ŝakludantoj, kaj antaŭmendis ne nur niajn tablojn sed ankaŭ la najbarajn por esti kiel eble plej malmulte ĝenataj de preterpasantoj dum la planita matĉo.

La sekvan tagon nia eta grupo plennombre aperis je la interkonsentita horo. La centra loko fronte al la majstro estis kompreneble donita al McConnor, kiu malŝarĝiĝis de sia nervozeco, dum li ekbruligis unu cigaron post la alia kaj konstante maltrankvile alrigardis la horloĝon. Sed la mondmajstro atendigis ĉiujn dum dek bonaj minutoj – mi memoris pri rakontoj de mia amiko pri tiaj aferoj – pro kiuj lia apero ĉiukaze akiris pli altigitan aplombon. Li alpaŝis trankvile kaj malstreĉite al la tablo. Sen prezenti sin – «Vi scias kiu mi estas, kaj kiuj vi estas ne interesas min», ŝajne esprimis tiu malĝentileco –, li komencis kun fakula sekeco la protokolajn pretiĝojn. Ĉar samtempa partio neebliis sur la ŝipo manke de disponeblaj ŝaktabuloj, li proponis ke ni ĉiuj kune ludu kontraŭ li. Post ĉiu movo li iros al alia tablo en la fino de la salono, por ne ĝeni niajn interkonsiliĝojn. Ekde kiam ni estos farinta nian movon, ni devos frapeti kuleron kontraŭ glaso, ĉar bedaŭrinde ne haveblis tablosonorilo. Li proponis maksimuman tempon por ĉiu movo je dek minutoj, se ni ne deziras alian aranĝon. Ni kompreneble aprobis ĉiujn proponojn kiel timemaj lernantoj. La kolorelekto donis la nigrajn al Ĉentovic; plu staranta li faris la unuan kontraŭmovon kaj tuj sidigis en la atendoloko kiun li proponis kie li malstreĉe apogita ekfoliumis ilustritan gazeton.

Ne havas multan sencon rakonti la partion. Ĝi finiĝis kiel ĝi kompreneble devis finiĝi: kun nia kompleta malvenko, kaj tio jam je la dudekkvara movo. Ke monda ŝakmajstro forbalais per la maldekstra mano sesopon da mezaj aŭ submezaj ludantoj, estis en si mem ne mirige; verdire plej incite efikis al ni tiu superema maniero, per kiu Ĉentovic tro klare sentigis al ni, ke li supervenkis nin per la maldekstra mano. Li ĉiufoje ŝajne ĵetis nur rapidan rigardon al la tabulo, preterrigardis nin tiel neglekteme, kvazaŭ ni estus nur senvivaj lignaj figuroj, kaj tiu impertinenta gesto neeviteble memorigis pri tiu per kiu oni ĵetas peceton al mordema hundaĉo forrigardante ĝin. Laŭ mi li povintus delikate atentigi nin pri iuj eraroj aŭ konsoli nin per afabla vorto. Sed ankaŭ post la fino de la partio tiu ŝakaŭtomato eligis eĉ ne unu silabon, sed dirinte «mato» senmova antaŭ la tablo atendis ĉu oni deziris de li duan partion. Mi jam ekstaris por senhelpo, kiel oni ĉiam restas fronte al la dikhaŭta krudeco, komprenigi per

wie man immer gegen dickfellige Grobheit bleibt, durch eine Geste anzudeuten, daß mit diesem erledigten Dollargeschäft wenigstens meinerseits das Vergnügen unserer Bekanntschaft beendet sei, als zu meinem Ärger neben mir McConnor mit ganz heiserer Stimme sagte: «Revanche!»

Ich erschrak geradezu über den herausfordernden Ton; tatsächlich bot McConnor in diesem Augenblick eher den Eindruck eines Boxers vor dem Losschlagen als den eines höflichen Gentelmanns. War es die unangenehme Art der Behandlung, die uns Czentovic hatte zuteil werden lassen, oder nur sein pathologisch reizbarer Ehrzeig – jedenfalls war McConnors Wesen vollkommen verändert. Rot im Gesicht bis hoch hinauf an das Stirnhaar, die Nüstern von innerem Druck stark aufgespannt, transpierte er sichtlich, und von den verbissenen Lippen schnitt sich scharf eine Falte gegen sein kämpferisch vorgerecktes Kinn. Ich erkannte beunruhigt in seinem Auge jenes Flackern unbeherrschter Leidenschaft, wie sie sonst Menschen nur am Roulettetische ergreift, wenn zum sechsten- oder siebentenmal bei immer verdoppeltem Einsatz nicht die richtige Farbe kommt. In diesem Augenblick wußte ich, dieser fanatisch Ehrgeizige würde, und sollte es ihn sein ganzes Vermögen kosten, gegen Czentovic so lange spielen und spielen und spielen, einfach oder doubliert, bis er wenigstens ein einziges Mal eine Partie gewonnen. Wenn Czentovic durchhielt, so hatte er an McConnor eine Goldgrube gefunden, aus der er bis Buenos Aires ein paar tausend Dollar schaufeln konnte.

Czentovic blieb unbewegt. «Bitte», antwortete er höflich. «Die Herren spielen jetzt Schwarz.»

Auch die zweite Partie bot kein verändertes Bild, außer daß durch einige Neugierige unser Kreis nicht nur größer, sondern auch lebhafter geworden war. McConnor blickte so starr auf das Brett, als wollte er die Figuren mit seinem Willen, zu gewinnen, magnetisieren; ich spürte ihm an, daß er auch tausend Dollar begeistert geopfert hätte für den Lutschrei «Matt!» gegen den kaltschnauzigen Gegner. Merkwürdigerweise ging etwas von seiner verbissenen Erregung unbewußt in uns über. Jeder einzelne Zug wurde ungleich leidenschaftlicher diskutiert als vordem, immer hielten wir noch im letzten Moment einer den andern zurück, ehe wir uns einigten, das Zeichen zu geben, das Czentovic an unseren Tisch zurückrief. Allmählich waren wir beim siebzehnten Zuge angelangt, und zu unserer eigenen Überraschung war eine Konstellation eingetreten, die verblüffend vorteilhaft schien, weil es uns gelangen war, den Bauern der c-Linie bis auf das vorletzte Feld c2 zu bringen; wir brauchten ihn nur vorzuschieben auf c1, um eine neue Dame zu gewinnen. Ganz behaglich war uns freilich nicht bei dieser allzu offenkundigen Chance; wir argwöhnten einmütig, dieser scheinbar von uns errungenen Vorteil müsse von Czentovic, der doch die Situation viel weitblickender übersah, mit Absicht uns als Angelhaken zugeschoben sein. Aber trotz angestrengtem gemeinsamem Suchen und Diskutieren vermochten wir die versteckte Finte

ia gesto ke finiĝis almenaŭ el mia flanko la plezuro interkonatiĝi kun tiu perfekta dolarkomerco, kiam je mia incitiĝo McConnor diris apud mi per tute raŭka voĉo: «venĝo!»

Mi tute teruniĝis pro la provoka tono; fakte en tiu momento la invito de McConnor pli aspektis kiel tiu de boksisto antaŭ ekbatalo ol tiu de bonedukita ĝentelmano. Ĉu estis pro la malagrabra maniero en kiu Ĉentovic traktis nin, ĉu pro lia evidenta ambicio, ĉiukaze la sinteno de McConnor tute ŝanĝiĝis. Kun ruĝo en lia vizaĝo alte ĝis la frontharoj, kun la naztruoj forte streĉitaj pro interna premo, li videble ŝvitis kaj li tranĉis al si lipfaldon kiun li mordis kontraŭ sia batalo antaŭenigita mentono. Mi maltrankvile rekonis en liaj okuloj tiujn flametojn de neregebla doloro, kiel ĝi cetere nur kaptas homojn ĉe rulettablo, kiam por la sesa aŭ sepa fojo de vetmonduobliga la ĝusta koloro daŭre ne venas. En tiu momento mi sciis ke tiu fanatika ambiciulo ludos, ludados kaj reludos kontraŭ Ĉentovic kum simpla aŭ duobla vetaĵo tiom longe ĝis li almenaŭ unu fojon gajnos unu partion, eĉ se tio kostus al li lian tutan havaĵon. Se Ĉentovic rezistos, li estus trovinta ĉe McConnor orminejon, el kiu li povos elŝoveli kelkajn milojn da dolaroj ĝis Bonaero.

Ĉentovic restis senmova. «Bonvolu» li ĝentile respondis «la sinjoroj ludi nun la nigrajn.»

Ankaŭ la dua partio ne ofertis ŝanĝitan bildon, krom ke nia cirklo ne nur pligrandiĝis sed ankaŭ fariĝis pli viva pro novaj scivolemuloj. McConnor tiel fikse rigardis la tabulon, kvazaŭ li volus magnetizi la figurojn per sia volo por gajni; mi sentis ke li estus entuziasme oferinta mil dolarojn por la ĝojkrio «matol!» kontraŭ la malvarmnaza kontraŭludanto. Rimarkinde iom de lia obstina ekscitiĝo nekonscie superŝutis nin. Ĉiu unuopa movo estis nekompereble pli senkompate diskutata ol antaŭe, ĉiam ni retenis nin unu la alian ankaŭ en la lasta momento, ĝis ni unuanime donis la signalon, kiu revoku Ĉentovic-on al nia tablo. Iom post iom ni atingis la deksepan movon, kaj je nia propra surprizo ni atingis pozicion, kiu ŝajnis mirige favora, ĉar ni sukcesis antaŭenigi la peonon de la c-linio ĝis la antaŭlasta fako c2; ni bezonis nur puŝi ĝin ĝis c1 por gajni novan damon. Ne tute komforte estis al ni kompreneble ĉe tiu evidenta ŝanco; ni ĉiuj kune suspektis ke Ĉentovic, kiu ja longdistance antaŭvidas la situacion, certe devis esti antaŭŝovinta tiun ŝajne de ni atingitan avantaĝon kun intenco kapti nin ĉe la hoko. Sed malgraŭ streĉaj kunaj esploroj kaj diskutoj ni ne sukcesis evidentigi la kaŝitan ruzon. Fine jam tute ĉe la limo de la difinita

nicht wahrzunehmen. Schließlich, schon knapp am Rande der verstatteten Überlegungsfrist, entschlossen wir uns, den Zug zu wagen. Schon rührte McConnor den Bauern an, als er sich jäh am Arm gepackt fühlte und jemand leise und heftig flüsterte: «Um Gottes willen ! Nicht !»

Unwillkürlich wandten wir uns alle um. Ein Herr von etwa fünfundvierzig Jahren, dessen schmalles, scharfes Gesicht mir schon vordem auf der Deckpromenade durch seine merkwürdige, fast kreidige Blässe aufgefallen war, mußte in den letzten Minuten, indes wir unsere ganze Aufmerksamkeit dem Problem zuwandten, zu uns getreten sein. Hastig fügte er, unsern Blick spürend, hinzu:

«Wenn Sie jetzt eine Dame machen, schlägt er sie sofort mit dem Läufer c1, Sie nehmen mit dem Springer zurück. Aber inzwischen geht er mit seinem Freibauern auf d7, bedroht Ihren Turm, und auch wenn Sie mit dem Springer Schach sagen, verlieren Sie und sind nach neun oder zehn Zügen erledigt. Es ist beinahe dieselbe Konstellation, wie sie Aljechin gegen Bogoljubow 1922 im Pistyaner Großturnier initiiert hat.»

McConnor ließ erstaunt die Hand von der Figur und starrte nicht minder verwundert als wir alle auf den Mann, der wie ein unvermuteter Engel helfend von Himmel kam. Jemand, der auf neun Züge im voraus ein Matt berechnen konnte, mußte ein Fachmann erstes Ranges sein; vielleicht sogar ein Konkurrent um die Meisterschaft, der zum gleichen Turnier reiste, und sein plötzliches Kommen und Eingreifen gerade in einem so kritischen Moment hatte etwas fast Übernatürliches. Als erster faßte sich McConnor.

«Was würden Sie raten?» flüsterte er aufgeregt.

«Nicht gleich vorziehen, sondern zunächst ausweichen! Vor allem mit dem König abrücken aus der gefährdeten Linie von g8 auf h7. Er wird wahrscheinlich den Angriff dann auf die andere Flanke hinüberwerfen. Aber das parieren Sie mit Turm c8-c4; das kostet ihm zwei Tempis, einen Bauern und damit die Überlegenheit. Dann steht Freibauer gegen Freibauer, und wenn Sie sich richtig defensiv halten, kommen Sie noch auf Remis. Mehr ist nicht herauszuholen.»

Wir staunten abermals. Die Präzision nicht minder als die Raschheit seiner Berechnung hatte etwas Verwirrendes; es war, als ob er die Züge aus einem gedruckten Buch ablesen würde. Immerhin wirkte die unvermutete Chance, dank seines Eingreifens unsere Partie gegen einen Weltmeister auf Remis zu bringen, zauberisch. Einmütig rückten wir zur Seite, um ihm freieren Blick auf das Brett zu gewähren. Noch einmal fragte McConnor:

«Also König g8 auf h7?»

«Jawohl! Ausweichen vor allem!»

McConnor gehorchte, und wir klopfen an das Glas. Czentovic trat mit seinem gewohnt gleichmütigen Schritt an unseren Tisch und maß mit einem einzigen Blick den Gegenzug. Dann zog er auf dem Königsflügel den Bauern

cerbumotempo, ni decidiĝis riski fari la movon. Jam McConnor estis ŝovonta la peonon, kiam li sentis sin subite kaptita ĉe la brako kaj iu mallauĉe kaj draste flustris: «Je dia volo! Ne faru!»

Nevole ni ĉiuj turnis nin. Sinjoro ĉirkaŭ kvardekkvin-jara, kies malgrandan akutan vizaĝon mi jam rimarkis sur la promenoferdeko pro ties aparta preskaŭ kreteca paleco, certe estis alirinta al ni en la lastaj minutoj, dum ni turnis nian tutan atenton al la problemo. Li haste aldonis, rimarkante niajn rigardojn:

«Se vi nun farus damon, li atakus per la kuriero je c1, vi kaptus responde per la ĉevalo. Sed intertempe li iros per sia libera peono al d7, minacos vian turon, kaj eĉ se vi diros «ŝakon» per via ĉevalo, vi perdos kaj estos venkita post naŭ aŭ dek movoj. Tio estas proksimume la sama situacio kiel tiu kiun Aljeĥin' iniciatis kontraŭ Bogoljubov en la granda turniro de Pistyan en 1922.»

McConnor delasis la manon de la figuro kaj alrigardis ne malpli surprizita ol ni ĉiuj la viron kiu falis el la ĉielo kvazaŭ neatendita helpema anĝelo. Iu kiu kapablis antaŭkalkuli maton naŭ movojn antaŭe, certe estis unuaranga fakulo, eble eĉ konkuronto por la ĉampioneco, vojaĝanta al la sama turniro, kaj lia subita enveno kaj enmiksiĝo precize en ia tiel kritika momento estis iel preskaŭ supernatura. McConnor unua reagis:

«Kion vi konsilus?» li flustris incitita.

«Ne tuj antaŭen, sed unue ŝajneskapi! Antaŭ ĉio forŝovi la reĝon el g8 al h7. Li verŝajne tiam portos la atakon sur la alian flankon. Sed vi defendos per la turo c8-c4; tio kostos al li du tempojn, unu peonon kaj la superecon. Tiam staros libera peono kontraŭ libera peono, kaj se vi ĝuste sintenos defende, vi ankoraŭ atingos paton. Pli bonan rezulton vi ne atingos.»

Ni denove miris. La precizeco ne malpli ol la rapideco de lia kalkulo estis iom ebriiga; tio aspektis kvazaŭ li legus la movojn el iu presita libro. Ĉiukaze dank al lia enmiksiĝo efikis magie la neatendita ŝanco konduki la partion al pato kontraŭ mondmaĵstro. Ĉiuj kune ni flankenmetis nin, por ke li povu pli libere rigardi al la tabulo. Ankoraŭ foje McConnor demandis:

«Sekve reĝo de g8 al h7?»

«Jes certe! Antaŭ ĉio eskapi!»

McConnor obeis kaj ni frapetis la glason. Ĉentovic alpaŝis indiferente kiel kutime al nia tablo kaj taksis en unu ekrigardo la kontraŭmovon. Sekve li

h2-h4, genau wie es unser unbekannter Helfer vorausgesagt. Und schon flüsterte dieser aufgeregt:

«Turm vor, Turm vor, c8 auf c4, er muß dann zuerst den Bauern decken. Aber das wird ihm nichts helfen! Sie schlagen, ohne sich um seinen Freibauern zu kümmern, mit dem Springer c3-d5, und das Gleichgewicht ist wiederhergestellt. Dann ganzen Druck vorwärts, statt zu verteidigen!»

Wir verstanden nicht, was er meinte. Für uns war, was er sagte, Chinesisch. Aber schon einmal in seinem Bann, zog McConnor, ohne zu überlegen, wie jener geboten. Wir schlugen abermals an das Glas, um Czentovic zurückzurufen. Zum erstenmal entschied er sich nicht rasch, sondern blickte gespannt auf das Brett. Dann tat er genau den Zug, den der Fremde uns angekündigt, und wandte sich zum Gehen. Jedoch ehe er zurücktrat, geschah etwas Neues und Unerwartetes. Czentovic hob den Blick und musterte unsere Reihen; offenbar wollte er herausfinden, wer ihm einemal so energischen Widerstand leistete.

Von diesem Augenblick an wuchs unsere Erregung ins Ungemessene. Bisher hatten wir ohne ernstliche Hoffnung gespielt, nun aber trieb der Gedanke, den kalten Hochmut Czentovics zu brechen, uns eine fliegende Hitze durch alle Pulse. Schon aber hatte unser neuer Freund den nächsten Zug angeordnet, und wir konnten – die Finger zitterten mir, als ich den Löffel an das Glas schlug – Czentovic zurückrufen. Und nun kam unser erster Triumph. Czentovic, der bisher immer nur im Stehen gespielt, zögerte, zögerte und setzte sich schließlich nieder. Er setzte sich langsam und schwerfällig; damit aber war schon rein körperlich das bisherige Von-oben-herab zwischen ihm und uns aufgehoben. Wir hatten ihn genötigt, sich wenigstens räumlich auf eine Ebene mit uns zu begeben. Er überlegte lange, die Augen unbeweglich auf das Brett gesenkt, so daß man kaum mehr an die Pupillen unter den schwarzen Lidern wahrnehmen konnte, und im angestregten Nachdenken öffnete sich ihm allmählich der Mund, was seinem runden Gesicht einen etwas einfältigen Ausdruck gab. Czentovic überlegte einige Minuten, dann tat er einen Zug und stand auf. Und schon flüsterte unser Freund:

«Ein Hinhaltezug! Gut gedacht! Aber nicht darauf eingehen! Abtausch forcieren, unbedingt Abtausch, dann kommen wir auf Remis, und kein Gott kann ihm helfen.»

McConnor gehorchte. Es begann in den nächsten Zügen zwischen den beiden – wir anderen waren längst zu leeren Statisten herabgesunken – ein uns unverständliches Hin und Her. Nach etwa sieben Zügen sah Czentovic nach längerem Nachdenken auf und erklärte:

«Remis.»

Einen Augenblick herrschte totale Stille. Man hörte plötzlich die Wellen

ŝovis je la flanko de la reĝo la peonon h2-h4, precize kiel antaŭdiris nia nekonata helpanto. Kaj jam tiu flustris ekscitita:

«La turo antaŭen, la turo antaŭen, c8 al c4, li sekve devos protekti la peonon. Sed tio ne helpos lin! Vi ataku, ne zorgante pri lia libera peono, per la ĉevalo c3-d5 kaj la ekvilibro denove estos restarigita. La tuta premo antaŭen, anstataŭ defendi!»

Ni ne komprenis kion li pensis. Por ni, kion li diris, estis ĉinaĵo. Sed jam fascinita McConnor faris la movon kiun la alia konsilis sen cerbumi. Tiam ni frapetis la glason por revoki Ĉentovic-on. Unuafoje li ne tuj decidis, sed fikse rigardis la tabulon. Tiam li faris precize la movon kiun la fremdulo antaŭdiris, kaj forturnis sin. Tamen antaŭ ol li ekiris okazis io nova kaj neatendita. Ĉentovic levis la rigardon kaj esploris niajn vicojn; evidente li volis trovi kiu unuafoje lin kontraŭstaris tiel energie.

Ekde tiu rigardo nemezureble kreskis nia ekscitiĝo. Ĝis tiam ni ludis sen serioza espero, sed nun la penso rompi la arongatecon de Ĉentovic ekboligis nian sangon. Sed jam nia nova amiko ordonis la sekvantan movon, kaj ni povis revoki Ĉentovic-on – miaj fingroj tremetis kiam mi frapetis la kulereton kontraŭ la glaso – kaj nun venis nia unua triumfo. Ĉentovic kiu ĝis nun nur stare ludis, hezitis, hezitis kaj fine sidigis. Li eksidis malrapide kaj peze; tiel la ĝisnuna desupre-malsupren-eco de li al ni estis jam almenaŭ korpe ĉesinta. Ni trudis al li, almenaŭ space meti sin je la sama nivelo kiel ni. Li longe cerbumis kun la okuloj senmove turnitaj al la tabulo, tiel ke oni apenaŭ povis vidi liajn pupilojn sub liaj nigraj brovoj, kaj dum streĉa pripensado pli kaj pli malfermiĝis lia buŝo, kio donis al lia ronda vizaĝo iom stultan esprimon. Ĉentovic cerbumis dum kelkaj minutoj, sekve faris iun movon kaj stariĝis. Kaj jam nia amiko flustris:

« Jen atendomovo! Bone elpensite! Sed ne postsekvi ĝin! Trudi interŝanĝon, sekve ni atingas paton kaj neniu dio povos helpi lin.»

McConoor obeis. Ekis en la sekvaj movoj inter ili ambaŭ iu ir- kaj revenado al ni nekomprenebla – delonge ni la ceteraj estis malsuprenigitaj al silentaj flankroluloj -. Post ĉirkaŭ sep movoj Ĉentovic levis la okulojn post tre longa cerbumado kaj proklamis:

«Pato.»

Dum momento regis absoluta silento. Oni subite aŭdis la ondojn brui, kaj

rauschen und das Radio aus dem Salon herüberjazzten, man vernahm jeden Schritt vom Promenadendeck und das leise, feine Sausen des Windes, der durch die Fugen der Fenster fuhr. Keiner von uns atmete, es war zu plötzlich gekommen und wir alle noch geradezu erschrocken über das Unwahrscheinliche, daß dieser Unbekannte dem Weltmeister in einer schon halb verlorenen Partie seinen Willen aufgezwungen haben sollte. McConnor lehnte sich mit einem Ruck zurück, der zurückgehaltene Atem fuhr ihm hörbar in einem beglückten «Ah!» von den Lippen. Ich wiederum beobachtete Czentovic. Schon bei den letzten Zügen hatte mir geschienen, als ob er blässer geworden sei. Aber er verstand sich gut zusammenzuhalten. Er verharrte in seiner scheinbar gleichmütigen Starre und fragte nur in lässiger Weise, während er die Figuren mit ruhiger Hand vom Brette schob:

«Wünschen die Herren noch eine dritte Partie?»

Er stellte die Frage rein sachlich, rein geschäftlich. Aber das Merkwürdige war, er hatte dabei nicht McConnor angeblickt, sondern scharf und gerade das Auge gegen unseren Retter erhoben. Wie ein Pferd am festeren Sitz einen neuen, einen besseren Reiter, mußte er an den letzten Zügen seinen wirklichen, seinen eigentlichen Gegner erkannt haben. Unwillkürlich folgten wir seinem Blick und sahen gespannt auf den Fremden. Jedoch ehe dieser sich besinnen oder gar antworten konnte, hatte in seiner ehreizigen Erregung McConnor schon triumphierend ihm zugerufen:

«Selbstverständlich! Aber jetzt müssen Sie allein gegen ihn spielen! Sie allein gegen Czentovic!»

Doch nun ereignete sich etwas Unvorhergesehenes. Der Fremde, der merkwürdigerweise noch immer angestrengt auf das schon abgeräumte Schachbrett starrte, schrak auf, da er alle Blicke auf sich gerichtet und sich so begeistert angesprochen fühlte. Seine Züge verwirrten sich.

«Auf keinen Fall, meine Herren», stammelte er sichtlich betroffen. «Das ist völlig ausgeschlossen... ich komme gar nicht in Betracht... ich habe seit zwanzig, nein fünfundzwanzig Jahren vor keinem Schachbrett gesessen... und ich sehe erst jetzt, wie ungehörig ich mich getragen habe, indem ich mich ohne Ihre Verstattung in Ihr Spiel einmischte... Bitte, entschuldigen Sie meine Vordringlichkeit... ich will gewiß nicht weiter stören.» Und noch ehe wir uns von unserer Überraschung zurechtfinden, hatte er sich bereits zurückgezogen und das Zimmer verlassen.

«Aber das ist doch ganz unmöglich!» dröhnte der temperamentvolle McConnor, mit der Faust aufschlagend. «Völlig ausgeschlossen, daß dieser Mann fünfundzwanzig Jahre nicht Schach gespielt haben soll! Er hat doch jeden Zug, jede Gegenpointe auf fünf, auf sechs Züge vorausberechnet. So etwas kann niemand aus dem Handgelenk. Das ist doch völlig ausgeschlossen – nicht wahr?»

Mit der letzten Frage hatte sich McConnor unwillkürlich an Czentovic

la radioaparaton ĵazi el la salono supre, oni perceptis ĉiun paŝon el la promenoferdeko kaj la mallaŭtan fajnan siblon de la vento tra la fenestrojuntaj. Neniu el ni spiris, tio estis okazinta tro subite kaj ni ĉiuj estis fakte teruritaj pro la neverŝajneco, ke iu nekonatulo trudis sian volon al la mondmajstro jam per duonperdita ludo. McConnor kliniĝis malantaŭen en la fotelo, la haltigita spiro igis lin eligi iun aŭdeblan ĝojan «Ha!» el la lipoj. Mi fronte observis Ĉentovic-on. Jam en la lastaj movoj ŝajnis al mi ke li pli paliĝis. Sed li sukcesis regi sin. Li restis en sia ŝajne indiferenta fiksa sinteno kaj demandis malstreĉite, dum li forŝovis la figurojn el la tabulo per trankvila mano:

«Ĉu la sinjoroj deziras trian partion?»

Li demandis tute objektive, komerce. Sed rimarkinde, li ne estis alrigardinta al McConnor, sed akute kaj rekte la okulojn al nia savinto. Same kiel ĉevalo rekonas laŭ pli firma sideo novan pli bonan rajdanton, li certe rekonis laŭ la lastaj movoj sian efektivan veran kontraŭanton. Nevole ni sekvis lian rigardon, kaj streĉitaj vidis la fremdulon. Tamen antaŭ tiu povis cerbumi kaj entute respondi, McConnor lin alparolis en sia ambicia ekscitiĝo jam triumfante:

«Memkompreneble! Sed nun vi ludu sola kontraŭ li! Vi sola kontraŭ Ĉentovic!»

Tiam okazis io iom neatendita. La fremdulo, kiu rimarkinde plu fikse rigardis al la jam malplenigita tabulo, teruniĝis ĉar ĉiuj rigardoj direktiĝis al li kaj li sentis sin alparolita tiel entuziasme. Li konfuze ekmoviĝis.

«Neniel ajn, sinjoroj» li balbutis videble trafita. «Estas entute neeble... mi tute ne taŭgas... mi ne sidis antaŭ ŝaktabulo de pli ol dudek, ne dudek kvin jaroj... kaj mi konstatas nur nun, kiel mi malĝentile kondukis, dum mi senpermesite enmiksiĝis en vian ludon... Bonvolu pardoni mian entrudiĝon... mi certe ne pli longe ĝenos.» Kaj eĉ antaŭ ol ni reorientiĝis post nia surprizo, li jam estis foririnta kaj forlasinta la ĉambron.

«Sed tio estas tute neeble!» tondrokriis la impetema McConnor pugnobatante la tablon. «Absolute neeble, ke tiu viro ne ludis ŝakon de dudek kvin jaroj! Li antaŭkalkulis ĉiujn movojn, ĉiujn respondojn kun kvin aŭ ses movoj da antaŭvido. Neniu kapablas tion atingi senpene. Estas entute neeble – ĉu ne vere?»

Kun la lasta demando McConnor nevole turnis sin al Ĉentovic. Sed la

gewandt. Aber der Weltmeister blieb unerschütterlich kühl.

«Ich vermag darüber kein Urteil abzugeben. Jedenfalls hat der Herr etwas befremdlich und interessant gespielt; deshalb habe ich ihm auch absichtlich eine Chance gelassen.» Gleichzeitig lässig aufstehend, fügte er in seiner sachlichen Art hinzu:

«Sollte der Herr oder die Herren morgen eine abermalige Partie wünschen, so stehe ich von drei Uhr ab zu Verfügung.»

Wir konnten ein leises Lächeln nicht unterdrücken. Jeder von uns wußte, daß Czentovic unserem unbekanntem Helfer keineswegs großmütig eine Chance gelassen und diese Bemerkung nichts anderes als eine naive Ausflucht war, um sein eigenes Versagen zu maskieren. Um so heftiger wuchs unser Verlangen, einen derart unerschütterlichen Hochmut gedemütigt zu sehen. Mit einer wilde, ehrgeizige Kampflust gekommen, denn der Gedanke, daß gerade auf unserem Schiff mitten auf dem Ozean dem Schachmeister die Palme entrungen werden könnte – ein Rekord, der dann von allen Telegraphenbüros über die ganze Welt hingeblickt würde –, faszinierte uns in herausforderndster Weise. Dazu kam noch der Reiz des Mysteriösen, der von dem unerwarteten Eingreifen unseres Retters gerade im kritischen Moment ausging, und der Kontrast seiner fast ängstlichen Bescheidenheit mit dem unerschütterlichen Selbstbewußtsein des Professionellen. Wer war dieser Unbekannte? Hatte hier der Zufall ein noch unentdecktes Schachgenie zutage gefördert? Oder verbarg uns aus einem unerforschlichen Grunde ein berühmter Meister seinen Namen? Alle diese Möglichkeiten erörterten wir in aufgeregtester Weise, selbst die verwegenen Hypothesen waren uns nicht verwegend genug, um die rätselhafte Scheu und das überraschende Bekenntnis des Fremden mit seiner doch unverkennbaren Spielkunst in Einklang zu bringen. In einer Hinsicht jedoch blieben wir alle einig: keinesfalls auf das Schauspiel eines neuerlichen Kampfes zu verzichten. Wir beschlossen, alles zu versuchen, damit unser Helfer am nächsten Tage eine Partie gegen Czentovic spiele, für deren materielles Risiko McConnor aufzukommen sich verpflichtete. Da sich inzwischen durch Umfrage beim Steward herausgestellt hatte, daß der Unbekannte ein Österreicher sei, wurde mir als seinem Landsmann der Auftrag erteilt, ihm unsere Bitte zu unterbreiten.

Ich benötigte nicht lange, um auf dem Promenadendeck den so eilig Entflüchteten aufzufinden. Er lag auf seinem Deckchair und las. Ehe ich auf ihn zutrat, nahm ich die Gelegenheit wahr, ihn zu betrachten. Der scharfgeschnittene Kopf ruhte in der Haltung leichter Ermüdung auf dem Kissen; abermals fiel mir die merkwürdige Blässe des verhältnismäßig jungen Gesichtes besonders auf, dem die Haare blendend weiß die Schläfen rahmten; ich hatte, ich weiß nicht warum, den Eindruck, dieser Mann müsse plötzlich gealtert sein. Kaum ich auf ihn zutrat, erhob er sich höflich und stellte sich einem Namen vor, der mir sofort vertraut war als der einer hochangesehenen

mondmajstro restis plu malvarma.

«Mi ne kapblas prijuĝi tion. Ĉiukaze la viro ludis iom nekutime kaj interese; tial mi volonte lasis al li iun ŝancon.» Samtempe li stariĝis indifidenta, kaj aldonis en sia senemocia maniero:

«Se la sinjoro aŭ la sinjoroj deziras ludi kroman fojon morgaŭ, mi staros je tria horo je via dispono.»

Ni ne povis nin deteni rideti. Ĉiuj el ni sciis, ke Ĉentovic neniel doneme lasis ŝancon al nia nekonata helpinto, kaj ke tiu rimarko estis nenio alia ol naiva elfuĝo, por kaŝi sian malvenkon. Des pli fortege kreskis nia deziro, vidi tian arongatecon humiligita. Unuafoje ambicia batalemo gajnis nin pacajn malstreĉajn ŝippasaĝerojn, ĉar la penso, ke ĝuste sur nia ŝipo meze de la oceano la ŝakmajstro povus esti severe venkita – rekordo kiun ĉiuj telegrafoficejoj fulme dissendus en la tutan mondon – fascinis nin plej provokeme. Al tio aldoniĝis la magio de la mistero kiun kaŭzis la neatendita enmiksiĝo de nia savinto precize en la kritika momento kaj la kontrasto inter lia preskaŭ terurita modesteco kun la nehaltigebla superosento de la profesiulo. Kiu estis tiu nekonatulo? Ĉu la hazardo metis en la taglumon ankoraŭ nemalkovritan ŝakgenion? Aŭ ĉu famega ŝakmajstro kaŝis al ni sian nomon pro nekomprenebla kaŭzo? Ni pridiskutis ĉiujn tiujn eblecojn tre ekscititaj, eĉ la plej aŭdacaj hipotezoj ne ŝajnis al ni sufiĉe aŭdacaj, por harmoniigi la misteran timon kaj la surprizigan scion de la fremdulo kun lia agnoskebla ludarto. Por unu afero ni tamen restis unuanimaj: por neniu kaŭzo ni rezignus pri la spektaklo de nova batalo. Ni decidis ĉiuj klopodi por ke nia helpinto ludu denove kontraŭ Ĉentovic en la sekva tago, por kiu McConnor promesis pagi proprakoste. Ĉar intertempe per pridemando de stevarado sciigis ke la nekonatulo estas aŭstro, oni taskigis min samlandanon, transdoni al li nian inviton.

Mi ne bezonis longan tempon por malkovri la tiel haste fuĝintan ulon sur la promenoferdeko. Li kuŝis sur kuŝfotelo kaj legis. Antaŭ ol alpaŝi al li, mi kaptis la okazon, observi lin. La akute distranĉita kapo ripozis sur kusenoj en sinteno de ia laceco; ankoraŭ foje mi rimarkis la apartan palecon de la relative juna vizaĝo, kies brile blankaj haroj ĉirkaŭis la tempiojn; mi ne scias kial, al mi impresis kvazaŭ tiu viro estis subite maljuniĝinta. Apenaŭ mi aliris al li, li stariĝis ĝentile kaj prezentis sin per ia nomo, kiun mi tuj rekonis kiel tiu de iu alte konsiderata malnova aŭstra familio. Mi memoris ke iu portanto de tiu nomo

altösterreichischen Familie. Ich erinnerte mich, daß ein Träger dieses Namens zu dem engsten Freundkreise Schuberts gehört hatte und auch einer der Leibärzte des alten Kaisers dieser Familie entstammte. Als ich Dr. B. unsere Bitte übermittelte, die Herausforderung Czentovics anzunehmen, war er sichtlich verblüfft. Er erwies sich, daß er keine Ahnung gehabt hatte, bei jener Partie einen Weltmeister, und gar den zur Zeit erfolgreichsten, ruhmreich bestanden zu haben. Aus irgendeinem Grunde schien diese Mitteilung auf ihn besonderen Eindruck zu machen, denn er erkundigte sich immer und immer wieder von neuem, ob ich dessen gewiß sei, daß sein Gegner tatsächlich ein anerkannter Weltmeister gewesen. Ich merkte bald, daß dieser Umstand meinen Auftrag erleichterte, und hielt es nur, seine Feinfühligkeit spürend, für ratsam, ihm zu verschweigen, daß das materielle Risiko einer allfälligen Niederlage zu Lasten von McConnors Kasse ginge. Nach längerem Zögern erklärte sich Dr. B. schließlich zu einem Match bereit, doch nicht ohne ausdrücklich gebeten zu haben, die anderen Herren nochmals zu warnen, sie möchten keineswegs auf sein Können übertriebene Hoffnungen setzen.

«Denn», fügte er mit einem versonnenen Lächeln hinzu, «ich weiß wahrhaftig nicht, ob ich fähig bin, eine Schachpartie nach allen Regeln richtig zu spielen. Bitte glauben Sie mir, daß es keineswegs falsche Bescheidenheit war, wenn ich sagte, daß ich seit meiner Gymnasialzeit, also seit mehr als zwanzig Jahren, keine Schachfigur mehr berührt habe. Und selbst zu jener Zeit galt ich bloß als Spieler ohne sonderliche Begabung.»

Er sagte dies in einer so natürlichen Weise, daß ich nicht den leisesten Zweifel an seiner Aufrichtigkeit hegen durfte. Dennoch konnte ich nicht umhin, meiner Verwunderung Ausdruck zu geben, wie genau er an jede einzelne Kombination der verschiedensten Meister sich erinnern könne; immerhin müsse er sich doch wenigstens theoretisch mit Schach viel beschäftigt haben. Dr. B. lächelte abermals in jener merkwürdig traumhaften Art.

«Viel beschäftigt! - Weiß gott, das kann man wohl sagen, daß ich mich mit Schach viel beschäftigt habe. Aber das geschah unter ganz besonderen, ja völlig einmaligen Umständen. Es war dies eine ziemlich komplizierte Geschichte, und sie könnte allenfalls als kleiner Betrag gelten zu unser lieblichen großen Zeit. Wenn Sie eine halbe Stunde Geduld haben...»

Er hatte auf den Deckchair neben sich gedeutet. Gerne folgte ich seiner Einladung. Wir waren ohne Nachbarn. DR. B. nahm die Lesebrille von den Augen, legte sie zur Seite und begann:

«Sie waren so freundlich, zu äußern, daß Sie sich als Wiener des Namens meiner Familie erinnerten. Aber ich vermute, Sie werden kaum von der Rechtsanwaltskanzlei gehört haben, die ich gemeinsam mit meinem Vater und späterhin allein leitete, denn wir führten keine Causen, die publizistisch in der Zeitung abgehandelt wurden, und vermieden aus Prinzip neue Klienten. In

apartenis al la plej intima amikrondo de Ŝuberto kaj iu el la personaj kuracistoj de la maljuna imperiestro elvenis el tiu familio. Kiam mi trandonis al D-ro B. nian inviton respondi al la defio de Ĉentovic, li estis videble surprizita. Li sciigis ke li tute ne konsciis, ke li estis frontinta mondan majstron kaj eĉ ĝis nun plej sukcesan kaj gloran. Pro ajna kaŭzo tiu informo ŝajne faris al li apartan impreson, ĉar li informiĝis ĉiam kaj ĉiam denove ĉu mi certas ke lia kontraŭulo ja estas fakte fama mondmajstro. Mi baldaŭ rimarkis ke tiu fakto faciligis mian taskon, kaj opiniis ke estis pli bone, sentante lian delikatecon, prisilenti ke la mona risko de eventuala malvenko restas je la kosto de McConnor. Post longaj hezitoj, D-ro B. fine deklaris sin preta por matĉo, tamen ne sen esti klare petinta, ke oni refoje avertu la aliajn sinjorojn, ke ili neniel troigu esperojn sur liaj konoj.

«Sekve», li aldonis kun revema rideto «mi fakte ne scias ĉu mi kapablas ludi ŝakon ĝuste laŭregule. Bonvolu kredi min, ke neniel temis pri falsa modesteco, kiam mi diris, ke mi ne estas tuŝinta ŝakfigurojn de mia gimnazia tempo, tio estas antaŭ pli ol dudek jaroj. Kaj eĉ en tiu tempo mi estis konsiderata kiel ludanto sen aparta doto.»

Li diris tion tiel nature, ke mi tute ne povis dubi pri ties vereco. Tamen mi ne povis fari alie ol esprimi mian miron kiel li povis memori pri ĉiu unuopa pozicio de la plej diversaj majstroj; ĉiukaze li certe dediĉis multan tempon por studi ŝakon almenaŭ teorie. D-ro B. ridetis denove en tia rimarkinda aparta maniero.

«Dediĉis multan tempon! - Dio scias, ĉu oni povas diri, ĉu mi dediĉis multan tempon por studi ŝakon. Sed tio okazis en tre apartaj tute unikaj cirkonstancoj. Tio estis iom komplika historio, kaj ĝi povus ĉiukaze validi kiel eta kontribuo al nia dolĉa granda epoko. Se vi havas duonhoron da libera tempo...»

Li montris la kuŝfotelon apud si. Mi volonte akceptis lian inviton. Ni ne havis najbarojn. D-ro B. formetis siajn legokulvitrojn, flankenmetis ilin kaj ekis:

«Vi estis tre afabla esprimi ke kiel Vienano vi memoras la nomon de mia familio. Sed mi supozas, ke vi preskaŭ ne aŭdis pri la advokatoficejo, kiun mi gvidis unue kun mia patro kaj poste sole, ĉar ni ne defendis kaŭzojn, kiujn la gazetoj publike pritraktis, kaj ni evitis laŭprincipe ekhavi novajn klientojn.

Wirklichkeit hatten wir eigentlich gar keine richtige Anwaltspraxis mehr, sondern beschränkten uns ausschließlich auf die Rechtsberatung und vor allem Vermögensverwaltung der großen Klöster, denen mein Vater als früherer Abgeordneter der klerikalen Partei nahestand. Außerdem war uns – heute, da die Monarchie der Geschichte angehört, darf man wohl schon darüber sprechen – die Verwaltung der Fonds einiger Mitglieder der kaiserlichen Familie anvertraut. Diese Verbindung zum Hof und zum Klerus – mein Onkel war Leibarzt des Kaisers, ein andere Abt in Seitenstetten – reichten schon zwei Generationen zurück; wir hatten sie nur zu erhalten, und es war eine stille, eine, möchte ich sagen, lautlose Tätigkeit, die uns durch dies ererbte Vertrauen zugeteilt war, eigentlich nicht viel mehr erfordernd als strengste Diskretion und Verlässlichkeit, zwei Eigenschaften, die mein verstorbener Vater im höchsten Maße besaß; ihm ist es tatsächlich gelungen, sowohl in den Inflationsjahren als in jenen des Umsturzes durch seine Umsicht seine Klienten beträchtliche Vermögenswerte zu erhalten. Als dann Hitler in Deutschland ans Ruder kam und gegen den Besitz der Kirche und der Klöster seine Raubzüge begann, gingen auch von jenseits der Grenze mancherlei Verhandlungen und Transaktionen, um wenigstens den mobilen Besitz vor Beschlagnahme zu retten, durch unsere Hände, und von gewissen geheimen politischen Verhandlungen der Kurie und des Kaiserhauses wußten wir beide mehr, als die Öffentlichkeit je erfahren wird. Aber gerade die Unauffälligkeit unserer Kanzlei – wir führten nicht einmal ein Schild an der Tür – sowie die Vorsicht, daß wir beide alle Monarchistenkreise ostentativ mieden, bot sichersten Schutz vor unberufenen Nachforschungen. De facto hat in all diesen Jahren keine Behörde in Österreich jemals vermutet, daß die geheimen Kuriere des Kaiserhauses ihre wichtigste Post immer gerade in unserer unscheinbaren Kanzlei im vierten Stock abholten oder abgaben.

Nun hatten die Nazionalsozialisten, längst ehe sie ihre Armeen gegen die Welt aufrüsteten, eine andere ebenso gefährliche und geschulte Armee in allen Nachbarländern zu organisieren begonnen, die Legion der Benachteiligten, den Zurückgesetzten, der Gekränkten. In jedem Amt, in jedem Betrieb waren ihre sogennanten «Zellen» eingemietet, an jeder Stelle bis hinauf in die Privatzimmer von Dollfuß und Schuschnigg saßen ihre Horchposten und Spione. Selbst in unserer unscheinbaren Kanzlei hatten sie, wie ich leider erst zu spät erfuhr, ihren Mann. Es war freilich nicht mehr als ein jämmerlicher und talentloser Kanzlist, den ich auf Empfehlung eines Pfarrers einzig deshalb angestellt hatte, um der Kanzlei nach außen hin den Anschein eines regulären Betriebes zu geben; in Wirklichkeit verwendeten wir ihn zu nichts anderen als zu unschuldigen Botengängen, ließen ihn das Telephon bedienen und die Akten ordnen, das heißt jene Akten, die völlig gleichgültig und unbedenklich waren. Die Post durfte er niemals öffnen, alle wichtigen Briefe schrieb ich, ohne Kopien zu hinterlegen, eigenhändig mit der Maschine,

Verdire ni tute ne plu havis klientaron, sed limigis nin al jura konsilado kaj havaĵmastrumado de grandaj monaĥejoj, al kiuj mia patro iom simpatiis kiam deputito de la religia partio. Cetere al ni – hodiaŭ, ĉar la monarkio apartenas al la historio, ni rajtas priparoli tion – estis konfidita la mastrumo de la monaĥaĵoj de iuj anoj de la imperia familio. Tiu ligiteco al korto kaj eklezio – mia onklo estis persona kuracisto de la Imperiestro, kaj alia estis abato en Seitenstetten – ekis jam antaŭ du generacioj; ni nur bezonis ĝin flegi, kaj estis trankvila, mi diru, silenta tasko, kiu estis al ni transdonita per heredita konfido, vere ne postulanta multe pli ol plej striktan diskretecon kaj fidindecon, du ecojn kiujn mia forpasinta patro posedis en granda mezuro. Li fakte sukcesis, same en la inflaciaj jaroj kiel en tiuj de la revolucio, per siaj konsiloj gajni al siaj klientoj konsiderindajn profitojn. Kiam Hitler ekregis en Germanio kaj ekigis sian rabatakonaĵon por la posedo de la preĝejoj kaj de la monaĥejoj, ekis ankaŭ ĉi flanke de la limo diversaj traktadoj kaj negocadoj, por savi almenaŭ la moveblajn havaĵojn el la trudforpreno, tra niaj manoj, kaj ni ambaŭ pli sciis pri iuj sekretaj politikaj traktadoj de la roma kurio kaj de la imperia domo, ol la publiko informiĝis. Sed ĝuste la nerimarkindeco de nia oficejo – ni neniam vidigis ŝildon ĉe la pordo – same kiel la zorgo, ke ni ambaŭ evitu montriĝi en la monarkiistaj rondoj, donis la plej sekuran protekton kontraŭ nemenditaj enketoj. Fakte dum ĉiuj tiuj jaroj neniu potenco en Aŭstrio iam suspektis ke la sekreta korespondado de la imperia domo ties plej grava poŝtaĵo daŭre precize transiris tra nia nerimarkibla oficejo en la kvara etaĝo.

Nun la nazioj, longtempe antaŭ ol ili rearimis siajn armeojn kontraŭ la mondo, ekorganizis alian same danĝeran kaj instrukciitan armeon en ĉiuj najbaraj landoj, la legionon de la handicapuloj, de la malantaŭenrestituloj, de la kripluloj. En ĉiun servon, en ĉiun entreprenon ennestiĝis iliaj tiel nomataj «ĉeloj», en ĉiun lokon ĝis supre en la privatan ĉambron de Dollfuß kaj de Schuschnigg eksidis iliaj subaŭskultantoj kaj spionoj. Ankaŭ en mia nerimarkibla oficejo ili havis, kiel mi tro malfrue konstatis, sian peonon. Verdire temis pri neniu alia ol mizera sentalenta oficisto, kiun mi dungis laŭ konsilo de iu pastro kaj nur pro tio ke la oficejo el ekstere aspektu kiel ordinara entrepreno; fakte ni utiligis lin por nenio alia ol simpla leterportado, ni lasis lin uzi la telefonon kaj ordigi la dosierojn, tio estas tiujn dosierojn kiuj estis tute sensignifaj kaj ne kompromitaj. Li neniam rajtis malfermi la korespondaĵojn, mi mem skribis ĉiujn gravajn leterojn, ne postlasante kopion, propramane per la

jedes wesentliche Dokument nahm ich selbst nach Hause und verlegte geheime Besprechungen ausschließlich in die Priorei des Klosters oder in das Ordinationszimmer meines Onkels. Dank dieser Vorsichtsmaßnahmen bekam dieser Horchposten von den wesentlichen Vorgängen nichts zu sehen; aber durch einen unglücklichen Zufall mußte der ehrgeizige und eitle Bursche bemerkt haben, daß man ihm mißtraute und hinter seinem Rücken allerlei Interessantes geschah. Vielleicht hat einmal in meiner Abwesenheit einer der Kuriere unvorsichtigerweise von «Seiner Majestät» gesprochen, statt, wie vereinbart, vom «Baron Bern», oder der Lump mußte Briefe widerrechtlich geöffnet haben – jedenfalls holte er sich, ehe ich Verdacht schöpfen konnte, von München oder Berlin Auftrag, uns zu überwachen. Erst viel später, als ich längst in Haft saß, erinnerte ich mich, daß sein anfängliche Lässigkeit im Dienst sich in den letzten Monaten in plötzlichen Eifer verwandelt und er sich mehrfach beinahe zudringlich angeboten hatte, meine Korrespondenz zur Post zu bringen. Ich kann mich von einer gewissen Unvorsichtigkeit also nicht freisprechen, aber sind schließlich nicht auch die größten Diplomaten und Militärs von der Hitlerei heimtückisch überspielt worden? Wie genau und liebevoll die Gestapo mir längst ihre Aufmerksamkeit zugewandt hatte, erwies dann äußerst handgreiflich der Umstand, daß noch am selben Abend, da Schuschnigg seine Abdankung bekanntgab, und einen Tag, ehe Hitler in Wien einzog, ich bereits von SS-Leuten festgenommen war. Es war mir glücklicherweise noch gelungen, die allerwichtigsten Papiere zu verbrennen, kaum ich die Abschiedsrede Schuschniggs gehört, und den Rest der Dokumente mit den unentbehrlichen Belegen für die im Ausland deponierten Vermögenswerte der Klöster und zweier Erzherzöge schickte ich – wirklich in der letzten Minute, ehe die Burschen mir die Tür einhämmerten – in einem Wäschekorb versteckt durch meine alte, verlässliche Haushälterin zu meinem Onkel hinüber.»

Dr. B. unterbrach, um sich eine Zigarre anzuzünden. Bei dem aufflackernden Licht bemerkte ich, daß ein nervöses Zucken um seinen rechten Mundwinkel lief, das mir schon vorher aufgefallen war und, wie ich beobachten konnte, sich jede paar Minuten wiederholte. Es war nur eine flüchtige Bewegung, kaum stärker als ein Hauch, aber sie gab dem ganzen Gesicht eine merkwürdige Unruhe.

«Sie vermuten nun wahrscheinlich, daß ich Ihnen jetzt vom Konzentrationslager erzählen werde, in das doch alle jene übergeführt wurden, die unserem alten Österreich die Treue gehalten, von den Erniedrigungen, Martern, Torturen, die ich dort erlitten. Aber nichts dergleichen geschah. Ich kam in eine andere Kategorie. Ich wurde nicht zu jenen Unglücklichen getrieben,

skribmaŝino, mi kunpremis ĉiujn gravajn dokumentojn hejmen, kaj okazigis sekretajn konversaciojn ekskluzive en la preĝistejo aŭ en la epikospa laborĉambro de mia onklo. Dank al tiuj antaŭzorgoj la subaŭskultanto nenion vidis el la grandaj okazaĵoj; sed pro iu malfeliĉa hazardo la ambicia kaj vanta knabo certe rimarkis, ke oni ne fidis al li kaj ke ĉio interesa okazis nur kaŝe de li. Eble dum mia foresto unu el la leterportistoj malsingardeme parolis pri «Lia Imperia Moŝto» anstataŭ kiel interkonsentite pri «Barono Bern», aŭ la mizerulo kontraŭleĝe malfermis iujn leterojn, ĉiukaze venis el Munkeno aŭ Berlino la ordono nin priatenti, antaŭ ol mi povis suspekti ĝin. Nur multan tempon poste, kiam mi jam delonge sidis en malliberejo, mi memoris ke lia komenca pigreco en la laboro ŝanĝiĝis al subita diligenteo en la lastaj monatoj kaj li plurfoje preskaŭ urĝe petis, por porti mian korespondaĵon al la poŝtoŝtationo. Mi ne povis pardoni al mi tiun evidentan malsingardemon, sed fine ĉu la plej altaj diplomatoj kaj militistaj altranguoj ne ankaŭ estis trompitaĵoj de la hitlera ruzarto? Kiel precize kaj ameme Gestapo¹ turnis sian atenton al mi, konkrete evidentigis la fakto, ke ankaŭ en la sama vespero, kiam Schuschnigg konigis sian abdikon, kaj unu tagon antaŭ ol Hitler eniris Vienon, mi estis kaptita de la SS²-agentoj. Mi feliĉe estis sukcesinta forbruligi ĉiujn plej gravajn dokumentojn, ekde kiam mi aŭdis la abdikoparoladon de Schuschnigg, kaj sendigis al mia onklo pere de mia maljuna findinda dommastrumantino kaŝitan en korbo da lavendaj vestoj la ceteron de la dokumentoj kun nepraj atestiloj por la deponitaj en eksterlando posedaĵoj – vere lastminute antaŭ la uloj ekmartelis ĉe mia pordo.»

D-ro B. interrompis sin por ekbruligi cigaron. Pro la ŝanceliĝanta lumo mi rimarkis ke nerva tremo kuris sur lia dekstra buŝfino, kion mi jam estas rimarkinta antaŭe, kaj ĝi ripetiĝis tre ofte. Temis pri rapida ekmovo, apenaŭ pli forta ol ekblovo, sed ĝi donis al la tuta vizaĝo ian rimarkindan maltrankvilecon.

«Vi verŝajne supozas, ke mi nun rakontos pri koncentrejo, en kiun estis portitaj ĉiuj kiuj restis fidelaj al nia malnova Aŭstrio, kaj pri la humiligoj, la martiriĝoj, la torturoj kiujn mi ĉi tie suferis. Sed nenio tia okazis. Mi eniris alian kategorion. Mi ne estis puŝita kun tiuj malfeliĉuloj al kiuj eksplodas longe

1 Gestapo = geheime Statpolizei = sekreta ŝtatpolico (dum la regado de Hitler en Germanio 1933-1945)

2 SS = SchutzStaffel = protektoskadro, plej potenca milita nazia polico

an denen man mit körperlichen und seelischen Erniedrigungen ein lang aufgespartes Ressentiment austobte, sondern jener anderen, ganz kleine Gruppe zugeteilt, aus der die Nationalsozialisten entweder Geld oder wichtige Informationen herauszupressen hofften. An sich war meine bescheidene Person natürlich der Gestapo völlig uninteressant. Sie mußte aber erfahren haben, daß wir die Strohmänner, die Verwalter und Vertrauten ihre erbittertesten Gegner gewesen, und was sie von mir zu erpressen hofften, war belastendes Material: Material gegen die Klöster, denen sie Vermögensschiebungen nachweisen wollten, Material gegen die kaiserliche Familie und alle jene, die in Österreich sich aufopfernd für die Monarchie eingesetzt. Sie vermuteten – und wahrhaftig nicht zu Unrecht –, daß von jenen Fonds, die durch unsere Hände gegangen waren, wesentliche Bestände sich noch, ihrer Raublust unzugänglich, versteckten; sie holten mich darum gleich am ersten Tag heran, um mit ihren bewährtesten Methoden mir diese Geheimnisse abzuwingen. Leute meiner Kategorie, aus denen wichtiges Material oder Geld herausgepreßt werden sollte, wurden deshalb nicht in Konzentrationslager abgeschoben, sondern für eine besondere Behandlung aufgespart. Sie erinnern sich vielleicht, daß unser Kanzler und andererseits der Baron Rotschild, dessen Verwandten sie Millionen abzunötigen hofften, keineswegs hinter Stacheldraht in ein Gefangenlager gesetzt wurden, sondern unter scheinbarer Bevorzugung in ein Hotel, das Hotel Metropole, das zugleich Hauptquartier der Gestapo war, übergeführt, wo jeder ein abgesondertes Zimmer erhielt. Auch mir unscheinbarem Mann wurde diese Auszeichnung erwiesen.

Ein eigenes Zimmer in einem Hotel – nicht wahr, das klingt an sich äußert human? Aber Sie dürfen mir glauben, daß man uns keineswegs eine humanere, sondern nur eine raffinierte Methode zudachte, wenn man uns «Prominente» nicht zu zwanzig in eine eiskalte Baracke stopfte, sondern in einem leidlich geheizten und separaten Hotelzimmer behauste. Dann die Pression, mit der man uns das benötigte «Material» abzuwingen wollte, sollte auf subtilere Weise funktionieren als durch rohe Prügel oder körperliche Folterung: durch die denkbar raffinierteste Isolierung. Man tat uns nichts – man stellte uns nur in das vollkommene Nichts, denn bekanntlich erzeugt kein Ding auf Erden einen solchen Druck auf die menschliche Seele wie das Nichts. Indem man uns jeden einzelnen in ein völliges Vakuum sperrte, in ein Zimmer, das hermetisch von der Außenwelt abgeschlossen war, sollte, statt von außen durch Prügel und Kälte, jener Druck von innen erzeugt werden, der uns schließlich die Lippen aufsprengte. Auf den ersten Blick sah das mir angewiesene Zimmer durchaus nicht unbehaglich aus. Es hatte eine Tür, ein Bett, eine Sessel, eine Waschschüssel, ein vergittertes Fenster. Aber die Tür blieb Tag und Nacht verschlossen, auf dem Tisch durfte kein Buch, keine Zeitung, kein Blatt Papier, kein Bleistift liegen, das Fenster starrte eine Feurmauer an; rings um mein Ich und selbst an meinem eigenen Körper war

retenita kolero pro korpaj kaj animaj humiligoj, sed estis kunmetita al tiu alia tre malgranda grupo, el kiu la nazioj esperis elĉerpi ĉu monon ĉu gravajn informojn. En si mem mia sensignifa persono nature ne interesis la Gestapo-n. Sed ĝi certe eksciis ke ni estas la pajlohomoj la mastrumantoj kaj la fidatoj de iliaj plej akraj kontraŭantoj, kaj tio kion ili esperis eltiri el mi, estis akuza materialo: materialo kontraŭ la monaĥejoj, kies kontraŭleĝajn farojn ili volis koni, materialo kontraŭ la imperia familio kaj ĉiuj kiuj sinofere engaĝiĝis por la monarkio en Aŭstrio. Ili suspektis – kaj verdire ne malprave – ke el jenaj monsumoj kiuj trairis tra niaj manoj, kaŝiĝis gravaj restaĵoj kiuj eskapis el ilia rabemo, ili arestis min tuj en la unua tago, por devigi min malkaŝi tiujn sekretojn per siaj elprovitaj metodoj. Homoj el mia kategorio, el kiuj oni elĉerpu ĉu gravan materialon ĉu monon, pro tio ne estis puŝitaj al koncentrejoj, sed estis apartigitaj por speciala traktado. Vi eble memoras, ke nia kanceliero kaj aliflanke la barono Rotschild, el kies parencoj ili esperis trudpreni milionojn, neniel estis metitaj malantaŭ dornodratojn en kampon por malliberuloj, sed estis akceptitaj kun ŝajna favora traktado en hotelo, la hotelo Metropole, kiu samtempe estis la ĉefkvartalo de la Gestapo, kie ĉiu el ni ricevis apartan ĉambron. Ankaŭ mi sensignifa homo ricevis tian delikatan atenton.

Aparta ĉambro en hotelo – ĉu ne vere, tio aspektas aparte humana? Sed vi povas kredi min, ke oni neniel pli humane traktis nin sed nur per pli rafinita metodo, kiam oni nin « eminentulojn » loĝigis ne dudekope en glacimalvarma barako, sed en elteneble hejtata kaj apartigita hotelĉambro. Ĉar la premo per kiu oni volis trudeligi el ni la bezonatan «materialon», devis pli subtile funkcii ol per batoj kaj korpaj torturoj: per elpensita plej rafinita izolado. Oni faris al ni nenion, oni metis nin nur en malplenan nenion, sekve kiel sciate neniu afero sur la tero produktas tian premon sur la homa animo ol la nenio. Dum oni baris nin ĉiujn unuope en totala malpleno, en iu ĉambro kiu hermetike estas ŝlosita de la ekstera mondo, anstataŭ el ekstere per batoj kaj malvarmo, tia premo el interne devus esti produktita, ke ĝi fine nepre malfermos al ni la lipojn. Unuavide la ĉambro en kiun oni metis nin aspektis ne malkomforta. Estis tablo, pordo, lito, seĝo, lavabo, kunkrada fenestro. Sed la pordo restis ŝlosita tage kaj nokte, sur la tablo ne estis permesite lasi libron, gazeton, paperon, kraĵonon; la fenestro rigardis al blinda muro, ĉirkaŭ mia mio kaj eĉ ĉirkaŭ mia korpo oni konstruis plenan nenion. Oni forprenis de mi ĉiujn objektojn, la horloĝon, por ke

das vollkommenen Nichts konstruiert. Man hatte mir jeden Gegenstand abgenommen, die Uhr, damit ich nicht wisse um die Zeit, den Bleistift, daß ich nicht etwa schreiben könne, das Messer, damit ich mir nicht die Adern öffnen könne; selbst die kleinste Betäubung wie eine Zigarette wurde mir versagt. Nie sah ich außer dem Wärter, der kein Wort sprechen und auf keine Frage antworten durfte, ein menschliches Gesicht, nie hörte ich eine menschliche Stimme; Auge, Ohr, alle Sinne bekamen von morgens bis nachts und von nachts bis morgens nicht die geringste Nahrung, man blieb mit sich, mit seinem Körper und den vier oder fünf stummen Gegenständen Tisch, Bett, Fenster, Waschschüssel rettunglos allein; man lebte wie ein Taucher unter der Glasglocke im schwarzen Ozean dieses Schweigens und wie ein Taucher sogar, der schon ahnt, daß das Seil nach der Außenwelt abgerissen ist und er nie zurückgeholt werden wird aus der lautlosen Tiefe. Es gab nichts zu tun, nichts zu hören, nichts zu sehen, überall und ununterbrochen war um einen das Nichts, die völlig raumlose und zeitlose Leere. Man ging auf und ab und mit einem gingen die Gedanken auf und ab, auf und ab, immer wieder. Aber selbst Gedanken, so substanzlos sie scheinen, brauchen einen Stützpunkt, sonst beginnen sie zu rotieren und sinnlos um sich selbst zu kreisen; auch sie ertragen nicht das Nichts. Man wartete auf etwas, von morgens bis abends, und es geschah nichts. Man wartete, wartete, wartete, man dachte, dachte, man dachte, bis einem die Schläfen schmerzten. Nichts geschah. Man blieb allein. Allein. Allein.

Das dauerte vierzehn Tage, die ich außerhalb der Zeit, außerhalb der Welt lebte. Wäre damals ein Krieg ausgebrochen, ich hätte es nicht erfahren; meine Welt bestand doch nur aus Tisch, Tür, Bett, Waschschüssel, Sessel, Fenster und Wand, und immer starrte ich auf dieselbe Tapete an derselben Wand; jede Linie ihres gezackten Musters hat sich wie mit ehernem Stichel eingegraben bis in die innerste Falte meines Gehirns, so oft habe ich sie angestarrt. Dann endlich begannen die Verhöre. Man wurde plötzlich abgerufen, ohne recht zu wissen, ob es Tag war oder Nacht. Man wurde gerufen und durch ein paar Gänge geführt, man wußte nicht wohin; dann wartete man irgendwo und wußte nicht wo und stand plötzlich vor einem Tisch, um den ein paar uniformierte Leute saßen. Auf dem Tisch lag ein Stoß Papier: die Akten, von denen man nicht wußte, was sie enthielten, und dann begannen die Fragen, die echten und die falschen, die klaren und die tückischen, die Deckfragen und Fangfragen, und während man antwortete, blätterten fremde, böse Finger in den Papieren, von denen man nicht wußte, was sie enthielten, und fremde, böse Finger schrieben etwas in ein Protokoll, und man wußte nicht, was sie schrieben. Aber das Fürchterlichste bei diesen Verhören für mich war, daß ich nie erraten und errechnen konnte, was die Gestapoleute von den Vorgängen in meiner Kanzlei tatsächlich wußten und was sie erst aus mir herausholen wollten. Wie ich Ihnen bereits sagte, hatte

mi ne sciu la horon, la krajonon, por ke mi ne povu skribi ion ajn, la tranĉilon, por ke mi ne povu tranĉi miajn vejnojn; eĉ la plej eta sendolorigilo kiel cigaredo estis al mi malpermesita. Mi vidis neniun homan vizaĝon krom tiun de la gardisto kiu ne rajtis diri al mi eĉ vorton nek respondi al eĉ unu demando, mi aŭdis neniun homan voĉon; la okuloj, oreloj, ĉiuj sentoj ricevis de la mateno ĝis la nokto kaj de la nokto ĝis la mateno eĉ ne la plej etan nutraĵon, oni restis sola kaj senhelpa kun si mem, kun sia korpo kaj la kvar aŭ kvin silentaj objektoj: tablo, lito, fenestro kaj lavabo; oni vivis kiel subakvisto sub vitrokloŝo en la senluma tiom silenta oceano, kaj eĉ kiel la subakvisto, kiu jam pensas ke la ŝnuro al la ekstera mondo rompiĝis kaj ke oni neniam revenigos lin el la silenta profundo. Estis nenio por fari, nenio por aŭdi, nenio por vidi, ĉirkaŭestis nur la nenio, la tute senspaca kaj sentempa malpleno. Oni iris tien kaj reen, kaj kune venis la pensoj tien kaj reen, tien kaj reen ĉiam denove. Sed la pensoj mem, kvankam ŝajne sensubstancaj, tamen bezonas apogopunkton, alikaze ili ekrondiras kaj sence cirkle ekiras ĉirkaŭ si mem; ankaŭ ili ne eltenas la nenion. Oni atendis ion de la mateno ĝis la vespero, kaj nenio okazis. Oni plu kaj plu atendadis. Nenio okazis. Oni atendis, atendis, atendadis, oni pensis, pensis, pensadis ĝis ekdoloris la tempioj. Nenio okazis. Oni restis sola. Sola. Sola.

Daŭris dekkvar tagojn dum kiuj mi vivis ekster la tempo, ekster la mondo. Se tiam iu milito estus eksplodinta, mi ne estus informita pri ĝi; mia mondo tiam konsistis el nur tablo, pordo, lito, lavabo, seĝo, fenestro kaj vando kaj konstante mi rigardis al tiu sama tapeto sur la sama vando; ĉiu linio de ties dentoza motivo engravuriĝis en la plej profundajn faldojn de mia cerbo kvazaŭ per bronza ĉizilo, tiom ofte mi estis fikse alrigardinta ilin. Tiam fine ekis la pridemandado. Oni estis subite vokita kaj irigita tra koridoroj, oni ne sciis kien; sekve oni atendis ie ajn kaj ne sciis kie, kaj subite staris antaŭ tablo ĉe kiu sidis kelkaj uloj vestitaj per uniformoj. Sur la tablo kuŝis paperamaso: dosieroj, pri kiuj oni ne sciis kion ili entenas, kaj tiam ekis la demandoj, la veraĵ kaj la falsaj, la klaraj kaj la ruzaĵ, la kaŝdemandoj kaj la kaptodemandoj, kaj dum oni respondis, fremdaj aĉaj fingroj trafolumis la paperojn pri kiuj oni ne sciis kion ili entenas, kaj fremdaj aĉaj fingroj skribis ion en protokolo kaj oni ne sciis kion ili skribas. Sed plej terure por mi en tiuj pridemandoj estis ke mi ne povis nek malkovri nek diveni kion la uloj de la Gestapo fakte sciis pri la eventoj okazintaj en mia oficejo kaj kion ili volis elĉerpi el mi. Kiel mi ĵus diris al vi, mi estis sendinta la vere plej kompromitajn dokumentojn lastminute al mia onklo

ich die eigentlich belastenden Papiere meinem Onkel in letzter Stunde durch die Haushälterin geschickt. Aber hatte er sie erhalten? Hatte er sie nicht erhalten? Und wieviel hatte jener Kanzlist verraten? Wieviel hatten sie an Briefen aufgefangen, wieviel inzwischen in den deutschen Klöstern, der wir vertraten, einem ungeschickten Geistlichen vielleicht schon abgepreßt? Und sie fragten und fragten. Welche Papiere ich für jenes Kloster gekauft, mit welchen Banken ich korrespondiert, ob ich einen Herrn Soundso kenne oder nicht, ob ich Briefe aus der Schwiez erhalten und aus Steenookerzeel? Und da ich nie errechnen konnte, wieviel sie schon ausgekundschaftet hatten, wurde jede Antwort zur ungeheuersten Verantwortung. Gab ich etwas zu, was ihnen nicht bekannt war, so lieferte ich vielleicht unnötig jemanden ans Messer. Leugnete ich zuviel ab, so schädigte ich mich selbst.

Aber das Verhör war noch nicht das Schlimmste. Das Schlimmste war das Zurückkommen nach dem Verhör in mein Nichts, in dasselbe Zimmer mit demselben Tisch, demselben Bett, derselben Waschschüssel, derselben Tapete. Denn kaum allein mit mir, versuchte ich zu rekonstruieren, was ich am klügsten hätte antworten sollen und was ich das nächste Mal sagen müßte, um den Verdacht wieder abzulenken, den ich vielleicht mit einer unbedachten Bemerkung heraufbeschworen. Ich überlegte, ich durchdachtete, ich durchforschte, ich überprüfte meine eigene Aussage auf jedes Wort, das ich dem Untersuchungsrichter gesagt, ich rekapitulierte jede Frage, die sie gestellt, jede Antwort, die ich gegeben, ich versuchte zu erwägen, was sie davon protokolliert haben könnten, und wußte doch, daß ich das nie errechnen und erfahren könnte. Aber diese Gedanken, einmal angekurbelt im leeren Raum, hörten nicht auf, im Kopf zu rotieren, immer wieder von neuem, in immer anderen Kombinationen, und das ging hinein bis in den Schlaf; jedesmal nach einer Vernehmung durch die Gestapo übernahmen ebenso unerbittlich meine eigenen Gedanken die Marter des Fragens und Forschens und Quälens, und vielleicht noch grausamer sogar, denn jene Vernehmungen endeten doch immerhin nach einer Stunde, und diese nie, dank der tückischen Tortur dieser Einsamkeit. Und immer um mich nur der Tisch, der Schrank, das Bett, die Tapete, das Fenster, keine Ablenkung, kein Buch, keine Zeitung, kein fremdes Gesicht, kein Bleistift, um etwas zu notieren, kein Zündholz, um damit zu spielen, nichts, nichts, nichts. Jetzt erst gewahre ich, wie teuflisch sinnvoll, wie psychologisch mörderisch erdacht dieses System des Hotelzimmers war. Im Konzentrationslager hätte man vielleicht Steine karren müssen, bis einem die Hände bluteten und die Füße in den Schuhen abfroren, man wäre zusammengepackt gelegen mit zwei Dutzend Menschen in Stank und Kälte. Aber man hätte Gesichter gesehen, man hätte ein Feld, einen Karren, einen Baum, einen Stern, irgend, irgend etwas anstarren können, indes hier immer dasselbe um einen stand, immer dasselbe, das entsetzliche Dasselbe. Hier war nichts, was mich ablenken konnte von meinen Gedanken, von meinen Wahn-

pere de mia dommastrumantino. Sed ĉu li ricevis ilin? Ĉu li ne ricevis ilin? Kaj kiom perfidis tiu oficisto? Kaj kiom da leteroj ili perruze kaptis, kiom da eble ili jam intertempe elpremis en germanaj monaĥejoj, pri kiuj ni zorgis pere de mallerta monaĥo. Kaj ili demandis kaj pridemandis. Kiun dokumenton mi aĉetis por jena monaĥejo, kun kiu banko mi korespondis, ĉu mi konas aŭ ne iun sinjoron Tioaŭjeno, ĉu mi ricevis leterojn el Svisio kaj el Steenookerzeel? Kaj ĉar mi ne povis diveni, kiom ili jam eksciis per spionado, ĉiu respondo entenis teruran respondecon. Se mi deklaris ion, kion ili ne jam sciis, mi eble senbezone liveris iun al la tranĉilo. Se mi tro neis, mi damaĝis al mi mem.

Sed la pridemandado ne estis la plej aĉa afero. Plej aĉe estis la reveno post la pridemandado en mian nenion, en la saman ĉambron kun la sama tablo, sama lito, sama lavabo, sama tapeto. Ekkiam mi estis sola kun mi mem, mi provis rekonstrui, kion plej inteligente mi devintus respondi, kaj kion mi devus diri en sekvanta fojo por forigi la penson ke mi eble perfidis min mem senpripense per iu ajn rimarko. Mi pripensis, trapensis, traesploris, mi kontrolis miajn proprajn parolojn je ĉiu vorto, kiun mi estis dirinta al la esplorjuĝisto, mi rekapitulis ĉiujn demandojn, kiujn ili starigis, ĉiun respondon, kiun mi faris, mi provis ĝuste taksi kion ili povus esti protokolinta, kaj jam sciis ke neniam povos diveni nek ekscii kion. Sed tiuj cerbumadoj ekkiam ili ekis en malplena spaco, ne ĉesis rondiri en la kapo, ĉiam denove en novajn en aliajn aranĝojn, kaj tio daŭris ĝis endormiĝo: ĉiufoje post pridemandado far Gestapo miaj propraj cerbumadoj transprenis same senkompatate la martirigadon de la demandoj, de la esploroj, de la torturoj, kaj eble eĉ pli terure ĉar tiuj pridemandoj ĉiam ĉesis post horo sed tiuj ne pro la perfida torturo de la soleco. Kaj daŭre ĉirkaŭ mi nur la tablo, la ŝranko, la lito, la tapeto, la fenestro, neniuj distraĵoj, neniuj libroj, neniuj gazetoj, neniuj fremdaj vizaĝoj, neniuj kraĵoj, por ion noti, neniuj alumetoj, por ludi per ĝi, nenio, nenio, nenio. Mi nur nun rimarkis, kiel diable sencoplana, kiel psikologie murde estis elpensita tiu sistemo de la hotelĉambro. En koncentrejo oni eble devus transporti ŝtonojn ĝis oni sange vundus al si la manojn kaj frostus la piedoj en la ŝuoj, oni kuŝus kunpremita kun du dekduoj da homoj en malbonodoro kaj frostoj. Sed oni vidus vizaĝojn, oni povus alrigardi kampon ĉareton, arbon, stelon, ajnan ion ajn, dum ĉi tie ĉiam la samon, iun konstante ĉiam saman teruran samon. Ĉi tie estis nenio kiu povus distri min el miaj cerbumadoj el miaj vanaj imagaĵoj, el miaj frenezaj rekapituladoj. Kaj jen kion ili planis - mi devus pli kaj pli strangoliĝi de miaj cerbumadoj ĝis ili sufokos min.

vorstellungen, von meinen krankhaften Rekapitulieren. Und gerade das beabsichtigten sie – ich sollte doch würgen und würgen an meinen Gedanken, bis sie mich ersticken und ich nicht anderes konnte, als sie schließlich ausspeien, als auszusagen, alles auszusagen, was sie wollten, endlich das Material und die Menschen auszuliefern. Allmählich spürte ich, wie meine Nerven unter diesem gräßlichen Druck des Nichts sich zu lockern begannen, und ich spannte, der Gefahr bewußt, bis zum Zerreißen meine Nerven, irgendeine Ablenkung zu finden oder zu erfinden. Um mich zu beschäftigen, versuchte ich alles, was ich jemals auswendig gelernt, zu rezitieren und zu rekonstruieren, die Volkshymne und die Spielreime der Kindzeit, den Homer des Gymnasiums, die Paragraphen des Bürgerlichen Gesetzbuches. Dann versuchte ich zu rechnen, beliebige Zahlen zu addieren, zu dividieren, aber mein Gedächtnis hatte im Leeren keine festhaltende Kraft. Ich konnte mich auf nichts konzentrieren. Immer fuhr und flackerte derselbe Gedanke dazwischen: Was wissen sie ? Was habe ich gestern gesagt, was muß ich nächste Mal sagen?

Dieser eigentlich unbeschreibbare Zustand dauerte vier Monate. Nun – vier Monate, das schreibt sich leicht hin: nicht mehr als ein Buchstabe! Das spricht sich leicht aus: vier Monate – vier Silben. In einer Viertelsekunde hat die Lippe rasch so einen Laut artikuliert: vier Monate! Aber niemand kann schildern, kann messen, kann veranschaulichen, nicht einem andern, nicht sich selbst, wie lange eine Zeit im Raumlosen, in Zeitlosen währt, und keinem kann man erklären, wie es einen zerrißt und zerstört, dieses Nichts und Nichts und Nichts um einen, dies immer nur Tisch und Bett und Waschschißel und Tapete, und immer das Schweigen, immer derselbe Wärter, der, ohne einen anzusehen, das Essen hereinschiebt, immer dieselben Gedanken, die im Nichts um das eine kreisen, bis man irre wird. An kleinen Zeichen wurde ich beunruhigt gewahr, daß mein Gehirn in Unordnug geriet. Im Anfang war ich bei den Vernehmungen noch innerlich klar gewesen, ich hatte ruhig und überlegt ausgesagt; jenes Doppeldenken, was ich sagen sollte und was nicht, hatte noch funktioniert. Jetzt konnte ich schon die einfachsten Sätze nur mehr stammelnd artikulieren, den während ich aussagte, starrte ich hypnotisiert auf die Feder, die protokollierend über das Papier lief, als wollte ich meinen eigenen Worten nachlaufen. Ich spürte, meine Kraft ließ nach, ich spürte, immer näher rückte der Augenblick, in dem ich um mich zu retten, alles sagen würde, was ich wußte und vielleicht noch mehr, in dem ich, um dem Würgen dieses Nichts zu entkommen, zwölf Menschen und ihre Geheimnisse verraten würde, ohne mir selbst damit mehr zu schaffen als einem Atemzug Rast. An einem Abend war es wirklich schon soweit: als der Wärter zufällig in diesem Augenblick des Erstickens mir das Essen brachte, schrie ich ihm plötzlich nach: «Führen Sie mich zur Vernehmung! Ich will alles sagen! Ich will alles aussagen! Ich will sagen, wo die Papieren sind, wo das Geld liegt! Alles werde

Kaj mi ne povos fari alie ol fine ilin elgluti, vomi, elparoli, ĉion eldiri, kion ili volis, fine liveri la materialon kaj la homojn. Iom post iom mi konstatis ke miaj nervoj ekmalfortiĝis pro tiu terura premo de la nenio, kaj mi, konscia pri la danĝero, streĉis ĝis rompo miajn nervojn por trovi iun ajn apogilon aŭ inventi ĝin. Por okupi min, mi provis reciti kaj rekonstrui ĉion kion mi parkeris, la nacian himnon, la ludrimojn de la infaneco, la Homeron de la gimnazio, la paragrafojn de la civila leĝolibro. Poste mi provis kalkuli, adicii, dividi ajnajn nombrojn el hazardo sed mia memoro havis neniun firman forton en la malpleno. Mi povis koncentriĝi sur nenio. Ĉiam meze pluiris la samaj ŝanceliĝantaj priprenoj: Kion ili scias ? Kion mi diris hieraŭ ? Kion mi diru venontfoje ?

Tiu aparta nepriskribebla situacio daŭris kvar monatojn. Nun – kvar monatoj tion oni facile skribas: nenio pli ol literon! Tion oni facile eldiras: kvar monatoj – kvar silaboj. En kvarono da sekundo la lipo rapide artikulaciis tion: kvar monatoj! Sed neniu povas priskribi, povas mezuri, povas prezenti nek al iu alia nek al si mem kiom longe daŭras tempo en senspaceco en sentempeco, kaj al neniu oni povas klarigi kiel onin formanĝas kaj detruas tiu nenio kaj nenio kaj nenio ĉirkaŭe, tiu ĉiam nur tablo kaj lito kaj lavabo kaj tapeto, kaj ĉiam la silentado, ĉiam la sama gardisto kiu enŝovas la manĝojn sen onin rigardi, ĉiam la samaj pensoj kiuj rondiras ĉirkaŭ si en la nenio, ĝis oni frenezliĝas. Mi maltrankvile konstatis per etaj signoj, ke mia menso ekmalordiĝis. Komence estis al mi klare interne ke en la pridemandoj mi trankvile kaj pripensplene respondadis; tiu duobla pensado, pri kion mi diru kaj kion ne, ankoraŭ bone funkciis. Nun mi povis nur balbute artikulacii eĉ la plej simplan frazon, ĉar dum mi eldiris ĝin, mi alrigardis hipnotizita la plumon, kiu kuris sur la papero protokolante, kvazaŭ mi volus postkuri miajn proprajn vortojn. Mi sentis, ke miaj fortoj forlasos min, mi sentis, ke proksimiĝis la momento en kiu por elsaviĝi, mi diros ĉion kion mi scias kaj eble pli eĉ, en kiu, por eskapi el la strangolado de la nenio, mi perfidos dekdu homojn kaj ties sekretojn, sen mem gajni per tio pli ol momenton da kvieto. En iu vespero tio vere iris tiel malproksimen: kiam la gardisto portis al mi la manĝon hazarde en tiu momento da sufokiĝo, mi subite alkriis al li: «Irigu min al la pridemandado! Mi volas ĉion diri! Mi volas ĉion eldiri! Mi volas diri, kie estas la dokumentoj, kie troviĝas la mono! Mi ĉion diros, ĉion!» Feliĉe li ne plu aŭdis min. Eble li ankaŭ ne volis min aŭdi.

ich sagen, alles!» Glücklicherweise hörte er mich nicht mehr. Vielleicht wollte er mich auch nicht hören.

In dieser äußerten Not ereignete sich nun etwas Unvorhergesehenes, was Rettung bot, Rettung zum mindesten für eine gewisse Zeit. Es war Ende Juli, ein dunkler, verhangener, regnischer Tag: Ich erinnere mich an diese Einzelheit deshalb ganz genau, weil der Regen gegen die Scheiben im Gang trommelte, durch den ich zur Vernehmung geführt wurde. Im Vorzimmer des Untersuchungsrichters mußte ich warten: auch dieses Wartenlassen gehörte zur Technik. Erst riß man einem die Nerven auf durch den Anruf, durch das plötzliche Abholen aus der Zelle mitten in der Nacht, und dann, wenn man schon eingestellt war auf die Vernehmung, schon Verstand und Willen gespannt hatte zum Widerstand, ließen sie einen warten, sinnlos, sinnlos warten, eine Stunde, zwei Stunden, drei Stunden vor der Vernehmung, um den Körper müde und die Seele mürbe zu machen. Und man ließ mich besonders lange warten an diesem Donnerstag, dem 27. Juli, zwei geschlagene Stunden im Vorzimmer stehend warten; ich erinnere mich auch an dieses Datum aus einem bestimmten Grunde so genau, denn in diesem Vorzimmer, wo ich – selbstverständlich, ohne mich niedersetzen zu dürfen – zwei Stunden mir die Beine in den Leib stehen mußte hing ein Kalender, und ich vermag Ihnen nicht zu erklären, wie in meinem Hunger nach Gedrucktem, nach Geschriebenem ich diese eine Zahl, diese wenigen Worte «27. Juli» an der Wand anstarrte und anstarrte; ich fraß sie gleichsam in mein Gehirn hinein. Und dann wartete ich wieder und wartete und starrte auf die Tür, wann sie sich endlich öffnen würde, und überlegte zugleich, was die Inquisitoren mich diesmal fragen könnten, und wußte doch, daß sie mich etwas ganz anderes fragen würden, als worauf ich mich vorbereitete. Aber trotz alledem war die Qual dieses Wartens und Stehens zugleich eine Wohltat, eine Lust, weil dieser Raum immerhin ein anderes Zimmer war als das meine, etwas größer und mit zwei Fenstern statt einem, und ohne das Bett und ohne die Waschschüssel und ohne den bestimmten Riß am Fensterbrett, den ich millionenmal betrachtet. Die Tür war anders gestrichen, ein anderer Sessel stand an der Wand und links ein Registerschrank mit Akten sowie eine Garderobe mit Aufhängern, an denen drei oder vier nasse Militärmäntel, die Mäntel meiner Folterknechte, hingen. Ich hatte also etwas Neues, etwas anderes zu betrachten, endlich einmal etwas anderes mit meinen ausgehungerten Augen, und sie krallten sich gierig an jede Einzelheit. Ich beobachtete an diesen Mänteln jede Falte, ich bemerkte zum Beispiel einen Tropfen, der von einem der nassen Kragen niederhing, und so lächerlich es für Sie klingen mag, ich wartete mit einer unsinnigen Erregung, ob dieser Tropfen endlich abrinnen wollte, die Falte entlang, oder ob er noch gegen die

En tiu ekstrema senespera situacio okazis io neantaŭvidita, kio savis min, savis min almenaŭ por difinita tempo. Estis fine de julio en iu malluma, nubokovrita, pluvega tago: mi tre precize memoras pri tiu detalo tial ke la pluvo tamburis kontraŭ la vitroj en la koridoro, tra kiu mi estis irigita al la pri-demandado. En la antaŭĉambro de la pridemandejo mi devis atendi: ankaŭ tiu atendigo apartenis al la tekniko. Jam la nervoj estas streĉitaj pro la alvoko, pro la subita irigo el la ĉelo en la mezo de la nokto, tiam, kiam oni jam pretas por la pridemandado, kiam oni jam streĉis la komprenon kaj la volon por rezisti, ili lasas onin atendi, sence, sence atendadi, unu horon, du horojn, tri horojn antaŭ la pridemandado, por lacigi la korpon kaj senrezistigi la menson. Kaj oni atendigis min aparte longtempe en tiu ĵaŭdo la 28-a de julio³, atendi stare du plenajn horojn; mi tiel precize memoras tiun daton pro tio ke en tiu atendo-ĉambro kie mi - kompreneble ne rajtante sidiĝi - devis stare atendi, pendis kalendaro kaj mi ne povos klarigi al vi, kiel en mia malsato por presitaĵoj por skribaĵoj, mi alrigardis, alrigardadis tiun nombron, tiujn malmultajn vortojn sur la vando « 28-a de julio », mi englutis ĝin tuj en mian menson. Kaj tiam mi plu atendis kaj atendadis kaj alrigardis al la pordo, kiam ĝi fine malfermiĝos, kaj samtempe cerbumis pri kio la inkvizitoroj ĉifoje demandos min, kaj sciis ankoraŭ ke ili demandos min pri tute alia afero ol tiu por kiu mi pretiĝis. Sed malgraŭ ĉio la sufero pro tiu stara atendado estis samtempe konsolo, ĝojo ĉar tiu ĉambro almenaŭ estis alia ĉambro ol mia, iom pli granda kun du fenestroj anstataŭ unu, kaj sen la lito kaj sen la lavabo kaj sen la difinita fendo ĉe la fenestrobreto, kiun mi rigardis jam milionon da fojoj. La pordo estis farbita alimaniere, alia seĝo staris ĉe la vando kaj maldekstre dosierujoŝranko kun dosieroj kvazaŭ vestoŝranko kun vestohokoj, ĉe kiuj pendis tri aŭ kvar malsekaj militistaj manteloj, la manteloj de miaj torturistoj. Mi do havis ion novan ion alian por rigardi, fine unufoje ion alian per miaj malsategaj okuloj kiuj avide alkroĉiĝis al ĉiu detalo. Mi observis ĉiujn faldojn de tiuj manteloj, mi ekzemple rimarkis guton, kiu pendis sur la malseka kolumo de unu el ili, kaj kiom ridinde tio povas ŝajni al vi, mi atendis kun freneza ekscitiĝo ĉu tiu guto fine malsuprenfluos laŭ

3 En julio 1938, ĵaŭdo estis la 28a, ne la 27a.

Schwerkraft sich wehren und länger haftenbleiben würde – ja, ich starrte und starrte minutenlang atemlos auf diesen Tropfen, als hinge mein Leben daran. Dann, als er endlich niedergerollt war, zählte ich wieder die Knöpfe auf den Mänteln nach, acht an dem einen Rock, acht an dem andern, zehn an den dritten, dann wieder verglich ich die Aufschläge; alle diese lächerlichen, unwichtigen Kleinigkeiten betasteten, umspielten, umgriffen meine verhungerten Augen mit einer Gier, die ich nicht zu beschreiben vermag. Und plötzlich blieb mein Blick starr an etwas haften. Ich hatte entdeckt, daß an einem der Mäntel die Seitentasche etwas aufgebauscht war. Ich trat näher heran und glaubte an der rechteckigen Form der Ausbuchtung zu erkennen, was diese etwas geschwellte Tasche in sich barg: ein Buch! Mir begannen die Knie zu zittern: ein BUCH! Vier Monate lang hatte ich kein Buch in der Hand gehabt, und schon die bloße Vorstellung eines Buches, in dem man aneinandergerichtete Worte sehen konnte, Zeilen, Seiten und Blätter, eines Buches, aus dem man andere, neue, fremde, ablenkende Gedanken lesen, verfolgen, sich ins Hirn nehmen könnte, hatte etwas Berauschendes und gleichzeitig Betäubendes. Hypnotisiert starrten meine Augen auf die kleine Wölbung, die jenes Buch innerhalb der Tasche formte, sie glühten diese eine unscheinbare Stelle an, als ob sie ein Loch in den Mantel brennen wollten. Schließlich konnte ich meine Gier nicht verhalten; unwillkürlich schob ich mich näher heran. Schon der Gedanke, ein Buch durch den Stoff mit den Händen wenigstens antasten zu können, machte mir die Nerven in den Fingern bis zu Nägeln glühen. Fast ohne es zu wissen, drückte ich mich immer näher heran. Glücklicherweise achtete der Wächter nicht auf mein gewiß sonderbares Gebaren; vielleicht auch schien es ihm nur natürlich, daß ein Mensch nach zwei Stunden aufrechten Stehens sich ein wenig an die Wand lehnen wollte. Schließlich stand ich schon ganz nahe bei dem Mantel, und mit Absicht hatte ich die Hände hinter mich auf den Rücken gelegt, damit sie unauffällig den Mantel berühren könnten. Ich tastete den Stoff an und fühlte tatsächlich durch den Stoff etwas Rechteckiges, etwas, das biegsam war und leise knisterte – ein Buch! Ein Buch! Und wie ein Schuß durchzuckte mich der Gedanke: stiehl dir das Buch! Vielleicht gelingt es, und du kannst dir's in der Zelle verstecken und dann lesen, lesen, lesen, endlich wieder einmal lesen! Der Gedanke, kaum in mich gedrungen, wirkte wie ein starkes Gift; mit einemmal begannen mir die Ohren zu brausen und das Herz zu hämmern, meine Hände wurden eiskalt und gehorchten nicht mehr. Aber nach der ersten Betäubung drängte ich mich leise und listig noch näher an den Mantel, ich drückte, immer dabei den Wächter fixierend, mit den hinter dem Rücken versteckten Händen das Buch von unten aus der Tasche höher und höher. Und dann: ein Griff, ein leichter, vorsichtiger Zug, und plötzlich hatte ich das kleine, nicht sehr umfangreiche Buch in der Hand. Jetzt erst erschrak ich von meiner Tat. Aber ich konnte nicht mehr zurück. Jedoch wohin damit? Ich

la faldo, aŭ ĉu ĝi plu defendos sin kontraŭ gravito kaj plu restos pendanta – jes mi alrigardis kaj alrigardadis tiun guton dum minutoj sen spiri, kvazaŭ mia vivo dependus de ĝi. Sekve, kiam ĝi fine estis ruliĝinta malsupren, mi nombris la butonojn de la manteloj, ok sur unu el la vestoj, ok sur la alia, dek sur la tria, sekve mi komparis la internaĵojn; ĉiuj tiuj ridindaj malgravaj detaloj tuŝis okupis, kaptis miajn malsatajn okulojn kun tia avido, kiun mi ne kapablas priskribi. Kaj subite mia rigardo restis fiksitaj al io. Mi malkovris ke ĉe iu mantelo la flankaj poŝoj estis iom ŝvelita. Mi proksimiĝis kaj kredis rekoni laŭ la kvarangula formo de la ĝibo, kion tiu iom ŝvelita poŝo kaŝis: libron! Miaj genuoj ekstremitis: LIBRO! Dum kvar monatoj mi ne tenis iun libron enmane, kaj jam nur imagi libron, en kiu oni povas vidi sinsekve ordigitajn vortojn, liniojn, paĝojn kaj foliojn, libron el kiu oni povas legi kaj sekvi aliajn, novajn, fremdajn distrajn pensojn, preni ilin en sian menson, estis iom ebriige kaj samtempe stuporige. Miaj okuloj hipnotizitaj alrigardis al tiu ĝibeto, kiun la libro estigis enen de la poŝo, ili flamis al tiu nevidebla loko kvazaŭ ili volus brulbori la mantelon. Fine mi ne povis deteni mian deziregon; nevole mi proksimiĝis. Jam la penso povi almenaŭ tuŝi libron tra la ŝtofo per la manoj, ekflamis miajn nervojn en miaj fingroj ĝis la ungoj. Preskaŭ nekonscie, mi pli kaj pli proksimiĝis. Feliĉe la gardisto ne priatentis mian evidente strangan konduton; eble ŝajnis al li nur memkompreneble, ke homo kiu vertikale staris dum du horoj emas iom apogi sin kontraŭ vando. Fine mi jam staris tute proksime de la mantelo, kaj intence metis la manojn malantaŭ la dorson, por ke ili povu tuŝi la mantelon nerimarkite. Mi palpis la ŝtofon kaj fakte sentis tra la ŝtofo ion ortangan, ion faldeblan kaj mallaŭte papere bruantan – libro! libro! Kaj enpafiĝis tiu penso: ŝtelu la libron! Eble tio sukcesos, kaj mi povos kaŝiĝi en la ĉelo kaj tie legi, legi, legadi, fine denove foje legi! Apenaŭ la penso enpenetris en mi, ĝi efikis kiel forta toksaĵo; subite la oreloj eksiblis kaj la koro ekmartelis, miaj manoj fariĝis glacimalvarmaj kaj ne plu obeis min. Sed post la unua ekveno mi ankoraŭ pli proksimiĝis al la mantelo silente kaj ruze, daŭre fiksrigardante la gardiston, mi suprenŝovis la libron per la manoj kaŝitaj malantaŭ la dorso, el la poŝo pli kaj pli supren. Kaj tiam: kapto, delikata, tre atenta moveto kaj subite mi havis la etan maldikan libron en la mano. Nur tiam mi terurigiĝis pro mia faro. Sed mi ne plu povis retroiri. Tamen kien kun tio? Mi ŝovis la volumon malantaŭ mia dorso sub

schob den Band hinter meinem Rücken unter die Hose an die Stelle, wo sie der Gürtel hielt, und von dort allmählich hinüber an die Hüfte, damit ich es beim Gehen mit der Hand militärisch an der Hosennaht festhalten könnte. Nun galt es die erste Probe. Ich trat von der Garderobe weg, einen Schritt, zwei Schritte, drei Schritte. Es ging. Es war möglich, das Buch im Gehen festzuhalten, wenn ich nur die Hand fest an den Gürtel preßte.

Dann kam die Vernehmung. Sie erforderte meinerseits mehr Anstrengung als je, denn eigentlich konzentrierte ich meine ganze Kraft, während ich antwortete, nicht auf meine Aussage, sondern von allem darauf, das Buch unauffällig festzuhalten. Glücklicherweise fiel das Verhör diesmal kurz aus, und ich brachte das Buch heil in mein Zimmer – ich will sie nicht aufhalten mit all den Einzelheiten, denn einmal rutschte es von der Hose gefährlich ab mitten im Gang, und ich mußte einen schweren Hustenanfall simulieren, um mich niederzubücken und es wieder heil unter den Gürtel zurückzuschieben. Aber welch eine Sekunde dafür, als ich damit in meine Hölle zurücktrat, endlich allein und doch nie mehr allein!

Nun vermuten Sie wahrscheinlich, ich hätte sofort das Buch gepackt, betrachtet, gelesen. Keineswegs! Erst wollte ich die Vorlust auskosten, daß ich ein Buch bei mir hatte, die künstlich verzögernde und meine Nerven wunderbar erregende Lust, mir auszuträumen, welche Art Buch dies gestohlene am liebsten sein sollte: sehr eng gedruckt vor allem, viele viele Lettern enthaltend, viele, viele dünne Blätter, damit ich länger daran zu lesen hätte. Und dann wünschte ich mir, es sollte ein Werk sein, das mich geistig anstrenge, nichts Flaches, nicht Leichtes, sondern etwas, das man lernen, auswendig lernen konnte, Gedichte, und am besten – welcher verwegene Traum! – Goethe oder Homer. Aber schließlich konnte ich meine Gier, meine Neugier nicht länger verhalten. Hingestreckt auf das Bett, so daß der Wärter, wenn er plötzlich die Tür aufmachen sollte, mich nicht ertappen könnte, zog ich zitternd unter dem Gürtel den Band heraus.

Der erste Blick war eine Enttäuschung und sogar eine Art erbitterter Ärger: dieses mit so ungeheurer Gefahr erbeutete, mit so glühender Erwartung aufgesparte Buch war nichts anders als ein Schachrepetitorium, eine Sammlung von hundertfünfzig Meisterpartien. Wäre ich nicht verriegelt, verschlossen gewesen, ich hätte im ersten Zorn das Buch durch ein offenes Fenster geschleudert, denn was sollte, was konnte ich mit diesem Nonsens beginnen? Ich hatte als Knabe im Gymnasium wie die meisten anderen mich ab und zu aus Langweile vor einem Schachbrett versucht. Aber was sollte mir dieses theoretische Zeug? Schach kann man doch nicht spielen ohne einen Partner und schon gar nicht ohne Steine, ohne Brett. Verdrossen blätterte ich die Seiten durch, um vielleicht dennoch etwas lesbares zu entdecken, eine Einleitung, eine Anleitung; aber ich fand nichts als die nackten quadratischen

la pantolonon en la loko kie la zono tenas ĝin, kaj de tie iom postiom al la kokso, por ke mi povu reteni ĝin dum mi marŝos kun la mano militiste ĉe la pantolonokudraĵo. Nun temis pri unua provo. Mi ekpaŝis de la vestoŝranko, unu paŝon, du paŝojn, tri paŝojn. En ordo. Eblis firme teni la libron marŝante, nur se mi firme premos la manon ĉe la zono.

Tiam ekis la pridemandado. Ĝi postulis miaflanke des pli da penoj, ĉar mi vere koncentris miajn tutajn fortojn, dum mi respondis ne sur miaj eldiraĵoj, sed precipe sur la firma nerimarkita retenado de la libro. Feliĉe la pridemandado ĉifojne rapide okazis, kaj mi akurate portis la libron en mian ĉambron – mi ne volas ĝeni vin per ĉiuj detaloj, ke ĝi foje danĝere glitis el mia pantalono dum la irado, kaj mi devis ŝajnigi fortan tusadon por kliniĝi kaj ĝuste reloki ĝin sub la zonon. Sed kia sekundo kompanse, kiam mi reenigis en mian inferon, fine sola kaj tamen ne plu sola.

Nun vi verŝajne supozas, ke mi estus tuj kaptinta rigardinta leginta la libron. Neniel ajn! Mi volis unue ĝui la antaŭplezuron, ke mi havis libron ĉe mi, la arte prokrastitan plezuron mirinde ekscitantan miajn nervojn, longe revu kiaspeca libro tiu ŝtelita prefere estu: antaŭ ĉio tre malgrande presita, entenanta tre multajn literojn, tre multajn maldikajn foliojn por ke mi povu pli longe legi el ĝi. Kaj tiam mi deziris ke ĝi estu verko kiu min intelektu lacigu, nenio surfaca, nenio facila, sed io kion mi povu lerni, parkeri, literaturo kaj prefere – kia aŭdaca sonĝo! – Goethe aŭ Homero. Sed fine mi ne plu povis deteni mian avidon, mian scivolemon. Kuŝiĝanta sur la liton tiel ke la gardisto, se li subite malfermus la pordon, ne povus surprize kapti min, mi tremante eligis la volumon el sub la zono.

La unua ekrigardo estis elreviĝo kaj ankaŭ ia amara incito; tiu libro ŝtelita kun tia grandega danĝero flankenmetita kun tia brula atendo estis nenio alia ol ŝakekzerolibro, kolekto de centkvindek majstraj partioj. Se mi ne estus forbarita forriglita, mi estus ĵetinta impete la libron tra malfermitan fenestron, ĉar kion mi komencu kion mi povu fari kun tiu sensencaĵo? Mi iom ekzerciĝis antaŭ ŝaktabulo kiam mi estis knabo en la gimnazio same kiel la plej multaj aliaj por malenui. Sed al kio utilis tiu teoriaĵo? Oni tute ne povas ludi ŝakon sen kunludanto, kaj ankaŭ ne sen figuroj kaj sen tabulo. Incitite mi foliumis la paĝojn; por eble malkovri ion legeblan, enkondukon, instrukciojn; sed mi trovis nenion krom la nudajn kvadratajn diagramojn de la unuopaj

Diagramme der einzelnen Meisterpartien und darunter mir zunächst unverständliche Zeichen, a2-a3, Sf1-g3 und so weiter. Alles das schien mir eine Art Algebra, zu der ich keinen Schlüssel fand. Erst allmählich enträtselte ich, daß die Buchstaben a, b, c für die Langsreihen, die Ziffern 1 bis 8 für die Querreihen eingesetzt waren und den jeweiligen Stand jeder einzelnen Figur bestimmten; damit bekamen die rein graphischen Diagramme immerhin eine Sprache. Vielleicht, überlegte ich, könnte ich mir in meiner Zelle eine Art Schachbrett konstruieren und dann versuchen, diese Partien nachzuspielen; wie ein himmlischer Wink erschien es mir, daß mein Bettuch sich zufällig als grob kariert erwies. Richtig zusammengefaltet, ließ es sich am Ende so legen, um vierundsechzig Felder zusammenzubekommen. Ich versteckte als zunächst das Buch unter der Matratze und riß die erste Seite heraus. Dann begann ich aus kleinen Krümeln, die ich mir von meinem Brot absparte, in selbstverständlich lächerlich unvollkommener Weise die Figuren des Schachs, König, Königin und so weiter, zurechtzumodeln; nach endlosen Bemühen konnte ich es schließlich unternehmen, auf dem karierte Bettuch die im Schachbuch abgebildeten Positionen zu rekonstruieren. Als ich aber versuchte, die ganze Partie nachzuspielen, mißlang es zunächst vollkommen mit meinen lächerlichen Krümelfiguren, von denen ich zur Unterscheidung die eine Hälfte mit Staub dunkler gefärbt hatte. Ich verwirrte mich in den ersten Tagen unablässig; fünfmal, zehnmal, zwanzigmal mußte ich diese eine Partie immer wieder von Anfang beginnen. Aber wer auf Erden verfügte über so viel ungenutzte und nutzlose Zeit wie ich, der Sklave des Nichts, wem stand so viel unermeßliche Gier und Geduld zu Gebot? Nach sechs Tagen spielte ich schon die Partie tadellos zu Ende, nach weiteren acht Tagen benötigte ich nicht einmal die Krümel auf dem Bettuch mehr, um mir die Positionen aus dem Schachbuch zu vergegenständlichen, und nach weiteren acht Tagen wurde auch das karierte Bettuch entbehrlich; automatisch verwandelten sich die anfangs abstrakten Zeichen des Buches a1, a2, c7, c8 hinter meiner Stirn zu visuellen, zu plastischen Positionen. Die Umstellung war restlos gelungen: ich hatte das Schachbrett mit seinen Figuren nach innen projiziert und überblickte auch dank der bloßen Formeln die jeweilige Position, so wie einem geübten Musiker der bloße Anblick der Partitur schon genügt um alle Stimmen und ihren Zusammenklang zu hören. Nach weiteren vierzehn Tagen war ich mühelos imstande, jede Partie aus dem Buch auswendig – oder, wie Fachausdruck lautet: blind – nachzuspielen; jetzt erst begann ich zu verstehen, welche unermeßliche Wohltat mein frecher Diebstahl mir eroberte. Denn ich hatte mit einemmal Tätigkeit – eine sinnlose, eine zwecklose, wenn Sie wollen, aber doch eine, die das Nichts um mich zunichte machte, ich besaß mit den hundertfünfzig Turnierpartien eine wunderbare Waffe gegen die erdrückende Monotonie des Raumes und der Zeit. Um mir den Reiz der neuen

majstroludoj kaj sube signojn unuavide al mi nekompreneblajn: a2-a3, Ĉf1-g3, ktp. Ĉio tio ŝajnis al mi ia algebro, por kiu mi ne trovis ŝlosilon. Nur iom post iom mi solvis la enigmon, ke la literoj a, b, c simbolis la liniojn la ciferoj 1 ĝis 8 la kolumnojn kaj signas la respektivajn poziciojn de la unuopaj figuroj; tiel la nur grafikaj diagramoj almenaŭ ŝanĝiĝis al iu lingvo. Mi pensis ke eble mi povus krei por mi en mia ĉelo iaspecan ŝaktabulon kaj tiam provi reludi tiujn partiojn; kiel signo el la ĉielo aperis ke mia litotuko hazarde montriĝis krude kvadratita. Oni povis fine aranĝi ke ĝi fariĝu kvadrato kun sesdekkvar fakoj kiam ĝuste kunfaldita. Mi do tuj kaŝis la libron sub la matracon kaj elŝiris ties unuan paĝon. Tiam mi kompreneble ridinde malperfekte ekmodlis la ŝakfigurojn la reĝon, la damon ktp el etaj paneroj kiujn mi ŝparis el mia pano; post senfinaj penoj mi povis fine entrepreni la rekonstruadon de la situacioj reprezentitaj en la ŝaklibro sur la kvadratitan litotukon. Sed kiam mi provis reludi la tutan partion mi unue komplete malsukcesis kun miaj ridindaj panerfiguroj, kies duonon mi igis pli malhela per polvo por distingi ilin. Mi senĉese konfuziĝis en la unuaj tagoj; kvinfoje, dekfoje, dudekfoje mi devis ĉiam denove rekomenci la saman partion de la komenco. Sed kiu sur la tero disponis pri pli da neuzata kaj senutila tempo ol mi, la sklavo de la nenio, kiu havis je sia dispono tiom da nemezurebla avido kaj pacienco? Post ses tagoj mi jam senerare ludis la tutan partion, post ok pliaj tagoj mi ne plu bezonis la panerfigurojn sur la litotuko, por bildigi al mi la situacion el la ŝaklibro, kaj post ok kromaj tagoj ankaŭ la litotuko ne plu estis bezonata; aŭtomate la signoj el la libro a1 a2 c7 c8, abstraktaj en la komenco, ŝanĝiĝis al videblaj konkretaj situacioj malantaŭ mia fronto. La anstataŭigo plene sukcesis; mi projekciis la ŝaktabulon kun ties figuroj internen kaj super-rigardis ankaŭ dank al la krudaj formuloj la respektivajn situaciojn, same kiel al sperta muzikisto sufiĉas jam simpla rigardo al la partituro, por aŭdi ĉiujn voĉojn kaj ties kunsonojn. Post dekkvar kromaj tagoj mi kapablis senpene reludi ĉiun partion el la libro parkere – aŭ kiel fake dirite: blinde – nur tiam mi ekkomprenis, kian nemezureblan feliĉon ofertis al mi mia senhonta ŝtelado. Ĉar mi fine havis okupon – sensencan senutilan se vi volas – sed okupon kiu neniigis la nenion ĉirkaŭ mi, mi posedis kun tiuj centkvindek turnirpartioj mirindan armilon kontraŭ la sufoka monotoneco de la spaco kaj de la tempo.

Beschäftigung ungebrochen zu bewahren, teilte ich mir von nun ab jeden Tag genau ein: zwei Partien morgens, zwei Partien nachmittags, abend dan noch eine rasche Wiederholung. Damit war mein Tag, der sich sonst wie Gallert formlos dehnte, ausgefüllt, ich war beschäftigt, ohne mich zu ermüden, denn das Schachspiel besitzt den wunderbaren Vorzug, durch Bannung der geistigen Energien auf ein engbegrenztes Feld selbst bei anstrengendster Denkleistung das Gehirn nicht zu erschaffen, sondern eher eine Agilität und Spannkraft zu schärfen. Allmählich begann bei dem zuerts bloß mechanischen Nachspielen der Meisterpartien ein künstlerisches, ein lusthaftes Verständnis in mir zu erwachen. Ich lernte die Feinheiten, die Tücken und Schärpen in Angriff und Verteidigung verstehen, ich erfaßte die Technik des Vorausdenkens, Kombinierens, Ripostierens und erkannte bald die persönliche Note jedes einzelnen Schachmeisters in seiner individuellen Führung so unfehlbar, wie man Verse eniens Dichters schon aus wenigen Zeilen feststellt; was als bloß zeitfüllende Beschäftigung begonnen, wurde Genuß, und die Gestalten der großen Schachstrategen, wie Aljechin, Lasker, Bogoljubow, Tatakower, traten als geliebte Kameraden in meine Einsamkeit. Undendliche Abwechslung beseelte täglich die stumme Zelle, und gerade die Regelmäßigkeit meiner Exerzitien gab meiner Denkfähigkeit die schon erschütterte Sicherheit zurück; ich empfand mein Gehirn aufgerischt und durch die ständige Denkdziplin sogar gleichsam neu geschliffen. Daß ich klarer und konzentrierter dachte, erwies sich vor allem bei den Vernehmungen; unbewußt hatte ich mich auf dem Schachbrett in der Verteidigung gegen falsche Drohungen und verdeckte Winkelzüge vervollkommnet; von diesem Zeitpunkt an gab ich mir bei den Vernehmungen keine Blöße mehr, und mir dünkte sogar, daß die Gestapoleute mich allmählich mit einem gewissen Respekt zu betrachten begannen. Vielleicht fragten sie sich im stillen, da sie alle anderen zusammenbrechen sahen, aus welchen geheimen Quellen ich allein die Kraft soch unerschütterlichen Widerstandes schöpfte.

Diese meine Glückszeit, da ich die hundertfünfzig Partien jenes Buches Tag für Tag systematisch nachspielte, dauerte etwa zweieinhalb bis drei Monate. Dann geriet ich unvermuteterweise an einen toten Punkt. Plötzlich stand ich neuerdings vor dem Nichts. Denn sobald ich jede einzelne Partie zwanzig- oder dreißigmal durchgespielt hatte, verlor sie den Reiz der Neuheit, der Überraschung, ihre vordem so aufregende, so anregende Kraft war erschöpft. Welchen Sinn hatte es, nochmals und nochmals Partien zu wiederholen, die ich Zug um Zug längst auswendig kannte? Kaum ich die erste Eröffnung getan, klöppelte sich ihr Ablauf gleichsam automatisch in mir ab, es gab keine Überraschung mehr, keine Spannungen, keine Probleme. Um mich zu beschäftigen, um mir die schon unentbehrlich gewordene Anstrengung und Ablenkung zu schaffen, hätte ich anderes Buch mit anderen Partien gebraucht. Da dies aber vollkommen unmöglich war, gab es nur einen Weg auf

Por seninterrompe konservi la ĉarmon de la nova okupo, mi partigis ekde nun la tagon precize jene: du partioj matene, du partioj posttagmeze kaj vespere ankoraŭ rapida ripeto. Tiel mia tago kiu alikaze etendiĝus senforme kiel ĝeleo pleniĝis, mi estis senpere okupata, ĉar la ŝakludo posedas tiun avantaĝon, tra streĉo de la mensaj fortoj sur limigitan kampon, ne lasi la plej streĉitajn penskapablojn malfortiĝi sed kontraŭe pli ĝuste akriĝi ties lertecon kaj streĉoforton. Iom post iom pro la komence nur meĥanika postludo de la majstropartioj iu artista ĝojoplenu kompreneblo ekvekiĝis en mi. Mi lernis kompreni la fajnaĵojn, la ruzojn, la akutaĵojn en atako kaj defendo, mi komprenis la teknikon de la antaŭpensado, kombinado, kontraŭatako kaj baldaŭ senerare rekonis la personan stilon de ĉiu unuopa majstro en ties individua konduto, kiel oni rekonas versojn de iu aŭtoro el malmultaj signoj; tio kio komenciĝis kiel nur tempopleniga okupo, ŝanĝiĝis al plezuro, kaj la vizaĝoj de la grandaj ŝakstrategoj kiaj Aljeĥin, Lasker, Bogoljubov, Tartakover ĉirkaŭis min kiel amataj kamaradoj en mia soleco. Senfina ŝanĝiĝado vivigis mian mutan ĉelon, kaj precize la reguleco de miaj ekzercoj redonis al mia penskapablo la jam ŝanceliĝantan firmecon; mi sentis mian menson refreŝigita kaj pro la konstanta pensdisciplino ankaŭ samtempe denove akriĝita. Ke mi pli klare kaj koncentrite pensis, tio estis rimarkebla antaŭ ĉio en la pridemandadoj; senkonscie mi pliboniĝis sur la ŝaktabulo en la defendado kontraŭ minacoj kaj kaŝitaj malrektaj batoj; el tiu momento mi ne plu zorgis pri la pridemandadoj, kaj ankaŭ ŝajnis al mi ke la Gestapoistoj ekrigardis min iom post iom kun certa respekto. Eble ili silente demandis sin, ĉar ili vidis ĉiujn aliajn cedi, el kiuj sekretaj fontoj mi sola ĉerpis la forton de tiu neŝancelebla rezisto.

Tiu mia feliĉo, dum kiu mi sisteme reludis la centkvindek partiojn de la libro tagon post tago, daŭris ĉirkaŭ du monatojn kaj duonon ĝis tri monatojn. Tiam mi atingis neatendite mortan punkton. Subite mi denove staris antaŭ la nenio. Ekde kiam mi estis reludinta ĉiun unuopan partion dudek ĝis tridek foje, mi perdis la instigon de la noveco, la surprizon, ties antaŭe tiom ekscita tiom instiga forto eluziĝis. Kiun sencon havis ripeti refoje kaj refoje la samajn partiojn, kiujn mi delonge estis parkerinta movon post movo? Apenaŭ mi faris la unuan malferman movon, ĝia tuta disvolviĝo kuris en mi tute aŭtomate, plu estis nek surprizo, nek peno, nek problemo. Por okupi min, por rekrei la streĉon kaj la distron, kiuj jam fariĝis al mi necesaj, mi bezonus alian libron kun aliaj partioj. Ĉar tio estis absolute neebla, estis nur unu vojo el tiu aparta senelirejo; mi

dieser sonderbaren Irrbahn; ich mußte mir statt der alten Partien neue erfinden. Ich mußte versuchen, mit mir selbst oder vielmehr gegen mich selbst zu spielen.

Ich weiß nun nicht, bis zu welchem Grade Sie über die geistige Situation bei diesem Spiel der Spiele nachgedacht haben. Aber schon die flüchtigste Überlegung dürfte ausreichen, um klarzumachen, daß sich beim Schach als einem reinen, vom Zufall abgelösten Denkspiel es logischerweise eine Absurdität bedeutet, gegen sich selbst spielen zu wollen. Das Attraktive des Schachs beruht doch im Grunde einzig darin, daß sich seine Strategie in zwei verschiedenen Gehirnen verschieden entwickelt, daß in diesem geistigen Kriege Schwarz die jeweiligen Manöver von Weiß nicht kennt und ständig zu erraten und zu durchkreuzen sucht, während seinerseits wiederum Weiß die geheimen Absichten von Schwarz zu überholen und parieren strebt. Bildeten nun Schwarz und Weiß ein und dieselbe Person, so ergäbe sich der widersinnige Zustand, daß ein und dasselbe Gehirn gleichzeitig etwas wissen und doch nicht wissen sollte, daß es als Partner Weiß funktionierend, auf Kommando völlig vergessen könnte, was es eine Minute vorher als Partner Schwarz gewollt und beabsichtigt. Ein solches Doppeldenken setzt eigentlich eine vollkommene Spaltung des Bewußtseins voraus, ein beliebiges Auf- und Ablendenkönnen der Gehirnfunktion wie bei einem mechanischen Apparat; gegen sich selbst spielen zu wollen, bedeutet also im Schach eine solche Paradoxie, wie über seinen eigenen Schatten zu springen.

Nun, um mich kurz zu fassen, diese Unmöglichkeit, diese Absurdität habe ich in meiner Verzweiflung monatelang versucht. Aber ich hatte keine Wahl als diesen Widersinn, um nicht dem puren Irrsin oder einem völligen geistigen Marasmus zu verfallen. Ich war durch meine fürchterliche Situation gezwungen, diese Spaltung in ein Ich Schwarz und ein Ich Weiß zumindest zu versuchen, um nicht erdrückt zu werden von dem grauenhaften Nichts um mich.»

Dr. B. lehnte sich zurück in den Liegestuhl und schloß für eine Minute die Augen. Es war, als ob er eine verstörende Erinnerung gewaltsam unterdrücken wollte. Wieder lief das merkwürdige Zucken, das er nicht zu beherrschen wußte, um den linken Mundwinkel. Dann richtete er sich in seinem Lehnstuhl etwas höher auf.

« So – bis zu diesem Punkte hoffe ich, Ihnen alles ziemlich verständlich erklärt zu haben. Aber ich bin leider keineswegs gewiß, ob ich das Weitere Ihnen noch ähnlich deutlich veranschaulichen kann. Denn diese neue Beschäftigung erforderte eine so unbedingte Anspannung des Gehirns, daß sie jede gleichzeitige Selbstkontrolle unmöglich machte. Ich deutete Ihnen schon an, daß meiner Meinung nach es an sich schon Nonsens bedeutet, Schach gegen sich selber spielen zu wollen; aber selbst diese Absurdität hätte immerhin noch eine minimale Chance mit einem realen Schachbrett vor sich,

eltrovu novajn ludojn anstataŭ la malnovajn. Mi devis provi ludi kun mi mem aŭ pli ĝuste kontraŭ mi mem.

Mi nun ne scias, kiagrade vi cerbumis pri la mensa situacio ĉe tiu ludo. Sed jam la plej rapida ekpenso devus sufiĉi, por konstati ke en ŝako, pura cerbumludo tute sendependa de hazardo, voli ludi kontraŭ si mem logike signifas absurdecon. La logo al ŝako fakte fontas nur el tio ke ĝia strategio malsame disvolviĝas en du malsamaj mensoj, ke en tiu mensa milito nigro ne konas la respektivajn manovrojn de blanko kaj konstante provas ĝin diveni kaj ĝeni, dum siaflanke denove blanko penas supervenki kaj kontraŭstari la sekretajn planojn de nigro. Se nigro kaj blanko konsistas el unu kaj sama persono, ekestas tiu absurda situacio, ke unu kaj sama cerbo devas samtempe scii kaj ne scii, ke ĝi funkcia kiel blanka ludanto, laŭordone povus tute forgesi tion, kion ĝi unu minuton pli frue volis kaj planis kia nigra ludanto. Tia duobla pensado vere plene dispartigas la konsciencan, estigas kapablon en- kaj mal-ŝalti la cerbofunkciadon, same kiel en iu aŭtomata aparato; voli ludi kontraŭ si mem, signifas en ŝako tian paradokson, kia salti sur sian propran ombron.

Nun, por rapide diri, mi provis tiun neeblecon tiun absurdecon en mia senespero dum monato. Sed mi ne havis alian elektelecon ol tiun absurdecon, por ne refali en puran frenezon aŭ en plenan mensan marasmon. Mi estis devigata pro mia terura situacio, almenaŭ provi tiun dispartigon en unu mion nigran kaj unu mion blankan, por ne esti detruita de tiu terura nenio ĉirkaŭ mi.»

D-ro B. kliniĝis malantaŭen en la kuŝseĝon kaj fermis la okulojn dum minuto. Estis kvazaŭ peniga memoraĵo volus entrudiĝi. Denove ekkuris la rimarkinda ekstremo, kiun li ne kapablis regi, ĉe la maldekstra buŝofino. Tiam li iom rektiĝis pli alten en la kuŝseĝon.

« Nu - mi esperas ke mi ĉion klarigis sufiĉe kompreneble ĝis tiu punkto. Sed mi bedaŭrinde tute ne estas certa, ke mi kapablas prezenti al vi la sekvon same klare. Ĉar tiu nova okupo postulis tian absolutan streĉon de la cerbo, ke ĝi malebligis jenan samtempan memregon. Mi jam komprenigis al vi, ke laŭ mi estus en si mem absurdaĵo, voli ludi ŝakon kontraŭ si mem; sed tiu absurdeco mem havus ĉiukaze ankoraŭ minimuman ŝancon kun vera ŝaktabulo antaŭ si, ĉar la ŝaktabulo pro sia realeco ĉiukaze ebligas ian certan distancon, materian

weil das Schachbrett durch seine Realität immerhin noch eine gewisse Distanz, eine materielle Exterritorialisierung erlaubt. Vor einem wirklichen Schachbrett mit wirklichen Figuren kann man Überlegungspausen einschalten, man kann sich rein körperlich bald auf die eine Seite, bald auf die andere Seite des Tisches stellen und damit die Situation bald vom Standpunkt Schwarz, bald vom Standpunkt Weiß ins Auge fassen. Aber genötigt, wie ich war, diese Kämpfe gegen mich selbst oder, wenn Sie wollen, mit mir selbst in einen imaginären Raum zu projizieren, war ich gezwungen, in meinem Bewußtsein die jeweilige Stellung auf den vierundsechzig Feldern deutlich festzuhalten und außerdem nicht nur die momentane Figuration, sondern auch schon die möglichen weiteren Züge von beiden Partnern mir auszukalkulieren, und zwar ich weiß, wie absurd dies alles klingt – mir doppelt und dreifach zu imaginieren, nein, sechsfach, achtfach, zwölffach, für jedes meiner Ich, für Schwarz und Weiß immer schon vier und fünf Züge voraus. Ich mußte – verzeihen Sie, daß ich Ihnen zumute, diesen Irrsinn durchzudenken – bei diesem Spiel im abstrakten Raum der Phantasie als Spieler Weiß und dem Gehirn Schwarz. Aber selbst diese Selbstzerteilung war noch nicht das Gefährlichste an meinem abstrusen Experiment, sondern daß ich durch das selbständige Ersinnen von Partien mit einemal den Boden unter den Füßen verlor und ins Bodenlose geriet. Das bloße Nachspielen der Meisterpartien, wie ich es in den vorgehenden Wochen geübt, war schließlich nichts als eine reproduktive Leistung gewesen, ein reines Rekapitulieren einer gegebenen Materie und als solches nicht austrengender, als wenn ich Gedichte auswendig gelernt hätte oder Gesetzesparagraphen memoriert, es war eine begrenzte, eine disziplinierte Tätigkeit und darum ein ausgezeichnetes Exercitium mentale. Meine zwei Partien, die ich morgens, die zwei, die ich nachmittags probte, stellten ein bestimmtes Pensum dar, das ich ohne jeden Einsatz von Erregung erledigte; sie ersetzten mir eine normale Beschäftigung, und überdies hatte ich, wenn ich mich im Ablauf einer Partie irrte oder nicht weiter wußte, an dem Buch noch immer einen Halt. Nur darum war diese Tätigkeit für meine erschütterten Nerven eine so heilsame und eher beruhigende gewesen, weil ein Nachspielen fremder Partien nicht mich selber ins Spiel brachte; ob Schwarz oder Weiß siegte, blieb mir gleichgültig, es waren doch Aljechin oder Bogoljubow, die um die Palme der Champions kämpften, und meine eigene Person, mein Verstand, meine Seele genossen einzig als Zuschauer, als Kenner die Peripetien und Schönheiten jener Partien. Von dem Augenblick an, da ich aber gegen mich zu spielen versuchte, begann ich mich unbewußt herauszufordern. Jedes meiner beiden Ich, mein Ich Schwarz und mein Ich Weiß, hatten zu wetteifern gegeneinander und gerieten jedes für sein Teil in einen Ehrgeiz, in eine Ungeduld, zu siegen, zu gewinnen; ich fieberte als Ich Schwarz nach jedem Zuge, was das Ich Weiß tun würde. Jedes meiner beiden Ich triumphierte, wenn das andere einen Fehler machte, und erbitterte sich

eksterigon. Antaŭ vera ŝaktabulo kun veraj figuroj oni povas estigi cerbumopaŭzojn, oni povas simple korpe stari ĉu en iu flanko de la tablo ĉu en la alia kaj tiel bildigi al si la situacion ĉu el la vidpunkto de nigro ĉu de blanko. Sed devigata, kiel mi estis, projekcii tiujn batalojn kontraŭ mi mem aŭ, se vi preferas kontraŭ mi mem en imagita spaco, mi estis devigata klare mense bildigi en mia konscio la respektivajn poziciojn sur sesdekkvar fakoj kaj krome ne nur la momentan situacion, sed ankaŭ antaŭkalkuli jam la eblajn sekvajn movojn de ambaŭ ludantoj, kaj sekve – mi scias kiel ĉio tio aspektas absurda – dufoje kaj trifoje imagi, ne, sesfoje, dekfoje, dekdufoje por ĉiu el miaj mioj, por nigro kaj blanko ĉiam jam kvar aŭ kvin movojn antaŭe. Mi devis – pardonu min, ke mi postulas de vi, pripensi tian sensencaĵon – antaŭkalkuli en tiu ludo en abstrakta spaco de la imago kiel blanka ludanto kvar aŭ kvin movojn kaj same kiel nigra ludanto, kiel ekvilibre kombini ĉiujn situaciojn rezultantajn de iu difinita pozicio kun du cerboj kun la blanka cerbo kaj la nigra cerbo. Sed la mensdispartigo en si mem ne estis la plej granda danĝero en mia konfuza eksperimento, sed ke mi, pro memstare elpensitaj ludoj, perdis la grundon sub la piedoj kaj falis en abismon. La simpla postludo de majstropartioj, kiel mi ekzerciĝis en la lastaj semajnoj, fine estis nenio alia ol reproduktado, nura ripetado de difinita materialo kaj tiel ne pli streĉa ol se mi estus parkerinta literaturaĵon aŭ memorinta leĝotekstojn, tio estis limigita disciplinita okupo kaj pro tio bonega mensa ekzercado. Miaj du partioj kiujn mi matene, la du kiujn mi ekzercis posttagmeze, provizis difinitan taskon, kiun mi plenumis sen granda postulo da ekscitiĝo; ili anstataŭigis por mi normalan okupon, kaj krome, kiam mi dum ludado eraris aŭ ne plu sciis kiel daŭrigi, mi ĉiam povis helpi min de la libro. Nur tial tiu aktiveco estis tiel kuraciga kaj eĉ kvietiga por miaj perturbitaj nervoj, ĉar postludo de fremda partio ne implikis min mem; ĉu nigro ĉu blanko venkis estis al mi indiferente, ja Aljeĥin aŭ Bogoljubov estis tiuj kiuj batalis por ricevi la ĉampionajn palmojn kaj mia propra persono, mia kompreno, mia animo nur ĝuis kiel spektanto kiel konanto la peripetiojn kaj la belecon de la jenaj partioj. Ek de la momento kiam mi provis ludi kontraŭ mi mem, mi senkonscie ekdefiis min mem. Ĉiu el ambaŭ miaj mioj, mia nigra mio kaj mia blanka mio devis konkuri kaj ekhavis respektive ambicion senpaciencon por gajni por venki; mi febris kiel mi nigro post ĉiu movo kiun mi blanko povus fari. Ĉiu el miaj ambaŭ mioj triumfis kiam la alia faris eraron, kaj incitiĝis samtempe pro siaj propraj mismovoj.

gleichzeitig über sein eigenes Ungeschick.

Das alles scheint sinnlos, und in der Tat wäre ja eine solche künstliche Schizophrenie, eine solche Bewußtseinspaltung mit ihrem Einschluß an gefährlicher Erregtheit bei einem normalen Menschen in normalem Zustand undenkbar. Aber vergessen Sie nicht, daß ich aus aller Normalität gewaltsam gerissen war, ein Häftling, unschuldig eingesperrt, seit Monaten raffiniert mit Einsamkeit gemartert, ein Mensch, der seine aufgehäuften Wut längst gegen irgend etwas entladen wollte. Und da ich nichts anderes hatte als dies unsinnige Spiel gegen mich selbst, fuhr meine Wut, meine Rachelust fanatisch in dieses Spiel hinein. Etwas in mir wollte recht behalten, und ich hatte doch nur dieses andere Ich in mir, das ich bekämpfen konnte; so steigerte ich mich während des Spieles in eine fast manische Erregung. Im Anfang hatte ich noch ruhig und überlegt gedacht, ich hatte Pausen eingeschaltet zwischen einer und der anderen Partie, um mich von der Anstrengung zu erholen; aber allmählich erlaubten meine gereizten Nerven mir kein Warten mehr. Kaum hatte mein Ich Weiß einen Zug getan, stieß schon mein Ich Schwarz fiebrig vor; kaum war eine Partie beendet, so forderte ich mich schon zur nächsten heraus, denn jedesmal war doch eines der beiden Schach-Ich von dem andern besiegt und verlangte Revanche. Nie werde ich auch nur annähernd sagen können, wie viele Partien ich infolge dieser irrwitzigen Unersättlichkeit während dieser letzten Monate in meiner Zelle gegen mich selbst gespielt – vielleicht tausend, vielleicht mehr. Es war eine Besessenheit, deren ich mich nicht erwehren konnte; von früh bis nachts dachte ich an nichts als an Läufer und Bauern und Turm und König und a und b und c und Matt und Rochade, mit meinem ganzen Sein und Fühlen stieß es mich in das karierte Quadrat. Aus der Spielfreude war eine Spiellust, aus der Spiellust ein Spielzwang, eine Manie, eine frenetische Wut, die nicht nur meine wachen Stunden, sondern allmählich auch meinen Schlaf durchdrang. Ich konnte nur Schach denken, nur in Schachbewegungen, Schachproblemen; manchmal wachte ich mit feuchter Stirn auf und erkannte, daß ich sogar im Schlaf unbewußt weitergespielt haben mußte, und wenn ich von Menschen träumte, so geschah es ausschließlich in den Bewegungen des Läufers, des Turms, im Vor und Zurück des Rösselsprungs. Selbst wenn ich zum Verhör gerufen wurde, konnte ich nicht mehr konzis an meine Verantwortung denken; ich habe die Empfindung, daß bei den letzten Vernehmungen ich mich ziemlich konfus ausgedrückt haben muß, denn die Verhörenden blickten sich manchmal befremdet an. Aber in Wirklichkeit wartete ich, während sie fragten und berieten, in meiner unseligen Gier doch nur darauf, wieder zurückgeführt zu werden in meine Zelle, um mein Spiel, mein irres Spiel, fortzusetzen, eine neue Partie und noch eine und noch eine. Jede Unterbrechung wurde mir zur Störung; selbst die Viertelstunde, da der Wärter die Gefängniszelle aufräumte, die zwei Minuten, da er mir das Essen brachte, quälten meine fiebrige Ungeduld; manchmal

Ĉio tio ŝajnas senseca, kaj fakte tia arta skizofrenio tia konscienco-disdivido kun ties kontribuo al danĝera ekscitiĝo estas nepensebla ĉe normala homo en normala stato. Sed ne forgesu, ke mi perforte estis eligita el ĉiu normaleco, malliberulo, senkulpe barita, martirigita kun rafiniteco, de monatoj en soleco, homo kiu volis malŝarĝi sian longe amasitan koleron kontraŭ io ajn. Kaj ĉar mi havis nenion alian ol tiun sensecan ludon kontraŭ mi mem, mi direktis mian koleron mian venĝemon en tiun ludon. Io en mi volis certiĝi, kaj mi havis nur tiun alian mion en mi, ke mi povis batali; tiel mi atingis dum tiu ludado preskaŭ manian ekscitiĝon. Komence mi cerbumis ankoraŭ trankvile kaj pripense, mi estigis paŭzojn inter unu partio kaj alia, por ripozi de la streĉiteco; sed iom post iom miaj streĉitaj nervoj ne plu permesis atendon. Apenaŭ mia blanka mio faris iun movon, jam mia nigra mio febre puŝis antaŭen; apenaŭ iu partio finiĝis, mi jam defiis min mem por sekvanta, ĉar ĉiufoje unu el ambaŭ ŝak-mioj estis venkita de la alia kaj postulis revenĝon. Mi neniam povus proksimume diri, kiom da partioj mi ludis kontraŭ mi mem sekve de tiu freneza nesatigebleco dum la lastaj monatoj en mia ĉelo – eble mil, eble pli. Tio estis obsedo, kontraŭ kiu mi ne povis batali; de la mateno ĝis la nokto mi pensis pri nenio alia ol kurieroj kaj peonoj kaj turoj kaj reĝo kaj a kaj b kaj c kaj mato kaj arokado, tio pelis min kun mia tuta estaĵo kaj sentoj en kvadratitan kvadraton. El ludĝojo ĝi fariĝis luddeziro, el luddeziro ludneceso, manio, freneza furiozo kiu premis min ne nur dum la maldormaj horoj sed ankaŭ iom post iom dumdorme. Mi povis nur ŝake pensi, nur en ŝakmovoj, ŝakproblemoj; foje mi vekigis kun malseka fronto kaj konstatis, ke mi certe plu ludis senkonscie ankaŭ dumdorme, kaj kiam mi revis pri homoj, fine tio okazis en movoj de kavaliro, de turo antaŭen kaj malantaŭen movoj de ĉevalo. Ankaŭ kiam mi estis vokita por pridemandado, mi ne plu kapablis koncize pensi pri miaj respondoj; mi havis la senton, ke en la lastaj pridemandoj mi certe konfuzo esprimiĝis, ĉar la demandantoj rigardis unu la alian surprizitaj. Sed fakte mi nur atendis, dum ili pridemandis kaj inter-konsiliĝis, en mia malfeliĉa avido, ke oni reirigu min en mian ĉelon por pluludi mian ludon mian frenezan ludon kaj novan partion kaj plian kaj plian. Ĉiu interrompo estis nur ĝeno; eĉ la horkvarono, dum kiu la gardisto ordigis la malliberulan ĉelon, la du minutoj dum kiu li portis la manĝon, turmentis mian febran senpaciencon; foje en la vespero la pleto kun la manĝaĵo restis netuŝita,

stand abends der Napf mit der Mahlzeit noch unberührt, ich hatte über dem Spiel vergessen zu essen.

Das einzige, was ich körperlich empfand, war ein fürchterlicher Durst; es muß wohl schon das Fieber dieses ständigen Denkens und Spielens gewesen sein; ich trank die Flasche leer in zwei Zügen und quälte den Wärter um mehr und fühlte dennoch im nächsten Augenblick die Zunge schon wieder trocken im Munde. Schließlich steigerte sich meine Erregung während des Spielens – und ich tat nichts anderes mehr von morgens bis nachts – zu solchem Grade, daß ich nicht einen Augenblick mehr stillzusitzen vermochte; ununterbrochen ging ich während ich die Partien überlegte, auf und ab, immer schneller und schneller und schneller auf und ab, auf und ab, und immer hitziger, je mehr sich die Entscheidung der Partie näherte; die Gier, zu gewinnen, zu siegen, mich selbst zu besiegen, wurde allmählich zu einer Art Wut, ich zitterte vor Ungeduld, denn immer war dem einen Schach-Ich in mir das andere zu langsam. Das eine trieb das andere an; so lächerlich es Ihnen vielleicht scheint, ich begann mich zu beschimpfen – «schneller, schneller!» oder «vorwärts, vorwärts!» –, wenn das eine Ich in mir mit dem andern nicht rasch genug ripostierte. Selbstverständlich bin ich mir heute ganz im klaren, daß dieser mein Zustand schon eine durchaus pathologische Form geistiger Überreizung war, für die ich eben keinen anderen Namen finde als den bisher medizinisch unbekanntem: eine Schachvergiftung. Schließlich begann diese monomanische Besessenheit nicht nur mein Gehirn, sondern auch meinen Körper zu attackieren. Ich magerte ab, ich schlief unruhig und verstört, ich brauchte beim Erwachen jedesmal eine besondere Anstrengung, die bleiernen Augenlider aufzuzwingen; manchmal fühlte ich mich derart schwach, daß, wenn ich ein Trinkglas anfaßte, ich es nur mit Mühe bis zu den Lippen brachte, so zitterten mir die Hände; aber kaum das Spiel begann, überkam mich eine wilde Kraft: Ich lief auf und ab mit geballten Fäusten, und wie durch einen roten Nebel hörte ich manchmal meine eigene Stimme, wie sie heiser und böse «Schach» oder «Matt!» sich selber zuschrie.

Wie dieser grauenhafte, dieser unbeschreibbare Zustand zur Krise kam, vermag ich selbst nicht zu berichten. Alles, was ich darüber weiß, ist daß ich eines Morgens aufwachte, und es war ein anderes Erwachen als sonst. Mein Körper war gleichsam abgelöst von mir, ich ruhte weich und wohligh. Eine dichte, gute Müdigkeit, wie ich sie seit Monaten nicht gekannt, lag auf meinen Lidern, lag so warm und wohlthätig auf ihnen, daß ich mich zuerst gar nicht entschließen konnte, die Augen aufzutun. Minuten lag ich schon wach und genoß noch diese schwere Dumpfheit, dies laue Liegen mit wollüstig betäubten Sinnen. Auf einmal war mir, als ob ich hinter mir Stimmen hörte, lebendige menschliche Stimmen, die Worte sprachen, und Sie können sich mein Entzücken nicht ausdenken, denn ich hatte doch seit Monaten, seit bald einem Jahr keine anderen Worte gehört als die harten, scharfen und bösen von der

ĉar mi forgesis manĝi pro la ludado. La nura afero kiun mi korpe sentis estis terura soifo; tio certe estis kaŭzita de la febro pro tiuj konstantaj pensado kaj ludado; mi trinkmalplenigis la botelon en du fojoj, kaj turmentis la gardiston por ricevi pli kaj tamen sentis en la sekva momento la langon jam denove sekan en la buŝo. Fine mia ekscitiĝo dum ludado – kaj mi faris plu nenion alian de la mateno ĝis la nokto – kreskis je tia grado, ke mi ne plu kapablis trankvile sidi eĉ momenteton; senĉese mi iris, dum mi cerbumis pri la partioj, tien kaj reen, ĉiam pli kaj pli rapide tien kaj reen, tien kaj reen, kaj ĉiam pli arde, ju pli proksimiĝis la fino de la partio; la avido gajni, venki, venki min mem, fariĝis iaspeca furiozo, mi tremis pro malpacienco, ĉar ĉiam al unu el la ŝak-mioj en mi la alia ŝajnis tro malrapida. Unu premis la alian; tiel ridinde tio povas ŝajni al vi, mi komencis skoldi min – «pli rapide, pli rapide!» aŭ «antaŭen, antaŭen!» –, kiam unu mio en mi ne sufiĉe rapide ludrespondis al la alia. Komprenoble mi hodiaŭ klare konscias, ke mia tuta sinteno jam estis plene patologia formo de mensa ekscitiĝo, por kiu mi eĉ ne trovis alian nomon ol tiun medicine nekonatan: ŝaktoksiĝo. Fine tiu monomania obsedo komencis ataki ne nur mian cerbon, sed ankaŭ mian korpon. Mi malpeziĝis, mi dormis maltrankvile kaj agitite, je vekigi mi ĉiufoje bezonis apartan klopodon por disigi miajn plumbopezajn palpebrojn, foje mi sentis min tiel malforta ke kiam mi prenis glason, mi nur kun penoj portis ĝin al miaj lipoj, tiom tremis miaj manoj; sed apenaŭ ekis la ludo, sovaĝa forto rekaptis min: mi kuris tien kaj reen kun kunpremitaj pugnoj, kaj mi foje aŭdis kvazaŭ tra ruĝa nebulo mian propran voĉon, kiam ĝi alkriis raŭke kaj malafable « Ŝako» aŭ «mato» al si mem.

Kiel tiu terura nepriskribebbla sinteno atingis krizan staton, mi mem ne kapablas rakonti. Ĉio kion mi scias prie estas ke mi vekigi en iu mateno, kaj ĝi estis vekigi malsama de la antaŭaj. Mia korpo estis kvazaŭ disigita de mi, mi ripozis mole kaj komforte. Dika bona laceco, kian mi ne konis de monatoj, kuŝis sur miaj palpebroj, tiel varme kaj agrable, ke mi komence tute ne povis decidiĝi malfermi la okulojn. Dum minutoj mi plu kuŝis vekita kaj ĝuis tiun pezan duondormon, tiun varmetan ripozon kun agrable stuporaj sentoj. Unuan fojon ŝajnis al mi kvazaŭ mi aŭdus voĉojn malantaŭ mi, vivajn homajn voĉojn, kiu eldiris vortojn, kaj vi ne povas imagi mian kontenton, ĉar de monatoj de baldaŭ unu jaro mi aŭdis neniun alian vorton ol la malmildaj, akutaj, malafablaj vortoj el

Richterbank. «Du träumst», sagte ich mir. «Du träumst! Tu keinesfalls die Augen auf! Laß ihn noch dauern, diesen Traum, sonst siehst du wieder die verfluchte Zelle um dich, den Stuhl und den Waschtisch und den Tisch und die Tapete mit dem ewig gleichen Muster. Du träumst – träume weiter!»

Aber die Neugier behielt die Oberhand. Ich schlug langsam und vorsichtig die Lider auf. Und Wunder: es war ein anderes Zimmer, in dem ich mich befand, ein Zimmer, breiter, geräumiger als meine Hotelzelle. Ein ungegittertes Fenster ließ freies Licht herein und einen Blick auf die Bäume, grüne, im Wind wogende Bäume statt meiner starren Feuermauer, weiß und glatt glänzten die Wände, weiß und hoch hob sich über mir die Decke – wahrhaftig, ich lag in einem neuen, einem fremden Bett, und wirklich, es war kein Traum, hinter mir flüsterten leise menschliche Stimmen. Unwillkürlich muß ich mich in meiner Überraschung heftig geregt haben, denn schon hörte ich hinter mir einen nahenden Schritt. Eine Frau kam weichen Gelenks heran, eine Frau mit weißer Haube über dem Haar, eine Pflegerin, eine Schwester. Ein Schauer des Entzückens fiel über mich: ich hatte seit einem Jahr keine Frau gesehen. Ich starrte die holde Erscheinung an, und es muß ein wilder, ekstatischer Aufblick gewesen sein, denn «Ruhig! Bleiben Sie ruhig!» beschwichtigte mich dringlich die Nahende. Ich aber lauschte nur auf ihre Stimme – war das nicht ein Mensch, der sprach? Gab es wirklich noch auf Erden einen Menschen, der mich nicht verhörte, nicht quälte? Und dazu noch – unfaßbares Wunder! – eine weiche, warme, eine fast zärtliche Frauenstimme. Gierig starrte ich auf ihren Mund, denn es war mir in diesem Höllenjahr unwahrscheinlich geworden, daß ein Mensch gütig zu einem andern sprechen könnte. Sie lächelte mir zu – ja, sie lächelte, es gab noch Menschen, die gütig lächeln konnten –, dann legte sie den Finger mahnd auf die Lippen und ging leise weiter. Aber ich konnte ihrem Gebot nicht gehorchen. Ich hatte mich noch nicht satt gesehen an dem Wunder. Gewaltsam versuchte ich mich in dem Bette aufzurichten, um ihr nachzublicken, diesem Wunder eines menschlichen Wesens nachzublicken, das gütig war. Aber wie ich mich am Bettrande aufstützen wollte, gelang es mir nicht. Wo sonst meine rechte Hand gewesen, Finger und Gelenk, spürte ich etwas Fremdes, einen dicken, großen, weißen Bausch, offenbar eine umfangreichen Verband. Ich staunte dieses Weiße, Dicke, Fremde an meiner Hand zuerst verständnislos an, dann begann ich langsam zu begreifen, wo ich war, und zu überlegen, was mit mir geschehen sein mochte. Man mußte mich verwundert haben, oder ich hatte mich selbst an der Hand verletzt. Ich befand mich in einem Hospital.

Mittags kam der Arzt, ein freundlicher älterer Herr. Er kannte den Namen meiner Familie und erwähnte derart respektvoll meinen Onkel, den kaiserlichen Leibarzt, daß mich sofort das Gefühl überkam, er meine es gut mit mir. Im weiteren Verlauf richtete er allerhand Fragen an mich, vor allem

la juĝistotablo. «Vi sonĝas», mi diris al mi mem. «Vi sonĝas! Pro nenio malfermu la okulojn! Lasu daŭri tiun sonĝon, alikaze vi denove vidos tiun damnititan ĉelon ĉirkaŭ vi, la seĝon kaj la lavotablon kaj la tablon kaj la tapeton kun la eterne sama motivo. Vi sonĝas – plu sonĝu!»

Sed scivolo supervenkis. Mi malrapide kaj atente malfermis la palpebrojn. Kaj mirindaĵo: estis alia ĉambro, en kiu mi troviĝis, pli larĝa pli vasta ĉambro ol mia hotelĉelo. Senkrada fenestro lasis enveni freŝan aeron kaj vidiĝi verdajn arbojn moviĝantajn en la vento anstataŭ mia senmova senfenestra muro, la vandoj brilis glataj kaj blankaj, la plafono levigis blanke kaj alte super mi – efektive, mi kuŝis en nova fremda lito, kaj fakte ne estis sonĝo, malantaŭ mi flustris mallarĝaj homaj voĉoj. Mi certe forte nevole moviĝis pro surprizo, ĉar jam mi aŭdis malantaŭ mi proksimiĝantan paŝadon. Virino alvenis kun silentaj movoj, virino kun blanka ĉapo sur la haroj, flegistino, flegfratino. Mi ekstremitis pro ĝojo; mi ne estis vidinta virinon de unu jaro. Mi fiksrigardis al la ĉarma aperintulo, kaj certe estis sovaĝa ekstaza rigardo, ĉar la veninto trankviligis min urĝe per «Trankvile! Restu trankvila!» Sed mi nur aŭskultegis ŝian voĉon – ĉu vere estis homo kiu parolis? Ĉu fakte plu ekzistis sur la tero iu homo, kiu ne pridemandus min, kiu ne turmentus min? Kaj ankoraŭ krome – neimagebla mirindaĵo! – milda varma preskaŭ tenera virina voĉo. Mi avide fiksrigardis ŝian buŝon ĉar estis iĝinte al mi malverŝajne en tiu infera jaro, ke iu homo povus alparoli alian bonkore. Ŝi ridetis al mi – jes ŝi ridetis, ankoraŭ ekzistis homoj kiuj povas bonkore rideti – sekve ŝi metis la fingron sur la lipojn atentige kaj plu iris silente. Sed mi ne povis obei ŝian peton. Mi ne estis ankoraŭ sufiĉe vidinta la mirindaĵon. Mi provis perforte rektiĝi en la lito, por ŝin alrigardi, alrigardi tian mirindaĵon, kia bonkora homa estulo. Sed kiam mi volis apogi min ĉe la litrando, mi ne sukcesis: kie kutime estis miaj dekstraj mano fingroj kaj artikoj, mi sentis ion fremdan, dikan grandan blankan ĝibon, videble grandan bandaĝon. Mi unue mire rigardis tiun blankaĵon dikaĵon fremdaĵon ĉe mia mano, tiam mi komencis kompreni, kie mi estis, kaj pripensi, kio povis esti okazinta al mi. Oni eble vundis min aŭ mi vundis min mem ĉe la mano. Mi troviĝis en hospitalo.

Je tagmezo venis kuracisto, afabla mezaĝa viro. Li konis la nomon de mia familio kaj preparolis pri mia onklo, la persona kuracisto de la imperiestro kun tia respektemo, ke mi tuj havis la senton ke li volis bonfari al mi. Sekve li starigis al mi plej diversajn demandojn inter kiuj unu kiu mirigis min – ĉu mi

eine, die mich erstaunte – ob ich Mathematiker sei oder Chemiker. Ich verneinte.

«Sonderbar», murmelte er. «Im Fieber haben Sie immer so sonderbare Formeln geschrien – c3, c4. Wir haben uns alle nicht ausgekannt.»

Ich erkundigte mich, was mit mir vorgegangen sei. Er lächelte merkwürdig.

«Nichts Ersntliches. Eine akute Irritation der Nerven», und fügte, nachdem er sich zuvor vorsichtig umgeblickt hatte, leise bei: «Schließlich eine recht verständliche. Seit dem 13. März, nicht wahr?»

Ich nickte.

«Kein Wunder bei dieser Methode», murmelte er. «Sie sind nicht der erste. Aber sorgen Sie sich nicht.»

An der Art, wie er mir dies beruhigend zuflüsterte, und dank seines begütigenden Blickes wußte ich, daß ich bei ihm gut geborgen war.

Zwei Tage später erklärte mir der gütige Doktor ziemlich freimütig, was vorgefallen war. Der Wärter hatte mich in meiner Zelle laut schreien gehört und zunächst geglaubt, daß jemand eingedrungen sei, mit dem ich streite. Kaum er sich aber an der Tür gezeigt, hatte ich mich auf ihn gestürzt und ihn mit wilden Ausrufen angeschrien, die ähnlich klangen wie: «Zieh schon einmal, du Schuft, du Feigling!» ihn bei der Gurgel zu fassen gesucht und schließlich so wild angefallen, daß er um Hilfe rufen mußte. Als man mich in meinem toll-wütigen Zustand dann zur ärztlichen Untersuchung schleppte, hätte ich mich plötzlich losgerissen, auf das Fenster im Gang gestürzt, die Scheibe zerschlagen und mir dabei die Hand zerschnitten – Sie sehen noch die tiefe Narbe hier. Die ersten Nächte im Hospital hatte ich in einer Art Gehirnfieber verbracht, aber jetzt finde er mein Sensorium völlig klar. «Freilich», fügte er leise bei, «werde ich das lieber nicht den Herrschaften melden, sonst holt man Sie am Ende noch einmal dorthin zurück. Verlassen Sie nicht auf mich, ich werde mein Bestes tun.»

Was dieser hilfreich Arzt meinen Peinigern über mich berichtet hat, entzieht sich meiner Kenntnis. Jedenfalls erreichte er, was er erreichen wollte: meine Entlassung. Mag sein, daß er mich als unzurechnungsfähig erklärt hat, oder vielleicht war ich inzwischen schon der Gestapo unwichtig geworden, denn Hitler hatte seitdem Böhmen besetzt, und damit war der Fall Österreich für ihn erledigt. So brauchte ich nur die Verpflichtung zu unterzeichnen, unsere Heimat innerhalb von vierzehn Tagen zu verlassen, und diese vierzehn Tage waren dermaßen erfüllt mit all den tausend Formalitäten, die heutzutage der einstmalige Weltbürger zu einer Ausreise benötigt – Militärpapiere, Polizei, Steuer, Paß, Visum, Gesundheitszeugnis –, daß ich keine Zeit hatte, über das

4 13a de marto 1938: «Anschluß», anekso de Aŭstrio al la 3a Germana Regno.

estas matematikisto aŭ kemiisto. Mi nee respondis.

«Strange», li murmuris «En la febro vi ĉiam elkriis tiajn strangajn formulojn - c3, c4. Ni ĉiuj ne komprenis.»

Mi informiĝis pri kio estis okazinta al mi. Li ridetis mirigite.

«Nenio grava. Akuta incitiĝo de la nervoj.» kaj aldonis, post kiam li singarde antaŭe ĉirkaŭrigardis, mallaŭte: «Fine io tute memkomprenebla. Post la 13-a de marto⁴, ĉu ne?»

Mi kapjesis.

«Ne mirinde kun tia metodo.» li murmuris «Vi ne estas la unua. Sed ne prizorgu.»

Laŭ la maniero, en kiu li trankvilige flustris al mi, kaj dank al liaj bonkoraj rigardoj mi sciis, ke mi estos bone protektita ĉe li.

Du tagojn poste la bonkora doktoro klarigis al mi sufiĉe sincere kio estas okazinta. La gardisto aŭdis min laŭte krei en mia ĉelo kaj sekve kredis ke enrudigis iu kun kiu mi batalas. Apenaŭ li montriĝis ĉe la pordo, mi ĵetis min al li kaj alkriis per sovaĝaj insultoj kiuj similis «Ludu do, vi fripono, vi senkuraĝulo!» Mi provis strangoli lin kaj fine tiel sovaĝe provis kapti lin ĉe la gorĝo ke li devis voki por helpo. Kiam oni kuntiris min por kuracista esploro en mia rabia stato, mi subite eskapis, mi ĵetis min al la fenestro de la koridoro, fraprompis vitron kaj pro tio tranĉvundis al mi la manon – vi vidas ankoraŭ la profundan cikatron ĉi tie. La unuajn noktojn en la hospitalo mi pasigis en speco de cerba febro, sed nun li trovis mian konsciencon plene klara. «Kompreneble», li mallaŭte aldonis mi ne informos la sinjorojn pri tio, alikaze oni fine portos vin denove tien. Fidu min, mi faros kiel eble plej bone.»

Kion tiu helpema kuracisto sciigis al mi pri miaj suferoj forviŝiĝis el mia scio. Ĉiukaze li atingis tion kion li celis: mian malstreĉiĝon. Povas esti, ke li prezentis min kiel senrespondeculo, aŭ eble mi intertempe fariĝis malgrava por la Gestapo, ĉar de tiam Hitler ekokupis Bohemion, kaj tial la kazo de Aŭstrio estis por li solvita. Tiel mi bezonis nur subskribi la ekziligan dokumenton kiu devigis min forlasi mian hejmolandon ene de dekkvar tagoj, kaj tiuj dekkvar tagoj tiel estis plenigitaj de la mil formalizaĵoj necesaj por ke la iama mond-civitano vojaĝu eksterlanden – militaj dokumentoj, polico, impoŝtoj, pasporto,

Vergangene viel nachzusinnen. Anscheinend wirken in unserem Gehirn geheimisvoll regulierende Kräfte, die, was der Seele lästig und gefährlich werden kann, selbsttätig ausschalten, denn immer, wenn ich zurückdenken wollte an meine Zellenzeit, erlosch gewissermaßen in meinem Gehirn das Licht; erst nach Wochen und Wochen, eigentlich erst hier auf dem Schiff, fand ich wieder den Mut, mich zu besinnen, was mir geschehen war.

Und nun werden Sie begreifen, warum ich mich so ungehörig und wahrscheinlich unverständlich Ihren Freunden gegenüber benommen. Ich schlenderte doch nur ganz zufällig durch den Rauchsalon, als ich Ihre Freunde vor dem Schachbrett sitzen sah; unwillkürlich fühlte ich den Fuß angewurzelt vor Staunen und Schrecken. Denn ich hatte total vergessen, daß man Schach spielen kann an einem wirklichen Schachbrett und mit wirklichen Figuren, vergessen, daß bei diesem Spiel zwei völlig verschiedene Menschen einander leibhaftig gegenüber sitzen. Ich brauchte wahrhaftig ein paar Minuten, um mich zu erinnern, daß, was diese Spieler dort taten, im Grunde dasselbe Spiel war, das ich in meiner Hilflosigkeit monatelang gegen mich selbst versucht. Die Chiffren, mit denen ich mich beholfen während meiner grimmigen Exerzitien, waren doch nur Ersatz gewesen und Symbol für diese beinernen Figuren; meine Überraschung, daß dieses Figurenrücken auf dem Brett dasselbe sei wie mein imaginäres Phantasieren im Denkraum, mochte vielleicht der eines Astronomen ähnlich sein, der sich mit den kompliziertesten Methoden auf dem Papier einen neuen Planeten errechnet hat und ihn dann wirklich am Himmel erblickt als einen weißen, klaren, substantiellen Stern. Wie magnetisch festgehalten starrte ich auf das Brett und sah dort meine Diagramme – Pferd, Turm, König, Königin und Bauern als reale Figuren, aus Holz geschnitzt; um die Stellung der Partie zu überblicken, mußte ich sie unwillkürlich erst zurückmutieren aus meiner abstrakten Ziffernwelt in die der bewegten Steine. Allmählich überkam mich die Neugier, ein solches reales Spiel zwischen zwei Partnern zu beobachten. Und da passierte das Peinliche, daß ich, alle Höflichkeit vergessend, mich einmengte in Ihre Partie. Aber diese falsche Zug Ihres Freundes traf mich wie ein Stich ins Herz. Es war eine reine Instinkthandlung, daß ich ihn zurückhielt, ein impulsiver Zugriff, wie man, ohne zu überlegen, ein Kind faßt, das sich über ein Geländer beugt. Erst später wurde mir die grobe Ungehörigkeit klar, deren ich mich durch meine Vordringlichkeit schuldig gemacht.»

Ich beeilte mich, Dr. B. zu versichern, wie sehr wir alle freuten, diesem Zufall seine Bekanntschaft zu verdanken, und daß es für mich nach all dem, was er mir anvertraut, nun doppelt interessant sein werde, ihm morgen bei dem improvisierten Turnier zusehen zu dürfen. Dr. B. machte eine unruhige Bewegung.

«Nein, erwarten Sie wirklich nicht zuviel. Es soll nichts als eine Probe

vizo, sanatestilo – ke mi ne havis tempon por pripensi pri la okazintaĵoj. Ŝajnas ke en mia menso agas misteraj reguligaj fortoj, kiuj aŭtomate malŝaltas tion kio povus esti peza kaj danĝera por la animo, ĉar ĉiufoje kiam mi volis repensi pri mia ĉelotempo, kvazaŭ estingiĝis en mia menso la lumo; nur post semajnoj kaj semajnoj, verdire nur ĉi tie sur la ŝipo, mi denove trovis la kuraĝon memori pri kio okazis al mi.

Kaj nun vi komprenas, kial mi tenis min tiel malĝentile kaj verŝajne nekomprenoble rilate al viaj amikoj. Mi do estis vaganta nur tute hazarde tra la fumosalono, kiam mi vidis viajn amikojn sidi ĉe ŝaktabulo; mi sentis mian piedon nevole enradikiĝintan pro surprizo kaj timo. Mi fakte tute forgesis, ke oni povas ludi ŝakon ĉe vera ŝaktabulo kaj per veraj figuroj, ke ĉe tiu ludo du tute malsamaj homoj korpe sidas fronte unu al la alia. Mi verdire bezonis plurajn minutojn por memori ke tio, kion faris tiuj ludantoj, funde estis la sama ludo, kiun mi provis dum monatoj kontraŭ mi mem en mia malespero. La nombroj, per kiuj mi helpis min dum miaj teruraj ekzercoj, estis do nur anstataŭantoj kaj simboloj de tiuj eburaj figuroj; mia surprizo, ke tiuj figurmovoj sur la tabulo estis la samaj kiel miaj fantazie imagitaj ene de miaj pensoj, eble iom similis al tiu de astronomo, kiu antaŭkalkulis per la plej komplikaj metodoj sur la papero novan planedon, kaj efektive ekvidas ĝin en la ĉielo kiel blankan klaran konkretan astron. Mi fiksrigardis al la tabulo kvazaŭ magnete logita kaj tie vidis miajn diagramojn – ĉevalo, turo, reĝo, reĝino kaj peono kiel realaj figuroj ĉizitaj el ligno; por superrigardi la situacion de la ludo, mi devis nevole eliĝi el mia abstrakta mondo de ciferoj al tiu de movitaj figuroj. Iom post iom kaptis min la scivolemo observi tiun realan ludon inter du partneroj. Kaj tial okazis la malagrabraĵo, ke mi, forgesinte ĉian ĝentilecon, enmiksiĝis en vian ludon. Sed tiu fuŝa movo de via amiko trafis min kiel ponardobato al mia koro. Estis pure instikta sinteno, ke mi retenis lin, impulsa kupto, kiel oni sen pripensi retenas infanon kiu kliniĝas super balustrado. Nur poste mi konsciigis pri tiu kruda malĝentileco, kiun mi kulpis per mia urĝiĝo.»

Mi rapidis trankviligi dr-on B. kiel multe ni ĉiuj ĝojis danki la hazardon ke ni konatiĝis kun li, kaj ke por mi, laŭ ĉio kion li sciigis al mi, nun estas duoble pli interese, rajti rigardi lin dum la morgaŭa improvizita turniro. D-ro B. faris maltrankvilan geston.

«Ne, fakte ne atendu tro multe. Tio devas esti por mi nenio alia ol provo

für mich sein... eine Probe, ob ich... ob ich überhaupt fähig bin, eine normale Schachpartie zu spielen, eine Partie auf einem wirklichen Schachbrett mit faktischen Figuren und einem lebendigen Partner... denn ich zweifle jetzt immer mehr daran, ob jene Hunderte und vielleicht Tausende Partien, die ich gespielt habe, tatsächlich regelrechte Schachpartien waren und nicht bloß eine Art Traumschach, ein Fieberschach, ein Fieberspiel, in dem wie immer im Traum Zwischenstufen übersprungen wurden. Sie werden mir doch hoffentlich nicht im Ernst zumuten, daß ich mir anmaße, einem Schachmeister, und gar dem ersten der Welt, Paroli bieten zu können. Was mich interessiert und intrigiert, ist einzig die postume Neugier, festzustellen, ob das in der Zelle damals noch Schachspiel oder schon Wahnsinn gewesen, ob ich damals noch knapp vor oder schon jenseits der gefährlichen Klippe mich befand – nur dies, nur dies allein.»

Vom Schiffsende tönte in diesem Augenblick der Gong, der zum Abendessen rief. Wir mußten – Dr. B. hatte mir alles viel ausführlicher berichtet, als ich es hier zusammenfasse – fast zwei Stunden verplaudert haben. Ich dankte ihm herzlich und verabschiedete mich. Aber noch war ich nicht das Deck entlang, so kam er mir schon nach und fügte sichtlich nervös und sogar etwas sottrig bei:

«Noch eines! Wollen Sie den Herren gleich im voraus ausrichten, damit ich nachträglich nicht unhöflich erscheine: ich spiele nur eine einzige Partie... sie soll nichts als der Schlußstrich unter eine alte Rechnung sein – eine endgültige Erledigung und nicht ein neuer Anfang... Ich möchte nicht ein zweites Mal in dieses leidenschaftliche Spielfieber geraten, an das ich nur mit Grauen zurückdenken kann... und übrigens... übrigens hat mich damals auch der Arzt gewarnt... ausdrücklich gewarnt. Jeder, der einer Manie verfallen war, bleibt für immer gefährdet, und mit einer – wenn auch ausgeheilten – Schachvergiftung soll man besser keinem Schachbrett nahe kommen... also Sie verstehen – nur diese eine Probepartie für mich selbst und nicht mehr.»

Pünktlich um die vereinbarte Stunde, drei Uhr, waren wir am nächsten Tag im Rauchsalon versammelt. Unsere Runde hatte sich noch um zwei Liebhaber der königlichen Kunst vermehrt, zwei Schiffoffiziere, die sich eigens Urlaub vom Borddienst erbaten, um dem Turnier zusehen zu können. Auch Czentovic ließ nicht wie am vorgehenden Tag auf sich warten, und nach der obligaten Wahl der Farben begann die denkwürdige Partie dieses Homo obscurissimus gegen den berühmten Weltmeister. Es tut mir leid, daß sie nur für uns durchaus unkompetente Zuschauer gespielt wurde und ihr Ablauf für die Annalen der Schachkunde ebenso verloren ist wie Beethovens Klavierimprovisationen für die Musik. Zwar haben wir an den nächsten Nachmittagen versucht, die Partie gemeinsam aus dem Gedächtnis zu rekonstruieren, aber vergeblich; wahrscheinlich hatten wir während des Spiels zu passioniert auf die beiden Spieler statt auf den Gang des Spiels geachtet. Denn der geistige

por mi... provo por scii ĉu... ĉu mi entute kapablas ludi normalan ŝakpartion, partion sur reala ŝaktabulo kun veraj figuroj kaj vivanta kunludanto... ĉar mi nun ĉiam plu dubis, ĉu tiuj centoj kaj eble tiuj miloj da partioj kiujn mi ludis, fakte estis laŭregulaj ŝakpartioj kaj ne simple estis iaspeca songoŝako, febroŝako, februludo en kiu, kiel ĉiam en songoj, iuj mezaj ŝtupoj estis transsaltitaj. Vi esperinde ne serioze postulos de mi, ke mi aŭdacu defii ŝakmajstron kaj eĉ la unuan en la mondo. Kio interesas min kaj ekscitas mian scivolemon, estas la nura postmorta scivolemo, kontroli ĉu en la ĉelo temis pri vera ŝakludo aŭ pri sensencaĵo, ĉu mi tiam troviĝis tuj antaŭ aŭ jam trans la danĝera klifo – tio nur, kaj sole nur tio.»

El la fino de la ŝipo sonoris la gongo kiu vokis por vespermanĝo. Ni estis babilintaj preskaŭ du horojn – D-ro B. tre detale rakontis ĉion kion mi ĉi tie resumis –. Mi varmkore dankis lin, kaj disiĝis de li. Sed antaŭ ol mi atingis la fedekon, li jam aliĝis al mi kaj aldonis videble nerveze kaj samtempe balbute:

«Ankoraŭ unu aferon! Bonvolu tuj informi la sinjorojn, tiel ke mi ne sekve aspektu malĝentila: mi ludos nur unu solan partion... ĝi estu nenio alia ol la sumstreko sub malnova kalkulo – valoranta kiel fino kaj ne nova komenco... Mi ne deziras atingi duan fojon tiun dolorigan ludfebron pri kiu mi povas memori nur kun teruro... Kaj precipe... precipe la kuracisto tiam admonis... absolute admonis min. Ĉiu, kiu estas falinta en iun manion, ĉiam restas en danĝero, kaj kaze de ŝaktoksiĝo – eĉ kuracita – preferinde oni ne proksimiĝu al ŝaktabulo... Sekve vi komprenas – nur tiu provpartio por mi mem kaj nenio pli.»

Akurate je la interkonsentita horo, la tria, ni kolektiĝis la sekvantan tagon en la fumosalono. Nia rondo estis kreskinta je du pliaj amantoj de la reĝa arto, du oficiroj de la ŝipo, kiu liberigis sin mem de la ŝipservo por povi rigardi la turniron. Ankaŭ Ĉentovic ne igis atendi je si kiel en la antaŭa tago, kaj post la nepra kolorelekto komenciĝis la memorebla partio de tiu tute nekonata homo kontraŭ la famega mondmaĵstro. Mi bedaŭras, ke ĝi estis ludata nur por ni, absolute senkompetentaj spektantoj, kaj ĝia disvolviĝo estas same perdita por la analoj de la ŝakarto kiel la pianoimprovizadoj de Beethoven por la muziko. Tamen ni provis en la venontaj posttagmezoj kune rekonstrui la partion laŭmemore, sed malsukcese; verŝajne ni ĉiuj dum la ludo tro pasie atentis al la ludantoj anstataŭ al la disvolviĝo de la ludo. Ĉar la mensa kontrasto en la

Gegensatz im Habitus der beiden Partner wurde im Verlauf der Partie immer mehr körperlich plastisch. Czentovic, der Routinier, blieb während der ganzen Zeit unbeweglich wie ein Block, die Augen streng und starr auf das Schachbrett gesenkt; Nachdenken schien bei ihm eine geradezu physische Anstrengung, die alle seine Organe zu äußerster Konzentration nötigte. Dr. B. dagegen bewegte sich vollkommen locker und unbefangen. Als der rechte Dilettant im schönsten Sinne des Wortes, dem im Spiel nur das Spiel, das «diletto» Freude macht, ließ er seinen Körper völlig entspannt, plauderte während der ersten Pausen erklärend mit uns, zündete sich mit leichter Hand eine Zigarette an und blickte immer nur gerade, wenn an ihn die Reihe kam, eine Minute auf das Brett. Jedesmal hatte es den Anschein, als hätte er den Zug des Gegners schon im voraus erwartet.

Die obligaten Eröffnungszüge ergaben sich ziemlich rasch. Erst beim siebenten oder achten schien sich etwas wie ein bestimmter Plan zu entwickeln. Czentovic verlängerte seine Überlegungspausen; daran spürten wir, daß der eigentliche Kampf um die Vorhand einzusetzen begann. Aber um der Wahrheit die Ehre zu geben, bedeutete die allmähliche Entwicklung der Situation wie jede richtige Turnierpartie für uns Laien eine ziemliche Enttäuschung. Denn je mehr sich die Figuren zu einem sonderbaren Ornament ineinander verflochten, um so undurchdringlicher wurde für uns der eigentliche Stand. Wir konnten weder wahrnehmen, was der eine Gegner noch was der andere beabsichtigte, und wer von den beiden sich eigentlich im Vorteil befand. Wir merkten bloß, daß sich einzelne Figuren wie Hebel verschoben, um die feindliche Front aufzusprenken, aber wir vermochten nicht – da bei diesen überlegenen Spielern jede Bewegung immer auf mehrere Züge vorauskombiniert war –, die strategische Absicht in diesem Hin und Wider zu erfassen. Dazu gesellte sich allmählich eine lähmende Ermüdung, die hauptsächlich durch die endlosen Überlegungspausen Czentovics verschuldet war, die auch unseren Freund sichtlich zu irritieren begannen. Ich beobachtete beunruhigt, wie er, je länger die Partie sich hinzog, immer unruhiger auf seinem Sessel herumzurutschen begann, bald aus Nervosität eine Zigarette nach der anderen anzündend, bald nach dem Bleistift greifend, um etwas zu notieren. Dann wieder bestellte er ein Mineralwasser, das er Glas um Glas hastig hinabstürzte; es war offenbar, daß er hundertmal schneller kombinierte als Czentovic. Jedesmal, wenn dieser nach endlosem Überlegen sich entschloß, mit seiner schweren Hand ein Figur vorwärts zu rücken, lächelte unser Freund nur wie jemand, der etwas lang Erwartetes eintreffen sieht, und ripostierte bereits. Er mußte mit seinem rapid arbeitenden Verstand im Kopf alle Möglichkeiten des Gegners vorausberechnen haben; je länger darrum Czentovics Entschließung sich verzögerte, um so mehr wuchs seine Ungeduld, und um seine Lippen preßte sich während des Wartens ein ärgerlicher und fast feindseliger Zug. Aber Czentovic ließ sich keineswegs drängen. Er überlegte

sinteno de ambaŭ kunludantoj fariĝis en la daŭro de la partio ĉiam pli korpe sentebla. Ĉentovic la spertulo restis dum la tuta tempo senmova kiel bloko kun la okuloj strikte kaj fikse direktitaj al la ŝaktabulo; cerbumado ŝajnis por li absoluta korpa streĉo, kiu necesigis ĉiujn liajn organojn je escepta koncentriĝo. D-ro B. fronte moviĝis libere kaj senĝene. Kiel vera diletanto, en plej bela signifo de la vorto, al kiu dum ludado donas plezurĝojon la ludado mem, li komplete malstreĉis sian korpon, babilis dum la unuaj paŭzoj, donante al mi klarigojn, ekbruligis cigaredon per malpeza mano kaj ĉiam nur rekte rigardis, kiam estis lia vico, dum unu minuto al la tabulo. Ĉiufoje aspektis kvazaŭ li atendis la movon de la kontraŭludanto anticipe.

La neeviteblaj malfermomovoj okazis sufiĉe rapide. Jam je la sepa aŭ oka movo ŝajnis kvazaŭ preciza plano disvolviĝas. Ĉentovic plilongigis siajn cerbumopaŭzojn; tiam ni sentis ke la vera batalo por la venko vere komenciĝis. Sed por diri la veron, la iompostioma disvolviĝo de la situacio same kiel ĉiu vera turnira partio signifis ian elreviĝon por ni laikoj. Ĉar des pli la figuroj intermiksiĝis en eksterordinaran ornamaĵon, ju pli nepenetrebila por ni fariĝis la situacio. Ni ne kapablis aserti ĉu unu aŭ la alia kontraŭanto havas la superecon, kaj kiu el ili ambaŭ vere troviĝas en plej avantaĝa situacio. Ni nur rimarkis ke la unuopaj figuroj ŝajnis kvazaŭ movitaj de leviloj por rompi la malamikan fronton, sed ni ne kapablis kompreni la strategiajn planojn en tiuj atakaj kaj defendaj movoj – ĉar ĉiu movo estis ĉiam antaŭkalkulita plurajn movojn antaŭe de tiuj altnivelaj ludantoj -. Al tio aldoniĝis iom post iom paraliziiga laciĝo, kiu estis kaŭzita precipe de la senfinaj cerbumopaŭzoj de Ĉentovic, kiuj ankaŭ komencis evidente inciti nian amikon. Mi maltrankvile observis, kiel li, ju pli longe daŭris la partio, komencis ĉiam pli maltrankvile agitiĝi sur sia seĝo, ĉu ekbruligante cigaredon unu post la alia pro nervozeco, ĉu kaptante kraĵonon por noti ion. Sekve li denove mendis mineralakvon, kiun li glason post glaso haste glutis; estis evidente ke li antaŭkalkulis centfoje pli rapide ol Ĉentovic. Ĉiufoje kiam post senfina cerbumado tiu fine decidiĝis, antaŭenŝovi figuron per sia peza mano, nia amiko ridetis nur kiel iu, ku vidas okazi ion longe atenditan, kaj jam rebatis. Li certe estis antaŭkalkulinta en sia kapo ĉiujn eblecojn de la kontraŭulo per sia rapide laboranta inteligenteco; ju pli longe Ĉentovic malfruiĝis por fari decidon, des pli kreskis lia malpacienco, kaj liaj lipoj kunpremiĝis dum la atendo de incita preskaŭ stulta movo. Sed Ĉentovic ne lasis sin premi. Li cerbumis obstine kaj silente kaj paŭzis ĉiam pli longe, ju pli la kampo malpleniĝis je figuroj. Je la kvardekdua movo post du horoj kaj tri kvaronoj, ni sidis jam lacaj kaj preskaŭ

stur und stumm und pausierte immer länger, je mehr sich das Feld von Figuren entblöbte. Beim zweiundvierzigsten Zuge, nach geschlagenen zweidreiviertel Stunden, saßen wir schon alle ermüdet und beinahe teilnahmslos um den Turniertisch. Einer der Schiffsoffiziere hatte sich bereits entfernt, eine anderer ein Buch zur Lektüre genommen und blickte nur bei jeder Veränderung für einen Augenblick auf. Aber da geschah plötzlich bei einem Zuge Czentovics das Unerwartete. Sobald Dr. B. merkte, daß Czentovic den Springer faßte, um ihn vorzuziehen, duckte er sich zusammen wie eine Katze vor dem Ansprung. Sein ganzer Körper begann zu zittern, und kaum hatte Czentovic den Springerzug getan, schob er scharf die Dame vor, sagte laut triumphierend: «So! Erledigt!», lehnte sich zurück, kreuzte die Arme über der Brust und sah mit herausforderndem Blick auf Czentovic. Ein heißes Licht glomm plötzlich in seiner Pupille.

Unwillkürlich beugten wir uns über das Brett, um den so triumphierend angekündigten Zug zu verstehen. Auf den ersten Blick war keine direkte Bedrohung sichtbar. Die Äußerung unseres Freundes mußte sich also auf eine Entwicklung beziehen, die wir kurzdenkenden Dilettanten noch nicht errechnen konnten. Czentovic war der einzige unter uns, der sich bei jener herausfordernden Ankündigung nicht gerührt hatte; er saß so unerschütterlich, als ob das beleidigende «Erledigt!» völlig überhört hätte. Nichts geschah. Man hörte, da wir alle unwillkürlich den Atem anhielten, mit einemmal das Ticken der Uhr, die man zur Feststellung der Zugzeit auf den Tisch gelegt hatte. Es wurden drei Minuten, sieben Minuten, acht Minuten – Czentovic rührte sich nicht, aber mir war, als ob sich von einer inneren Anstrengung seine dicken Nüstern noch breiter dehnten. Unserem Freunde schien dieses stumme Warten ebenso unerträglich wie uns selbst. Mit einem Ruck stand er plötzlich auf und begann im Rauchzimmer auf und ab zu gehen, erst langsam, dann schneller und immer schneller. Alle blickten wir ihm etwas verwundert zu, aber keiner beunruhigter als ich, denn mir fiel auf, daß seine Schritte trotz aller Heftigkeit dieses Auf und Ab immer nur die gleiche Spanne Raum ausmaßen; es war, als ob er jedesmal mitten im leeren Zimmer an eine unsichtbare Schranke stieße, die ihn nötigte umzukehren. Und schaudernd erkannte ich, es reproduzierte unbewußt dieses Auf und Ab das Ausmaß seiner einstmaligen Zelle: Genauso mußte er in den Monaten des Eingesperrtseins auf und ab gerannt sein wie ein eingesperrtes Tier im Käfig, genauso die Hände verkrampft und die Schultern eingedrückt; so und nur so mußte er dort tausendmal auf und nieder gelaufen sein, die roten Lichter des Wahnsinns im starren und doch fiebernden Blick. Aber noch schien sein Denkvermögen völlig intakt, denn von Zeit zu Zeit wandte er sich ungeduldig dem Tisch zu, ob Czentovic sich inzwischen schon entschieden hätte. Aber es wurden neun, es wurden zehn Minuten. Dann endlich geschah, was niemand von uns erwartet hatte. Czentovic hob langsam seine schwere Hand, die bisher unbeweglich auf dem Tisch gelegen. Gespannt

indifferentaj ĉirkaŭ la turnirtablo. Unu el la ŝipoficiroj jam malproksimiĝis, la alia prenis libron por ĝin legi kaj rigardis nur je ĉiu ŝanĝiĝo nur momenteton. Sed tiam okazis subite je iu movo de Ĉentovic io neatendita. Ekde kiam D-ro B. rimarkis, ke Ĉentovic kaptis la ĉevalon por antaŭenigi ĝin, li kunstreĉiĝis kiel kato pretiĝanta salti. Lia tuta korpo ekstremis, kaj apenaŭ Ĉentovic finmovis sian ĉevalon, li antaŭensŝovis sian damon kaj laŭte triumfe diris: «Tiel! Finite!», li kliniĝis malantaŭen, interkrucis siajn brakojn sur la bruston kaj alrigardis Ĉentovic-on per defia rigardo. Varmega lumo brilis subite en lia pupilo.

Nevole ni kliniĝis super la tabulon, por kompreni la movon tiel triumfe anoncitan. Unuavide ne estis videbla rekta minaco. La aserto de nia amiko certe rilatis al disvolviĝo, kiun ni mallongpensaj diletantoj ne povis jam kalkuli. Ĉentovic estis la sola inter ni, kiu ĉe tiu defia informo ne moviĝis; li sidis senemocie kvazaŭ li tute ne estis aŭdinta la ofendan «Finite!». Nenio okazis. Oni aŭdis, ĉar ni ĉiuj nevole retenis nian spiradon, por la unua fojo la tiktakon de la horloĝo, kiun oni metis sur la tablon por kontroli la daŭron de la movoj. Pasis tri sep ok minutoj – Ĉentovic ne moviĝis, sed ŝajnis al mi kvazaŭ liaj dikaj naztruoj ŝveliĝis pro iu interna streĉiĝo. Tiu silenta atendado ŝajnis al nia amiko neeltenebla kiel al ni ĉiuj. Subite li stariĝis kaj li ekmarŝis en la fumosalono tien kaj reen, unue malrapide, poste pli rapide, kaj pli kaj pli rapide. Ni ĉiuj alrigardis lin mirigitaj, sed neniu pli maltrankvile ol mi, ĉar mi rimarkis, ke liaj paŝoj malgraŭ la vigleco de la ir- kaj revenoj mezuris la spacon per sama mezuro; estis kvazaŭ li kolizius ĉiufoje meze de malplena ĉambro kontraŭ nevidebla ŝranko, kiun li estis devigita ĉirkaŭiri. Kaj tremante mi eksciis ke li nekonscie reproduktis tiun ir- kaj revenan mezuradon de sia iama ĉelo: tute same li certe iradis tien kaj reen en la monatoj de sia bariteco kiel besto barita en kaĝo, tute same kun streĉitaj manoj kaj enigitaj ŝultroj; tiel kaj nur tiel li certe tie iradis tien kaj reen milfoje, kun la ruĝaj lumoj de la frenezo en la fiksa kaj ankaŭ febra rigardo. Sed lia penskapablo ŝajnis ankoraŭ tute ne tuŝita, ĉar de tempo al tempo li turnis sin senpacience al la tablo, por kontroli ĉu Ĉentovic intertempe jam decidiĝis. Sed pasis naŭ, dek minutoj. Tiam okazis io kion neniu el ni atendis. Ĉentovic malrapide levis sian pezan manon, kiu ĝis tiam kuŝis senmova sur la tablo. Ni ĉiuj rigardis streĉitaj al lia decido. Sed Ĉentovic ne faris ŝakmovon, sed lia turnita mandorso malrapide forpuŝis ĉiujn

blickten wir alle auf seine Entscheidung. Aber Czentovic tat keinen Zug, sondern sein gewendeter Handrücken schob mit einem entschiedenen Ruck alle Figuren langsam vom Brett. Erst im nächsten Augenblick verstanden wir: Czentovic hatte die Partie aufgegeben. Er hatte kapituliert, um nicht vor uns sichtbar matt gesetzt zu werden. Das Unwahrscheinliche hatte sich ereignet, der Weltmeister, der Champion zahlloser Turniere hatte die Fahne gestrichen vor einem Unbekannten, einem Manne, der zwanzig oder fünfundzwanzig Jahre kein Schachbrett angerührt. Unser Freund, der Anonymus, der Ignotus, hatte den stärksten Schachspieler der Erde in offenem Kampfe besiegt!

Ohne es zu merken, waren wir in unserer Erregung einer nach dem anderen aufgestanden. Jeder von uns hatte das Gefühl, er müßte etwas sagen oder tun, um unserem freudigen Schrecken Luft zu machen. Der einzige, der unbeweglich in seiner Ruhe verharrte, war Czentovic. Erst nach einer gemessenen Pause hob er den Kopf und blickte unseren Freund mit steinernem Blick an.

«Noch eine Partie?» fragte er.

«Selbstverständlich», antwortete Dr. B. mit einer mir unangenehmen Begeisterung und setzte sich, noch ehe ich ihn an seinen Vorsatz mahnen konnte, es bei einer Partie bewenden zu lassen, sofort nieder und begann mit fiebriger Hast die Figuren neu aufzustellen. Er rückte sie mit solcher Hitzigkeit zusammen, daß zweimal ein Bauer durch die zitternden Finger zu Boden glitt; mein schon früher peinliches Unbehagen angesichts seiner unnatürlichen Erregtheit wuchs zu einer Art Angst. Denn eine sichtbare Exaltiertheit war über den vorher so stillen und ruhigen Menschen gekommen; das Zucken fuhr immer öfter um seinen Mund, und sein Körper zitterte wie von einem jähen Fieber geschüttelt.

«Nicht!» flüsterte er ihm leise zu. «Nicht jetzt! Lassen Sie's für heute genug sein! Es ist für Sie zu anstrengend.»

«Anstrengend! Ha!» lachte er laut und boshaft. «Siebzehn Partien hätte ich unterdessen spielen können statt dieser Bummellei! Anstrengend ist für mich einzig bei diesem Tempo nicht einzuschlafen! - Nun: Fangen Sie schon einmal an!»

Diese letzten Worte hatte er in heftigem, beinahe grobem Ton zu Czentovic gesagt. Dieser blickte ihn ruhig und gemessen an, aber sein steinerner Blick hatte etwas von einer beballten Faust. Mit einemmal stand etwas Neues zwischen den beiden Spielern; eine gefährliche Spannung, ein leidenschaftlicher Haß. Es waren nicht zwei Partner mehr, die ihr Können spielhaft aneinander proben wollten, es waren zwei Feinde, die sich gegenseitig zu vernichten geschworen. Czentovic zögerte lange, ehe er den ersten Zug tat, und mich überkam das deutliche Gefühl, er zögerte mit Absicht so lange. Offenbar hatte der geschulte Taktiker schon herausgefunden, daß er gerade durch seine Langsamkeit den Gegner ermüdete und irritierte. So setzte

figurojn el la tabulo per decida movo. Nur en la sekva momento ni komprenis: Ĉentovic rezignis pri la partio. Li kapitulacis por ne esti matita sub niaj rigardoj. La neverŝajnaĵo okazis, la monda majstro, la ĉampiono de multnombraj turniroj malvenkis kontraŭ nekonatulo, kontraŭ viro kiu ne tuŝis ŝaktabulon dum dudek aŭ dudek kvin jaroj. Nia amiko, la anonimulo, la malfamulo estis venkinta la plej fortan ŝakludiston de la mondo en malferma batalo!

Senkonscie, ni stariĝis unu post la alia en nia ekscitiĝo. Ĉiu el ni havis la senton, devi diri aŭ fari ion, por liberigi nian ĝojan teruron. La sola kiu senmove persistis en sia trankvilo estis Ĉentovic. Nur post kalkulita paŭzo li levis la kapon kaj alrigardis nian amikon per ŝtona rigardo:

«Ĉu ankoraŭ plia partio?» li demandis.

«Memkompreneble» respondis D-ro B. kun al mi malagrabra entuziasmo kaj tuj sidiĝis antaŭ ol mi povis memori al li lian antaŭan decidon, limiĝi al unu sola partio, kaj li komencis restarigi la figurojn kun febra hasto. Li moviĝis kun tia ardo, ke dufoje peono forglitis de liaj tremantaj fingroj sur la grundon; mia jam antaŭe malagrabra malbonsento fronte al lia nenatura ekscitiĝo kreskis al iaspeca timo. Ĉar videbla ekzaltiĝo venis sur tiun antaŭe tiom kvietan kaj trankvilan homon; la ektremo aperadis pli kaj pli ofte sur lia buŝo, kaj lia korpo tremis kvazaŭ agitita de subita febro.

«Ne!» mi flustris al li mallaŭte. «Ne nun! Tio sufiĉas por vi hodiaŭ! Estas por vi tro laciga!»

«Laciga! Ha!» li laŭte kaj malafable ridis. «Mi povintus ludi deksep partiojn dum tiu tempo anstataŭ tia vagado! Lacige por mi estas nur ne endormiĝi pro tiu ritmo! - Nun! Jam komencu!»

Li eldiris tiuj lastajn vortojn al Ĉentovic en perforta preskaŭ malĝentila tono. Tiu rigardis trankvile kaj malstreĉite, sed lia ŝtona rigardo similis kunpremitajn pugnoj. Por la unua fojo ekestis io nova inter ambaŭ ludantoj; danĝera streĉiteco, pasia malamo. Ne plu temis pri du kunludantoj, kiuj volis lude elprovi siajn respektivajn kapablojn, temis pri du malamikoj, kiuj ĵuris neniigi unu la alian. Ĉentovic longe hezitis, antaŭ li faris la unuan movon, kaj mi ekhavis la klaran senton, ke li intence tiel longe hezitis. Evidente la sperta taktikisto komprenis ke precize per sia malrapideco li lacigas kaj incitas sian kontraŭulon. Tiel li atendis almenaŭ kvar minutojn, antaŭ li faris la plej

er nicht weniger als vier Minuten aus, ehe er die normalste, die simpelste aller Eröffnungen machte, indem er den Königsbauern die üblichen zwei Felder vorschob. Sofort fuhr unser Freund mit seinem Königsbauer ihm entgegen, aber wieder machte Czentovic eine endlose, kaum zu ertragende Pause; es war, wie wenn ein starker Blitz niederfährt und man pochenden Herzens auf den Donner wartet, und der Donner kommt und kommt nicht. Czentovic rührte sich nicht. Er überlegte still, langsam und, wie ich immer gewisser fühlte, boshaft langsam; damit aber gab er mir reichlich Zeit, Dr. B. zu beobachten. Er hatte eben das dritte Glas Wasser hinabgestürzt; unwillkürlich erinnerte ich mich, daß er mir von seinem fiebrigen Durst in der Zelle erzählte. Alle Symptome einer anormalen Erregung zeichneten sich deutlich ab; ich sah seine Stirne feucht werden und die Narbe auf seiner Hand röter und schärfer als zuvor. Aber noch beherrschte er sich. Erst als beim vierten Zug Czentovic wieder endlos überlegte, verließ ihn die Haltung, und er fauchte ihn plötzlich an:

«So spielen Sie doch schon einmal!»

Czentovic blickte kühl auf. «Wir haben meines Wissens zehn Minuten Zugzeit vereinbart. Ich spiele prinzipiell nicht mit kürzerer Zeit.»

Dr. B. biß sich die Lippe; ich merkte, wie unter dem Tisch seine Sohle unruhig und immer unruhiger gegen den Boden wippte, und wurde selbst unaufhaltsam nervöser durch das drückende Vorgefühl, daß sich irgend etwas Unsinniges in ihm vorbereitete. In der Tat ereignete sich bei dem achten Zug ein weiterer Zwischenfall. Dr. B., der immer unbeherrschter gewartet hatte, konnte seine Spannung nicht mehr verhalten; er rückte hin und her und begann unbewußt mit den Fingern auf dem Tisch zu trommeln. Abermals hob Czentovic seinen schweren bäurischen Kopf.

«Darf ich Sie bitten, nicht zu trommeln? Es stört mich. Ich kann so nicht spielen.»

«Ha!» lachte Dr. B. kurz. «Das sieht man.»

Czentovics Stirn wurde rot. «Was wollen sie damit sagen?» fragte er scharf und böse.

Dr. B. lachte abermals knapp und boshaft. «Nichts. Nur daß Sie offenbar sehr nervös sind.»

Czentovic schwieg und beugte seinen Kopf nieder.

Erst nach sieben Minuten tat er den nächsten Zug, und in diesem tödlichen Tempo schleppte sich die Partie fort. Czentovic versteinte gleichsam immer mehr; schließlich schaltete er immer das Maximum der vereinbarten Überlegungspause ein, ehe er sich zu einem Zug entschloß, und von einem Intervall zum andern wurde das Benehmen unseres Freundes sonderbarer. Es hatte den Anschein, als ob er in der Partie gar keinen Anteil mehr nehme,

normalan, la plej simplan malfermon, en kiu li antaŭenŝovis la reĝan peonon je la kutimaj du fakoj. Tuj nia amiko puŝis sian reĝan peonon kontraŭe, sed denove Ĉentovic faris senfinan preskaŭ neelteneblan paŭzon; tio estis kvazaŭ kiam estas fortega fulmo kaj oni atendas kun batanta koro la tondron, kaj la tondro ne venas, daŭre ne venas. Ĉentovic ne moviĝis. Li trankvile cerbumis malrapide kaj, kiel mi ĉiam pli certe sentis, malice malrapide; sed tiel li lasis al mi sufiĉe da tempo por observi d-ron B. Li estis ĵus fintrinkinta trian glason da akvo; nevole mi memoris, ke li rakontis al mi sian febran soifon en sia ĉelo. Ĉiuj simptomoj de nenormala ekscitiĝo klare montriĝis; mi vidis ke lia fronto malsekiĝas kaj lia cikatro sur lia mano fariĝis pli ruĝa kaj pli akra ol antaŭe. Sed li ankoraŭ regis sin. Nur kiam Ĉentovic denove senfine cerbumis je la kvara movo, li perdis la memregon, kaj li subite alkraĉis al li:

«Nu ludu do jam foje!»

Ĉentovic malvarme alrigardis: «Ni interkonsentis laŭ mia scio dekminutan movtempon. Laŭprincipe mi ne ludas en pli mallonga tempo.»

D-ro B. mordis al si la lipon; mi rimarkis, kiel sub la tablo liaj plandumoj frapetis pli kaj pli maltrankvile kaj fariĝis mem pli kaj pli nervoza pro la prema antaŭento, ke io freneza pretiĝis en li. Fakte je la oka movo okazis plia evento. D-ro B. kiu ĉiam malpli memregante sin atendis, ne plu povis reteni sian streĉitecon; li moviĝis tien kaj reen kaj komencis senkonscie tambureti per siaj fingroj sur la tablo. Denove Ĉentovic levis sian pezan kamparanan kapon.

«Ĉu mi rajtas peti de vi ne tambureti? Tio ĝenas min. Tiel mi ne povas ludi.»

«Ha!» mallonge ridis D-ro B. «Tion oni ja vidas.»

La fronto de Ĉentovic ruĝiĝis. «Kion vi celas per tio?» li demandis dure kaj malafable.

D-ro B. denove mallonge kaj malice ridis: «Nenion. Nur ke vi evidente estas tre nervoza.»

Ĉentovic silentis kaj mallevis la kapon.

Nur sep minutojn poste li faris la sekvan movon, kaj la partio plu rampis en tiu mortiga ritmo. Ĉentovic samtempe pli kaj pli ŝtoniĝis; fine li ĉiam enŝovis la maksimumon de la konsentita cerbumopaŭzo, antaŭ li decidiĝis fari movon, kaj de intervalo al alia la sinteno de nia amiko fariĝis pli stranga. Li aspektis, kvazaŭ li tute ne plu partoprenis la partion, sed ke li okupiĝis per io tute alia. Li ĉesis

sondern mit etwas ganz anderem beschäftigt sei. Er ließ sein hitziges Aufundniederlaufen und blieb an seinem Platz regunglos sitzen. Mit einem stieren und fast irren Blick ins Leere vor sich starrend, murmelte er ununterbrochen unverständliche Worte vor sich hin; entweder verlor er sich in endlosen Kombinationen, oder er arbeitete – dies war mein innerster Vedacht – sich ganz andere Partien aus, denn jedesmal, wenn Czentovic endlich gezogen hatte, mußte man ihn aus seiner Geistabwesenheit zurückmahnen. Dann brauchte er immer eine einzige Minute, um sich in der Situation wieder zurechtzufinden; immer mehr beschlich mich der Verdacht, er habe eigentlich Czentovic und uns alle längst vergessen in dieser kalten Form des Wahnsinns, der sich plötzlich in irgendeiner Heftigkeit entladen konnte. Und tatsächlich, bei dem neunzehnten Zug brach die Krise aus. Kaum daß Czentovic seine Figur bewegt, stieß Dr. B. plötzlich, ohne recht auf das Brett zu blicken, seinen Läufer drei Felder vor und schrie derart laut, daß wir alle zusammenfahren:

«Schach! Schach dem König!»

Wir blickten in der Erwartung eines besonderen Zuges sofort auf das Brett. Aber nach einer Minute geschah, was keiner von uns erwartet. Czentovic hob ganz, ganz langsam den Kopf und blickte – was er bisher nie getan – in unserem Kreise von einem zum andern. Er schien irgend etwas unermeßlich zu genießen, denn allmählich begann auf seinen Lippen ein zufriedenes und deutlich höhnisches Lächeln. Erst nachdem er diesen seinen uns noch unverständlichen Triumph bis zur Neige genossen, wandte er sich mit falscher Höflichkeit unserer Runde zu.

«Bedaure – aber ich sehe kein Schach. Sieht vielleicht einer von den Herren ein Schach gegen meinen König?»

Wir blickten auf das Brett und dann beunruhigt zu Dr. B. hinüber. Czentovics Königsfeld war tatsächlich – ein Kind konnte das erkennen – durch eine Bauern gegen den Läufer völlig gedeckt, also kein Schach dem König möglich. Wir wurden unruhig. Sollte unser Freund in seiner Hitzigkeit eine Figur danebengestoßen haben, ein Feld zu weit oder zu nah? Durch unser Schweigen aufmerksam gemacht, starrte jetzt auch Dr. B. auf das Brett und begann heftig zu stammeln:

«Aber der König gehört doch auf f7... er steht falsch, ganz falsch. Sie haben falsch gezogen! Alles steht ganz falsch auf diesem Brett... der Bauer gehört doch auf g5 und nicht auf g4... das ist doch eine ganz andere Partie... Das ist...»

Er stockte plötzlich. Ich hatte ihn heftig am Arm gepackt oder vielmehr ihn so hart in den Arm gekniffen, daß er selbst in seiner fiebriegen Verwirrtheit meinen Griff spüren mußte. Er wandte sich um und starrte mich wie ein Traumwandler an.

«Was... wollen Sie?»

siajn ardajn ir- kaj revenojn kaj restis sidanta senmove sur sia loko. Kun fiksa kaj preskaŭ kolera rigardo en la malpleno antaŭ si li murmuris por si senĉese nekomprenablajn vortojn; ĉu li perdiĝis en senfinajn antaŭkalkulojn, ĉu li prilaboris – tio estis mia intima penso – tute aliajn partiojn, ĉar ĉiujfoje kiam Ĉentovic fine estis farinta movon, oni devis atentigi lin el lia mensa malĉeesto. Tiam li ĉiam bezonis unu solan minuton, por reorientiĝi en la situacio; pli kaj pli kaptis min la ideo, ke li fakte delonge forgesis Ĉentovic-on kaj nin ĉiujn, en tiu malvarma formo de frenezo, kiu subite povus liberiĝi en ajnan furiozon. Kaj fakte je la deknaŭa movo eksplodis la krizo. Apenaŭ Ĉentovic movis sian figuron, D-ro B. subite movis, ne rekte rigardante la tabulon, sian kurieron tri fakojn antaŭen kaj kriis tiel laŭte ke ni ĉiuj kune timeksaltis.

«Ŝak! Ŝakon al la reĝo!»

Ni rigardis tuj atendante apartan movon sur la tabulo. Sed post unu minuto okazis io kion neniu el ni atendis. Ĉentovic levis tute, tute malrapide la kapon kaj rigardis – kion li ĝis nun neniam faris – de unu al alia. Ŝajnis ke li ĝuis ion eksterordinaran, ĉar iom post iom aperis sur liaj lipoj kontenta kaj klare moka rideto. Nur post kiam li ĝisfine ĝuis sian triumfon al ni ankoraŭ nekomprenblan, li turnis sin al nia rondo kun falsa ĝentileco.

«Mi bedaŭras – sed mi vidas neniun ŝakon. Ĉu eble iu el la sinjoroj vidas ŝakon kontraŭ mia reĝo?»

Ni rigardis al la tabulo kaj sekve maltrankvile al D-ro B. La reĝa fako de Ĉentovic estis fakte – infano povus tion konstati – plene protektita kontraŭ la kuriero dank al peono, sekve neniu ŝako al la reĝo eblis. Ni maltrankviliĝis. Ĉu nia amiko en sia fervoro mismovis sian figuron, unu fakon tro malproksimen aŭ tro proksimen? Atentigita pro nia silentado, nun D-ro B. ankaŭ fiksrigardis la tabulon kaj ekbalbutis kolere:

«Sed la reĝo apartenas ja al f7... ĝi malĝuste staras, tute malĝuste. Vi malĝuste movis! Ĉio malĝuste staras sur la tabulo... la peono ja apartenas al g5 kaj ne al g4... tio ja estas tute alia partio... Tio estas...»

Li subite silentis. Mi firme kaptis lin ĉe la brako aŭ eĉ multe pli, mi forte pinĉis lin tiel ke li mem en sia febra konfuzo certe sentis mian ektuŝon. Li turnis sin al mi kaj fiksrigardis min kiel somnambulo.

«Kion... vi deziras?»

Ich sagte nichts als «*Remember!*» und fuhr ihm gleichzeitig mit dem Finger über die Narbe seiner Hand. Er folgte unwillkürlich meiner Bewegung seine Auge starrte glasig auf den blutroten Strich. Dann begann er plötzlich zu zittern, und ein Schauer lief über seinen ganzen Körper.

«Um Gottes willen», flüsterte er mit blassen Lippen. «Habe ich etwas Unsinniges gesagt oder getan.. bin ich am Ende wieder...?»

«Nein», flüsterte ich leise. «Aber Sie müssen sofort die Partie abbrechen, es ist höchste Zeit. Erinnern Sie sich, was der Arzt Ihnen gesagt!»

Dr. B. stand mit einem Ruck auf. «Ich bitte um Entschuldigung für meinen dummen Irrtum», sagte er mit seiner alten höflichen Stimme und verbeugte sich vor Czentovic. «Es ist natürlich purer Unsinn, was ich gesagt habe. Selbstverständlich bleibt es Ihre Partie.» Dann wandte er sich zu uns. «Auch die Herren muß ich um Entschuldigung bitten. Aber ich hatte Sie gleich im voraus gewarnt, Sie sollten von mir nicht zu viel erwarten. Verzeihen Sie die Blamage – es war das letztemal, daß ich mich im Schach versucht habe.»

Er verbeugte sich und ging, in der gleichen bescheidenen und geheimnisvollen Weise, mit der er zuerst erschienen. Nur ich wußte, warum dieser Mann nie mehr ein Schachbrett berühren würde, indes die anderen ein wenig verwirrt zurückblieben mit dem ungewissen Gefühl, mit knapper Not etwas Unbehaglichem und Gefährlichem entgangen zu sein. «*Damned fool!*» knurrte McConnor in seiner Enttäuschung. Als letzter erhob sich Czentovic von seinem Sessel und warf noch einen Blick auf die halbbeendete Partie.

«Schade», sagte er großmütig. «Der Angriff war gar nicht so übel disponiert. Für einen Dilettanten ist dieser Herr eigentlich ungewöhnlich begabt.»

Mi diris nenion alian ol «*Remember!*» kaj samtempe desegnis per la fingro sur la cikatro de lia mano. Li nevole sekvis mian geston, lia okulo vitre rigardis al la sangoruĝa streko. Tiam li subite ekstremis, kaj tremado ekkuris sur lian tutan korpon.

«Je la volo de Dio» li flustris kun palegaj lipoj. «Ĉu mi faris aŭ diris ion sensencan... ĉu mi denove estas ĉe la fino...?»

«Ne» mi mallaŭte flustris. «Sed vi devas tuj ĉesigi la partion, estas plej lasta tempo. Memoru kion la kuracisto diris!»

D-ro B. unumove stariĝis. «Mi petas pardonon pro mia stulta eraro.» li diris per sia malnova ĝentila voĉo kaj li kliniĝis antaŭ Ĉentovic. «Nature estas pura sensencaĵo, tio kion mi diris. Ĝi kompreneble restas via partio.» Tiam li turnis sin al ni. «Mi devas ankaŭ pardonpeti al la sinjoroj. Sed mi atentigis vin antaŭe, ke vi ne atendu tro multe de mi. Pardonu la ĝenon – estas la lasta fojo, kiam mi estas provinta min ĉe ŝako.»

Li kliniĝis kaj foriĝis en la sama aparta kaj mistera maniero, en kiu li unue aperis. Nur mi sciis, kial tiu viro neniam plu tuŝos ŝaktabulon, dum la aliaj postrestis iom incititaj kun malpreciza sento esti trafintaj ion malagrablan kaj danĝeran. «*Damned fool!*» grumblis McConnor en sia elreviĝo. Kiel lasta stariĝis Ĉentovic el sia seĝo kaj ĵetis ankaŭ rigardon al la duonfinita partio.

«Domaĝe» li diris doneme «La atako estis tute ne malbone disponita. Kiel diletanto tiu sinjoro estas tute nekutime dotita.»